

МАЗМУНУ

Киришүү	3
Глава1. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун теориялык негиздери	
1.1.Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн мазмуну жана өзгөчөлүктөрү.....	11
1.2.Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык теориядагы жана практикадагы абалы.....	31
1.3.Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун теориялык модели.....	45
Биринчи глава боюнча корутунду.....	58
Глава2. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиялары	
2.1.Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун шарттары.....	61
2.2. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда инновациялык жана интерактивдүү технологияларды колдонуу.....	76
2.3.Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн педагогикалык практика учурунда калыптандыруу.....	92
Экинчи глава боюнча корутунду.....	103
Глава3. Педагогикалык экспериментти уюштуруу жана анын натыйжалары	
3.1. Педагогикалык экспериментти уюштуруу методикасы.....	106
3.2.Педагогикалык эксперименттин жыйынтыктарын талдоо.....	115
Үчүнчү глава боюнча корутунду.....	134
Изилдөөнүн жалпы жыйынтыктары жана сунуштары.....	136
Колдонулган адабияттар.....	140
Тиркемелер.....	158

Киришүү

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Азыркы демократиялаштырылган коомдо билим берүү системасы социалдык, өндүрүштүк жана рыноктук кайра түзүүлөрдүн контекстинде өнүгүп жатат. Кесиптик жогорку билим берүү чөйрөсү улам барган сайын бир топ маанилүү коомдук шарттардын өсүп өнүгүшүнүн негизинде болочоктун “интеллектуалдык капиталын” өстүрүүчү олуттуу бөлүгү болуп калууда. Динамикалуу түрдө өзгөрүп олтурган социалдык-экономикалык чөйрөдө XXI кылымдын мектеп мугалими жаңы маанидеги кесиптик, өзгөчө, лингводидактикалык компетенттүүлүккө ээ болууга милдеттүү, бул багыт азыркы дүйнөдөгү билим берүүнүн жаңы ролу менен байланыштуу жана **ЕВРОПАНЫН КЕНЕШИН** жетектөөчү документтерде (Меморандум непрерывного образования Европейского Союза 2001) каралган. Ошондуктан билим берүү чөйрөсүндө, өзгөчө ЖОЖдо билим берүүнүн сапатын жогорулатуу көйгөйдүн негизинде болочок мугалимди инсан катары, келечектин адиси катары калыптандырууда жаңы мамиле, компетенттүү мамиле келип чыгууда. Аталган компетенттүү мамилени негизинде жалпы жана атайын билимдерди берүү менен катар, мамлекеттик стандарттардын негизинде талаптанган кесиптик компетенттүүлүктү калыптандыруу менен бирге, коомдун өсүп өнүгүүсүнө керектүү сапаттарды (коммуникативдүүлүктү, демилгени, өз алдынчалыкты, чыгармачыл деңгээлде болгон даярдыкты, жоопкерчиликти, чечкиндүүлүктү, белгиленген максаттарды ишке ашыруу билгичтигин ж.б.) өнүктүрүү маселеси жатат.

Компетенттүү мамилени негизинде окутуу болочок мугалимди оптималдуу карым-катнашты түзүүгө, чечкинсиздикти жеңүүгө, алдына койгон максаттарды олутуу жана чыгармачыл түрдө чечүүгө болгон жөндөмдөрүн өнүктүрүү менен бирге, жалпы кесиптик, ошону менен бирге, лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандырууга мүмкүндүк берет.

Азыркы педагогикалык илимде жаңы методологиялык көз караштар пайда болуп, жаңы инновациялык процесстерге жолдор ачылып, болочок мугалимди окутууда жана тарбиялоодо жаңы билим берүү парадигмасы

иштелип чыгууда; жаңы кылымдын адистеринин кесиптик даярдыгын компетенттүү мамиленин негизинде калыптандыруу.

Болочок адистин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу маселелерин изилдешкен окумуштуулар: А.О. Абдулина [2], Б.Г. Ананьев [15], О.А. Донских [58], А.Н.Дахин [54], В.П. Байденко [26], В.А. Болотов [36], Т.Г. Браже [38], А.А. Вербицкий [41], А.Н.Леонтьев [96], И.А. Зимняя [66], Е.Ю.Рубинштейн [132], В.С. Сенашко [136], В.А. Слободчиков [141], Ю.В. Фролов [151] ж.б.

Дидактикалык негизде педагогикалык ишмердүүлүктү төмөнкү педагогдор карашкан: Ю.К. Бабанский [25], Х. Буйдаков [39], В.В. Давыдов [51], А.И. Щербаков [165], В.А. Якунин [174], Н.Д. Хмель [155] ж.б. Кыргызстанда кесиптик компетенттүүлүктүн психологиялык-педагогикалык аспектилерин төмөнкү окумуштуулар өз илимий эмгектеринде чагылдырышкан: Н.А. Асипова [21], И. Бекбоев [29], К.Б. Добаев [56], Э.Мамбетакунов [102], А.К. Наркозиев [109], Т.М.Сияев [138], А.С.Раимкулова [127], А. Хансен [153] ж.б.

ЖОЖдогу окутуу мезгили болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда зор мааниге ээ. Маселен, изилдөөчүлөр: В.А. Адольф [7], В.Д. Шадриков [160], З.В. Якимова, В.И. Николаева [172], О.В. Романова [130], Н.А. Разина [126], В.А Ясвин [175], Е.Ю. Юдина [167] ж.б. мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн кеңири изилдешкен. Айрымдары (В.Д. Шадриков, Е.Ю. Юдина, Н.А. Разина ж.б.) баса белгилегендей, бул мезгил мүнөздүн, интеллекттин, инсандын көз караштары менен позициясынын калыптануу мезгили болуп саналат. ЖОЖдо окуган учурда болочок мугалимдин инсандык баалуулуктарынын системасынын багыты кайрадан түзүлүп чыгат. Бир жактан бул көлөмдүү билимге ээ болуусу, кесиптик даярдыкка байланышкан атайын жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүгүшү болсо, экинчи жактан, В.П. Давыдов менен М.И. Дядченконун пикирлери боюнча болочок кесибин өз алдынча баалай баштайт [51]. Мына ушуга байланыштуу ЖОЖдун окуу процессинде болочок мугалимдин окуу мотивациясына,

лингводидактикалык компетенттүүлүгүнөн натыйжалуу таасир этүүчү механизмдерди билгичтик менен пайдаланууну талап кылынат. Кыргызстандын билим берүү аймагында компетенттүү мамиленин негизинде өсүп-өнүгүү тенденциясы зор мааниге ээ болууда.

Азыркы мезгилде изилдөө проблемасы боюнча илимий-педагогикалык адабияттардын анализи көрсөткөндөй (Г.И.Богин, К.Э.Безукладников, Т.В.Боева, Е.Ю. Варламова, Н.Д.Гальскова, Н. И. Гез, Э.Ф. Зеер, Е.Г.Тарева, О.А.Симонова, Е.Н.Соловова, В.А. Слободчиков, А.В. Хуторской ж.б.) болочок мугалимдин жалпы кесиптик компетенттүүлүгүнө, анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу проблемасына өтө көп көңүл бурулууда. Лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин инсан аралык жана маданияттар аралык компетенциялар түзөт, ушу багытка байланыштуу ЖОЖдо ар бир студенттин, болочок мугалимдин, инсан катары ар тараптуу өсүүгө жана интеллектуалдык жактан өнүктүрүүгө жагымдуу шарттар жаралышы керек.

Инсандын өнүгүүсүнө тийгизген таасирлерди жетишерлик терең негиздеген окумуштуулар: К.Е. Абульханова-Славская [6], Б.Г. Ананьев [15], Л.С. Выготский [42], П.Я. Гальперин [43], Д.Кун [91], А.Н. Леонтьев [96], С.Л. Рубинштейн [131], Г.П.Щедровицкий [164], Г.И. Щукина [166], В.А. Якунин [174], В.А Ясвин [175] ж.б.

Билим берүүдө ар бир студенттин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптанышына жана жалпы кесиптик компетенттүүлүгүнөз таасирин берген окутуу технологияларды көп пландуу түрдө изилдеген окумуштуулар: И. Бекбоев, А. Алимбеков [28], Ю.К. Бабанский [25], В.П. Беспалько [32], Е.В. Доманский [57], М.В.Кларин [78], К.Ю.Колесина [81], А.М. Мамытов [103], В. Оконь [115], А.И.Пискунов [120], Е.С.Полат [121], П.И.Пидкасистый [119], Г.К. Селевко [135], А.В. Хуторской[157] ж.б.

Болочок мугалимдин ишмердүүлүгүнүн педагогикалык жана психологиялык маанилүүлүгүн белгилешкен изилдөөчүлөр: А. Андреев [16],

Дурай-Новикова [60], Н.К. Дюшеева [61], Н.В. Кузьмина [89], А.К. Маркова [105], В.А. Слостенин, Л.С.Подымова [139], Г.К. Селевко [134], Е.В.Яковлева[173] жана башкалар.

Чет тилдин маанисин лингводидактикалык, эл аралык маданияттык контекстте изилдеген окумуштуулар: М.С. Акчекеева [10], Т.И. Алиев [12], К.Э. Безукладников [27], К.Д. Добаев [55], П.К. Кадырбекова [70], Н.П. Ким [77], В.И. Мусаева [108], Е.Ш. Нусубалиева [112], Е.И. Пассов [118], С.А. Панина [117], С.К. Рысбаев [134] А.Н. Сулайманкулова[146], Т.Т. Турсуналиев [149], Э. Тынаева [149] жана башкалар.

Азыркы педагогикалык илим жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоодо жаңы инновациялык мамилелер менен мүнөздөлөт. XX кылымдын билим берүүчү парадигмасы өзүнүн маанисин жана мүмкүнчүлүгүн жоготуп, азыркы билим берүү аймагында жаңы стратегиялык багыттар иштелип чыгууда. Ушуга байланыштуу ар бир студентти келечектеги мугалим катары даярдоодо компетенттүү мамилени эсепке алуу проблемасы орчундуу орун ээлөөдө. Аталган проблеманы чечүү максатында болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандырусу өзүнчө илимий системасы катары негизделип, жаңыча иштелип чыгып жана керектелүүчү педагогикалык шарттар аныкталышы керек.

Изилдөөнүн максаты:

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууну теориялык жактан негиздөө жана аны ишке ашыруунун жолдорун иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн милдеттери:

- педагогика багытындагы окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын мисалында калыптандыруунун илимий теориялык жана практикалык абалын талдоо;

- педагогика багытындагы окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн моделин түзүү;

- педагогика багытындагы окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын мисалында калыптандыруунун компоненттерин критерийлерин, деңгээлин, көрсөткүчтөрүн иштеп чыгуу;

- түзүлгөн моделдин натыйжалуулугун педагогикалык эксперименттин жардамы менен текшерүү.

Изилдөөнүн методологиялык негизи болуп Кыргыз Республикасында жогорку билим берүүнү өнүктүрүүнүн азыркы концепциялары, инсандын ишмердүү жана чыгармачыл маңызы жана анын өнүгүүсү жөнүндөгү концептуалдуу жобо; инсанга багытталган билим берүү концепциясы; окутуу процессин компетенттүү негизде уюштуруу жана билим берүү технологияларын өсүп-өнүктүрүү жана калыптандыруу идеялары, окуу ишмердүүлүгү процессиндеги аң-сезимдүүлүктү жана активдүүлүктү айкаштыруу демилгеси түзөт.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы:

- болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын мисалында калыптандыруунун илимий-теориялык негиздери аныкталды;

- болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын мисалында калыптандыруунун модели түзүлдү;

- болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын мисалында калыптандыруунун критерийлери, деңгээли, көрсөткүч компоненттери иштелип чыкты;

- түзүлгөн моделдин натыйжалуулугун педагогикалык эксперименттин жардамы менен текшерилди жана жыйынтыкталды.

Изилдөөнүн практикалык манилүүгү: изилдөөнүн негизинде иштелип чыккан илимий – теориялык жоболорду жана практикалык

сунуштарды ЖОЖдордун окутуучулары тарабынан тилдик эмес педагогика багытындагы окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тил дисциплинасынын материалынын мисалында калыптандырууда:

- даярдалган атайын программа педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык даярдыгын атайын көндүмдөр аркылуу калыптандыруу үчүн колдонулат;

- заманбап окутуу технологиялары жетекчиликке алынып педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында колдонууну негиздейт;

- атайын курс, иштелген контролдук иштердин жыйнагы, интерактивдүү такта жана компьютер аркылуу окутуу программа тилдик эмес педагогикалык багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн жогорулатуу максатында колдонууга сунушталат.

Коргоого коюлган жоболор:

- педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары тарбиялоодо лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун мазмуну;

- болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун модели;

- болочок мугалимдин лингводидактикалык компетентин калыптандыруунун компоненттерин, критерийлерин, деңгээлин, көрсөткүчтөрүн практикада ишке ашыруунун жыйынтыктары;

- Педагогикалык эксперименттин мазмуну жана жыйынтыгы.

- **Изилдөөчүнүн өздүк салымы:**

- – болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда кесипкөйлүгүн арттыруу боюнча илимий изилдөөлөргө талдоо жасалды;
- – болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда даярдоонун теориялык модели түзүлдү.
- – болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн деңгээлинин көрсөткүчтөрү жана компоненттери иштелип чыкты;
- – даярдоонун моделин ишке ашыруу укугунун программасы иштелип чыкты, изилденип жаткан процесс окуу-методикалык жактан камсыздалды.
- Диссертациялык изилдөөнүн негизинде алынган натыйжалар 20дан ашык эмгектерде чагырыдырылып негизги жыйынтыктар тилдик эмес педагогикалык адистиктеринин студенттерин кесипке даярдоодо окуу программаларына кошумча киргизүү сунушталды.

- **Изилдөөнүн жыйынтыктарын талкуулоо жана жайылтуу:**

Диссертациялык иштин жүрүшү жана жыйынтыктары Жалал-Абад мамлекеттик университетинин илимий-методикалык семинарларында, педагогика жана чет тил кафедраларынын жыйындарында, Эл аралык, республикалык илимий-практикалык конференцияларда (2009–2016-жылдар) талкууланды. Автор тарабынан иштелип чыккан сунуштар Кыргызстанда жана коңшу мамлекеттерде педагогикалык, илимий-методикалык журналдарына жарыяланган макалаларда чагылдырылды.

Диссертациянын түзүлүшү: Диссертациялык иш изилдөөнүн илимий негизин камтыган киришүүдөн, үч баптан жана алардан пайда болгон жыйынтыктардан, жалпы корутундудан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат.

Киришүүдө изилдөөнүн илимий актуалдуулугу, максаты, милдети, божомолу, методологиясы жана методдору, изилдөө этаптары менен базасы,

изилдөөнүн илимий жаңылыгы, практикалык мааниси чагылдырылган. Ошондой эле, коргоого сунуш кылынган негизги жоболор көрсөтүлгөн.

Биринчи бапта: Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүн азыркы замандын проблемасы катары изилденген.

Жогорку окуу жайында болочок мугалимдин кесиптик жактан даярдоо процессинде жеке стратегиясын калыптандыруунун педагогикалык ыкмаларынын мааниси жана мазмуну каралган. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун модели сунушталган.

Экинчи бапта: Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда педагогикалык шарттар катары салттуу эмес окутуу технологияларды колдонуунун өзгөчөлүктөрү белгиленген. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүдө инновациялык жана интерактивдик ыкмаларды колдоонуунун маанилүүлүгү каралган. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда педагогикалык шарт катары үзгүлтүксүз практиканын орду каралган.

Үчүнчү бапта: Педагогикалык эксперименттин негизги милдеттери жана усулдары берилип, педагогикалык эксперимент иштин жыйынтыктары чагылдырылган.

ГЛАВА I. БОЛОЧОК МУГАЛИМДИН ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ТЕОРИЯЛЫК НЕГИЗДЕРИ

1.1 Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн мазмуну жана өзгөчөлүктөрү

Болочок мугалимдин жалпы кесиптик компетенттүүлүгүнүн калыптанышына чоң таасир берген лингводидактикалык компетенттүүлүктү чет тил дисциплинасынын мисалында изилдеп кароо, азыркы учурдун эң бир көйгөйлүү проблемасы катары каралууда. Себеби, азыркы заман биринчи орунга кесипкөйлөрдү, өз кесибин эң жакшы билген бир эмес, эки-үч чет тилди билген эл аралык байланыштарды бекемдеген инсан мугалимди талаптайт.

Азыркы замандын талаптарынын өзгөчөлүгү – эл аралык мамилелер кенейип, ар бир инсанга бир эмес бир нече тил билүү талаптанууда, ушуга карата болочок мугалимдерге да өзгөчө милдеттер жүктөлүп, алардын кесиптик деңгээлине, жалпы адистигине жаңы талаптар коюлууда. Билим берүү аймагында көп жаңылануулар пайда болуп: компетенттүү мамиле, жаңы окутуу (кредит) технологиялардын негизинде окутуу талабы ж.б.у.с. жаңылануу процесстер болочок педагогторго көп тармактуу талаптарды коюуда.

Жаңы кылым жаңыча талап коюуда: бүгүнкү күндө гуманитардык илимдер, информация, философия, психология ж.б. тармактарын чет тили менен айкалыштыра билген алдынкы кесипкөйлөргө муктаждык күчөдү. Айрыкча, мектеп мугалимдери чет тилин жакшы өздөштүрүп, чет тил билүү компетенттүүлүгүнө ээ болуу зарылчылыгы талаптанууда. Мына ушинтип, чет тили бүгүнкү күндө өзүнүн негизги функциясын аткарууга толук убакыт келип жетти десек жаңылышпайбыз. Чет тилди билип, аны башка улуттар менен баарлашуу процессинде колдонуунун да таасири чоң: бирин-бири түшүнүү, бири-бирине өз ара таасирин тийгизүү ж.б.с.у. интелектин жогорку деңгээлде белгилери болушуна таасир берет.

Бүгүнкү күндө педагогика багытында окуган студенттер, болочок мугалим катары башка улуттардын маданиятын чет тил аркылуу билип, андан тышкары анализдөө, синтездөө, салыштыруу аркылуу, ички-тышкы, оозеки, жазуу, диалог, монолог түзүү аркылуу лингводидактикалык компетенттүүлүккө ээ болушу зарыл.

Аталган компетенттүүлүктү калыптандыруу процессинде ар бир улуттун өзүнө гана таандык болгон өзгөчөлүктөрдүн да эсептелиши керек. “Тил билүү – дил билүү дегендей”, болочок мугалим тил билсе, ар бир элдин маданиятына кызыгат, үйрөнүүгө далаалат кылат жана жаш муунду эл аралык коммуникацияларга үйрөтөт. Тил аркылуу адамдар, улуттар аралык өз ара түшүнүүлөр да пайда болот.

Ааламдашуу мезгилинде аз сандагы элдер өз тилин сактап калуу проблемасынөтө коркунуч менен чечүүгө аракеттенип жатышат. Анткени, башка тилдер менен аралашып кетүү маселеси да бар. Азыркы мезгилде билим берүү системасынын алдында, өзгөчө мугалимдердин алдында эң жоопкерчиликтүү милдеттер коюлуп жатат: өсүп келе жаткан жаштарды көп улуттуулуктун алкагында тарбиялоо. Келе жаткан муундун көп тилди билүүгө үгүттөө, алардын лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемасын чечүү, эл аралык маанидеги чет-тилдерин үйрөтүү аркылуу – толеранттуулукка, чыдамдуулукка, башка элдердин маданияттарын сыйлоого ж.б.у.с. оң касиеттерге тарбиялоо. Мына ушул мезгилдин талаптарынын жана багыттардын негизинде ЖОЖдо болочок мугалимдин кесиптик (лингводидактикалык) компетенттүүлүгүн калыптандырууну талаптайт.

1971-жылдан баштап Европа кеңешмесинин проектисинин алкагында чет тилдерди өздөштүрүүгөөтө чоң көңүл бурулуп келүүдө. Четтилин окутуу, үйрөтүү жана аны баалоо негизги принциптердин бири катары каралып келүүдө. Мына ушул иштердин жыйынтыгы болуп төмөнкүнормативдүү документ эсептелген: «Четтилин окуп үйрөнүүдөгү жалпы Европалык компетенция» [113]. Жыйынтыгында чет-тилин окуп үйрөнүүдө эки комплекс сунушталган:

1) чет тилин окуп үйрөнүү деңгээли.

2) стандарттык категорияларын үйрөнүү деңгээли.

Жогорудагы аталган эки комплекс бүтүндөй биримдикти, бир аракеттин жыйынтыгы катары каралып, стандарттык сертификаттарды берүүдө, түрдүү программаларды үйрөнүүдө колдонууга алынууда. Эгерде комплексте берилген тил үйрөнүүнүн алгачкы максатынан баштап негизги ийгиликке жетишкенге чейин стратегиялык программага таянып иш алып барылса, тил өздөштүрүү процессиндеги ийгиликке жеткен компетенция катары болуп саналат. Мына ушунун бардыгы чет-тилин үйрөнүүдөгү негизги процесстердин өзөгү болот. Тилди үйрөнүү процесси оңой эмес, адам баласы чет тил билүү компетенттүүлүккө көп иш аракеттердин натыйжасында жетет жана бул кубулуштун негизинде бир канча компетенциялар калыптанат, ошонун ичинде болочок мугалимдин бир нече кесиптик компетенцияларынын өнүгүшү да ишке ашат: жаңы теманын мазмунун туура жана кызыктуу түшүндүрүү, окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүн башкаруу, окутуу процессин уюштуруу жана башкаруу, ойлоо жана үйрөтүү процесстерди жетектөө ж.б.с.у. Ушулардын негизинде биз “компетенция” деген түшүнүктү “ предметтик аймак жана ишмердүүлүк процессте ишке ашат” – деген белгилөөнү жетектөөгө алмакчыбыз [54, 78-б.].

Жогоруда белгиленгендей, биз лингводидактикалык компетенттүүлүк деген түшүнүктүн аныктамасын төмөнкүдөй белгилемекчибиз: лингводидактикалык компетенттүүлүк - бул жогорку окуу жайларынын педагогикалык билим берүүнүн окуу планынын вариативдүү жана базалык дисциплиналары аркылуу калыптанган билим, ык, машыгуулардын жана тажырыйбанын жыйындысы, ал өзүнө билим берүүнү интеграциялоо шартында тилдик эмес, педагогикалык багыттагы адистигине карата мугалимдик ишмердүүлүктүн толук баалуу даярдыгын камтыйт.

Болочок мугалим үйрөтүү, окутуу, түшүндүрүү, кабарлоо, далилдөө жана башка ушул сыяктуу кесиптик компетенцияларга ээ болушу керек. Мына ушул аталган компетенцияларга болочок мугалим качан натыйжалуу ээ боло алат

жана аларды окутуу иштеринде колдоно алат деген суроолорго биз эмне демекчибиз: эгерде өзүүзгүлтүксүз окуп, үйрөнүп, жаңыланып турса.

Азыркы заманда билим берүү аймагында бир тараптан жөн эле окутуу коюу компетенциялары талаптанбайт, мугалим өзүнүн жалпы билимин, анын ичинен лингводидактикалык билимин өркүндөтүүгө умтулса гана, ал көп компетенцияларга ээ боло алат. «Мугалимдин башында туман болсо, окучууга караңгы түн болуп түшөт» деген эл арасында айтылып жүргөн ойлордун да мааниси окутууда, үйрөтүүдө чоң ролду ойнойт.

XXI кылымдын мугалими көп компетенцияларга ээ болушу керек деп көп окумуштуулар белгилешкен: А.Андреев, Н.А. Белых, И. Браже, В.В. Грачев, О.А.Донских, Г.В.Никитина, С.А. Панина, Г.К. Селевко, А.В. Хуторской [17]; [31]; [38]; [47]; [58]; [111];[117];[134];[158].

“Компетенция” деген түшүнүккө окумуштуулар өз аныктамаларын беришкен. Мисалы: И.А.Зимняя: “...компетенцияларды жашыруун психологиялык кубулуштар” – деп караган жана аларды ички деген түрлөргө бөлгөн: “ички жана потенциалдуу” [66].

Э.М. Мамбетакунов бул багыттагы илимий – түшүнүк аппаратынын категориялык негиздерин карап: компетенция деген түшүнүктү “бир жарандын таанып-билүү жана тажырыйбасынын негизинде чече турган суроолор” – деп белгилеп, мугалимдин психологиялык-педагогикалык компетенттүүлүгүнүн системасынын негизги булактарын карап, окутуу процессте педагогикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу этаптарын негиздеген [102, 38-б.]

Бизде жана башка өлкөлөрдөгү (Орусия,Казакстан ж.б.) билим берүү тармагындагы жүргүзүлүп жаткан реформалар көрсөткөндөй, болочок мугалимдин компетенттүүлүгүн жаңы технологиялар, ыкмалар аркылуу калыптандыруу процессинин теориялык, методологиялык жана практикалык негиздери иштелип чыгууда. Бул проблеманы Кыргызстанда изилдеген окумуштууларды атасак: Н.А.Асипова, К.Д.Дабаев, Э.М.Мамбетакунов, А.К. Маркова, А.К.Наркозиев, Е.Ш.Нусубалиева, А.С.Раимкулова, Т.М.Сияев, ж.б.[22]; [56]; [102]; [105]; [109]; [112];[127];[138].

XX кылымдын 90-жылдарында ООНдун отчету боюнча мамлекеттин эффективдүүлүгүнүн белгиси катары, сапаттын негизги индикатору катары билим берүү деңгээли каралган. Мына ушул далилдердин негизинде бардык өлкөлөрдө билим берүүдөгү кризисти жеңүү маселелери биринчи орунга коюлган. Бүгүнкү күндө биз, адамзат тарыхында коомду глобалдаштыруу максатынын негизинде индустриялдык коомдон информациялык коомго секирик жасап, “адам факторунун” ролу кенейип жаткандыгын моюнга алышыбыз керек.

Айрым изилдөөчүлөр: Ю.О. Бабаева, А. Е. Войскунский, В.В. Копьев ж.б. жалпы цивилизациялык кризистин башталганын, анын ичинде, адамзаттын кризиси, анын руханий байлыгынын, баалуулугунун, дүйнө таануусунун, маданий ойлоого жөндөмдүүлүгүнүн да кризиси башталгандыгын кабарлашат [85].

Ошондуктан алар адамзаттын көз карашын түп тамырынан баштап өзгөртүүнү талап кылууда. Бул жагдайда билим берүү системасынын ролу чоң экендигин белгилешибиз керек, анын ичинде биринчи орунда жогорку билим берүү системасы жана анда калыптанган болочок мугалим эсептелинет. Билим берүү процессинин калыптанышы, анын маңызы социалдык шарттарга карата өзгөрүлүшү жана андан ары өнүгүшү, келечектин жана азыркы замандын талабына ылайыктуу жаңы муундун тарбияланышынын бирден бир жолу - бул болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемасын ар тараптан чечүү. Бул жерде компетенттүү мамиле жасоо деген жобо болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда биринчи орунда болушу абзел. Компетенттүү мамилени изилдешкен окумуштуулар: А.Н. Дахин, Э.Ф.Зеер, О.Е. Лебедев, Э.Мамбетакунов, В.В. Грачев, ж.б. [54]; [65]; [94]; [102]; [47].

Компетенттүү мамиленин негизинде азыркы студент, болочок мугалим катары, чет тилин окутуп үйрөнүү аркылуу лингводидактикалык компетенттүүлүккө да ээ болушу керек.

Азыркы учурда ар бир жогорку окуу жай дүйнөлүк практикада бир гана билим берүүчү борбор катары эмес, маданий жана илимий борбор катары да калыптанууда. Азыркы коомдо билим берүүчү окуу жайлар маданиятты сактоочу жана маданий чыгармачыл социалдык институт катары каралууда. Мына ушу багытка карата азыркы коомдо студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууга зор маани беришибиз керек.

Е.Н. Солованованын айтымы боюнча “лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин филологиялык билимдер, андан тышкары, өз тилинин, кош жана көп тилдердин кубулуштарынын өзгөчөлүктөрүн билүү компетенциялары түзөт” [143,21-б].

Бул проблеманы изилдеген окумуштуулардын пикирлерин (К.Э. Безукладников, Г.И.Богин, Т.В.Боева, Е.Ю. Варламова, Н. И. Гез, Э.Ф. Зеер, Е.Г.Тарева, О.А.Симонова, Е.Н.Соловова ж.б. [27]; [34]; [35]; [40]; [44]; [65]; [40]; [147]; [137]; [143] талдоонун негизинде лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин, биздин оюбузча, гуманитардык, тарыхый, педагогикалык билимдер жана инсандар жана маданияттар аралык компетенциялар түзөрүн айтмакчыбыз. Коомдун талабына жараша бүгүнкү студент бир нече тил билүүгө да умтулушу керек, анткени тил аркылуу келечектин мугалими инсанга багытталган байланыш компетенциясына ээ боло алат, аталган компетенция мектеп окуучуларын инсан катары тарбиялап жатканда өтө маанилүү болуп саналат.

Лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин филологиялык жана маданият аралык коммуникативдүү компетенциялар түзөрүн К.Э. Безукладников, Е.Г.Тарева, О.А.Симонова ж.б. окумуштуулар белгилеп келишкен, бирок аталган компетенциялар предметтик мүнөзгө ээ, алардын манызы лингводидактикалык компетенция менен тыгыз байланышканда гана ачылат, анткени лингводидактикалык компетенция предметтен тышкары мүнөзгө ээ экендигин К.Э. Безукладников белгилеп кеткен [27]. Андан тышкары, лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин түзө турган

алдыңкы компетенциялардын бири: өз элинин, башка элдердин маданиятын билүү компетенциялары, максатуу баарлашуу байланыш жасоо компетенциялары, дүйнө таанууга, маданий ойлонууга багытталган инсандын маңызын түзгөн ж.б.у.с. компетенциялар болочок мугалимдин кесиптик жактан өсүшүнө жардам берет.

Бир тилди, бир нече тилди үйрөөнүү компетенциялар аркылуу тилдик, инсан аралык байланыштар ишке ашып, болочок мугалимдин жалпы адамдык, инсандык өсүп-өнүүсүнө жакшы шарттар түзөлөрүн белгилеп кетмекчибиз.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тилдин окуу материалынын мисалында калыптандырууда дагы бир айта кетүүчү керектүү өзгөчөлүк – булар бир студенттин маданият таануу да компетенттүүлүгүнүн өсүп-өнүгүшүнө өзгөчө жакшы, ынгайлуу шарттар бар десек жаңылышпайбыз. Бул маданият таануу компетенттүүлүктүн негизинде бир нече компетенциялардын өзөгү жатат. Атап кетсек: педагогикалык баарлашууда улуттук өзгөчөлүктөргө көңүл буруу, сабакта кошо жашап жаткан элдин орчундуу тарыхый окуяларынан мисалдарды келтирүү компетенциясы, эл аралык мааниде көрүнүктүү маданий жана адабий инсандар менен тааныштыруу, алардын чыгармасы жана чыгармачылыгы жөнүндө кызыктуу айтып берүү компетенциясы жана улуттук өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен окуучуларды тарбиялай билүү, окуп жаткан базалык жана вариативдүү предметтердин маанисин жакшы билүү, кошо жашаган улуттардын символикаларын, улуттук маданий өзгөчөлүктөрүн айырмалай билүү жана аларды окуучуларга үйрөнүүгө сунуштоо ж.б.у.с.

Андан тышкары дүйнөлүк улуттук маданиятты таануу, элдердин ортосундагы достукту чыңдоо, дүйнөгө болгон көз караштарда гумандык негизде калыптандыра билүү компетенцияларды да белгилесек болот. Жалпылап айтканда маданияттар аралык компетенциялардын топтому десек болот.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тилдин окуу материалынын мисалында калыптандырууда өзүнүн өзгөчөлүктөрүнүн

негизинде таасир эткен компетенциясы катары биз коммуникативдүү компетенциясын белгилемекчибиз. Акыркы жылдары болочок мугалимдин коммуникативдик жактан калыптандыруусу алдыңкы кесипкөй болууга багыт берүүчү компетенция катары психологияда, педагогикада жана чет тилди окутуу методикасында каралган (Г.М.Андреева, А.А.Бодалев, А.А.Брудный, М.С.Коган, Е.В.Коротаева, Т.А. Волкова, Т.Н. Добронравова, Н.Д.Гальскова, Н.И.Гез, Е.Н Соловова ж.б.).

Бүгүнкү күндө аталган болочок мугалимдин коммуникативдүү компетенциясынын маңызыначууда дагы бир өзгөчөлүк пайда болду: ал студенттердин ар тараптан коммуникация даяр болуу түйшүктөнүүсүн талап кылуу менен бирге, туура ойлоону, стилистикалык тактыкты сактоо, эл аралык сүйлөө этикеттерин колдонуу компетенциялары ж.б. саналат. ЖОЖдо чет тилин окуп-үйрөнүүдө коммуникативдик багыт өз ордун тапкан. Оозеки туура сүйлөө компетенциясы бул чыныгы мугалимдин кесиптик компетенциясы менен тыгыз байланышта. Себеби, мугалим чет тилди үйрөтүүдө белгилүү бир теманы багыттап, белгилүү бир окуя жөнүндө ар түрлүү коммуникативдик ыкмалар менен айта алышы керек. Бул жерде болочок мугалимдин кесиптик коммуникативдик компетенттүүлүгү гана калыптанбайт. Е.И. Пассов айткандай: ”Башка элдин тилин билген адис катары да жоопкерчилиги жогору болуп калат” [118].

Көп окумуштуулар белгилегендей: И.В. Абакумова, О.А. Абдулина, С.И. Архангельский, Ж. Ажибаева, А.А. Вербицкий, Н. И. Гез, В.А. Слостенин ж.б. жаш муунду окутууда, тарбия берүүдө, тил үйрөтүүдө анын маңызын түшүндүрүүдө болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн негизинде адам таануу компетенциясын өнүктүрүүгө да шарттар түзүлөрүн белгилемекчибиз [1]; [2]; [18]; [8]; [41]; [44]; [139].

Адам таануу компетенциясы окутуу процессинде коммуникативдик компетенция аркылуу ишке ашат жана натыйжалуу болуш үчүн болочок мугалим өз предметин гана эң жакшы билип тим болбостон, тил табыша алган, диалог сүйлөшүүлөрдү, маданият аралык диалогун жүргүзө алган адис болушу

абзел. Бул жерде айта кетиш керек, биринчи кезекте ал инсан катары айырмаланып турушу керек.

Н.И. Гез “Способность использовать язык в разнообразных социально детермированных ситуациях” [44] деген илимий ишинде белгилеген: “Башка адамдар менен байланыш түзө билген, жүрүш-турушу үлгүлүү, этникалык жана ошондой эле социалдык-психологиялык эталондорго ээ болгон, тилдин сүйлөшүүдөгү техникалык каражаттарын толук өздөштүргөн адис талап кылынат”- деп. Байыркы кылымдын өкүлү Эзоп айткандай “ачуусу да тил, ширини да тил”, болочок мугалим чет тилин (тилдерди) жөн эле билүү менен чектелбестен, ал жаш муунду окутуу, үйрөтүү, тарбиялоо компетенцияларына ээ болушу зарыл. Бирок, аталган компетенциялардын топтомунун негизинде тилди эң жакшы өздөштүрүү компетенциясы жатат.

Бир тилди, бир нече тилди өздөштүрүнүн негизинде көп кесиптик компетенциялардын түшүнүктөрү жатат. Өз кесибин сүйгөн, предметин жакшы билген, жакшы түшүнгөн, сабакты кызыктуу, бөлүнгөн убакытка жараша үнөмдүү, жемиштүү пайдалана билген, календардык, күндөлүк пландарды (сөзсүз талаптанган тилде жана чет тилинде) түзө алган компетенцияларды да айта кетишибиз керек. Андан тышкары, чыгармачылык, акылдуулук менен эмгектенген, сынды көтөрө алган, оюнун ийкемдүүлүгү, инсан аралык байланыштарга ээ. Ошондой эле, ар түрдүү кырдаалга өзү да толеранттуулук менен мамиле жасай билген, гумандуу, патриоттук сезимге ээ боло алган компетенциялар студенттерде болочок мугалим катары калыптанышы керек.

Мындан тышкары, болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн санына башкаруучулук компетенциялары да кирет. Бул компетенция өзүнө көп кесиптик түшүнүктөрдү камтыйт: алдын-ала анализ жүргүзө алуу, жыйынтык чыгара алуу, бир чечимге келүү, окуу процессиндеги өзгөрүүлөр менен келише алуу, улуттар аралык мамилелердин негиздерин түзө уюштуруу билүү. Ошондой эле, болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процесси кесиптик компетенцияларынын топтомунун өсүшүнө таасир берет: мээримдүү болуу, окуучулардын инсан

болуп калыптануусуна өз салымын кошо алуу, аларды лидер катары тарбиялоо, ошону менен бирге мекенинин, элинин муктаждыгына керектүү болууга умтулган адам катары калыптандыруу ж.б.у.с.

Кесиптик компетенттүүлүктү калыптандыруу маселелери ХХ кылымдын 90-жылдарында педагогикалык коомчулуктун алдында бирден бир көйгөйлүү проблема катары коюла баштады. Бул проблеманын чечилишине өз салымын кошкон окумуштуулар: В.А. Адольф, А. Андреев, Н.А. Асипова, В.А. Болотов, Т.Г. Браже, К.Д. Добаев, Н.Дюшеева, Дж. Равен ж.б. [7]; [17]; [22]; [36]; [38]; [56]; [125].

Байыркы философтор да мугалимдин азыркы кесиптик анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүккө тийиштүү сапаттарын эске алышкан.

Платон жана Аристотель өз эмгектеринде мугалимдерден , чечендикти талап кылышкан. Андан тышкары кандайдыр бир талаш маселелерин туура чечкен, ынандыруу ыкмаларды кеңири колдоно билген, далилдей алган лингводидактикалык компетенттүүлүк жөнүндө айтышкан [83]. Алардын ою азыркы талаптар менен дал келип турганын айта кетмекчибиз: ХХI кылымдын педагогу - ар тараптуу, көп грандуу адам болуп, инсан катары башкаларга, өз окуучуларына үлгү болуп калыптанышы керек. Азыркы коомдун өнүгүшүндө мугалимдин ролу эбегейсиз зор десек жаңылышпайбыз. Байыркы Сократтын окуусу [83] боюнча мугалимдин негизги сапаты- акылмандуулук болгон. Бул сапаты мугалимдин жүрүш-турушунун, интеллектиси жана калыстыгы аркылуу тастыкталганга сунуш берген.

Ал эми Аристотель мугалимдин инсан катары калыптанышында илимдин ролун биринчи орунга койгон [83]. Анын ою боюнча мугалим өз кесибин сүйгөн кесипкөй болушу абзел деп эсептеген. Аристотелдин айтымы боюнча мугалим өз билиминин деңгээлин биринчи орунга коюшу керек, андан кийин инсандык турмуштан алынган тажрыйба аркылуу, балдарды окута жана үйрөтө алган мугалим – чебер болушу керек деген. Ошондуктан: ал “Билимдүүлүктүн белгиси- окута алуу, тажрыйбага таянып окута билүү”- деген ураанды айткан [83].

Кайра жаралуу доорунда да мугалимдин кесиптик анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптануу маселелери каралган. Мына ушул кайра жаралуу доорунда эркин, ар тараптан өнүккөн, башкача айтканда, универсалдуу инсандын образы түзүлө баштайт (Ф. Рабле, М. Монтень). Айкөл, жаратуучу, көз каранды эмес, өзгөчөлөнгөн ою бар, ар бир окуучуга бөтөнчө таасирин тийгизе алган мугалимди калыптандыруу идеясы пайда болгон десек жаңылышпайбыз [83].

Ал эми жаңы доордун XVII кылымда мугалимдин кесиптик, анын ичинде, лингводидактикалык компетенттүүлүгүнө көп комплекстүү талаптар коюла баштаган. Ушул мезгилдин окумуштуулары (Д. Дидро, Я. А. Коменский ж.б.) жаштарды тарбиялап жаткан мугалим өз дооруна жараша окутуунун жана тарбиялоонун чеберчилигинин негиздерин билиши керек деп белгилешкен, алар өзүнүн дооруна жараша мугалимдин кесипкөй моделин түзүшкөн. Алардын ою боюнча мугалим жаштардын билимге болгон умтулуусун өстүрүүгө даяр, эмгекчил, эмгекти сүйгөн өз тилин, элин кадырлаган адам болушу керек деп белгилеп кетишкен [83].

Мына ушуга окшогон көз караштарды орустун демократ революционерлери жана педагогдору, башкача айтканда, совет доорунун педагогдору (XIX-кылымдагы) В.Т. Белинский, А.И. Герцен, Н.Т. Чернышевский, К.Д. Ушинский жана башкалар да айтып келишкен. Мугалимдин кесиптик, анын ичинде, лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу идеясын Л.Н. Толстой, А.С. Макаренко да колдошкон. Ал эми А.С. Макаренко: “Эң бир татаал өсүп-өнүгүүдө жүргөн илим - педагогикалык техникасы” - деп атаган [84].

60-90-жылдары педагогика чөйрөсүндөгү окумуштуулар: Н.В. Кузьмина [90], А.К.Маркова [105], Н.Ф. Талызина [146], Н.Н Хан [152], Н.Д. Хмель [155], И. Щербаков [165] ж.б. болочок мугалимдин кесиптик даярдыгын ар тараптан кеңири изилдешкен. Алардын айрымдары (М. И. Еникеев, М.А. Кудайкулов, Н.Н Хан, Н.Д. Хмель) мугалимдин даярдыгын окуучулардын таанып-билүүсү,

окуу ишмердүүлүгү, мугалимдин педагогикалык процесстеги орду менен байланыштырып изилдешкен [152]; [155].

XX кылымдын 80-90 – жылдарынан баштап болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгү жөнүндө кеңири айтыла башталды. “Компетенттүүлүк” (латын тилинен *competentia*, *competere* – биргелешип жетишебиз, дал келүүчүлүк) ал эми сөздүктөрдө “билимге ээ болуу, бир нерсе жөнүндө ой жүгүртүүгө жөндүү, толук укуктуу дегенди түшүндүрөт”. [26]. Кээ бир сөздүктөрдө төмөндөгүдөй түшүндүрмөлөрдү жолуктурабыз Мисалы; “суроолордун түрмөгү”, “кубулуштардын кандайдыр бир топтому, инсанга тиешелүү” деп түшүндүрүлүп келген. Инсанга жүктөлгөн оор “жүк” катары да белгиленгендер бар [102]; [118]; [128]. Бир сөз менен айтканда, латын тилинен алынган *competents* – деген сөз “билерман, кадыр-барктуу, толук укуктуу, жөндөмдүү, кабардар” деген түшүнүктү белгилейт [112].

XXI кылымдын окумуштуулары: Н.А. Асипова, А.Т. Абдрахманов, В.В. Грачев, К.Д. Добаев, Н.Дюшеева, Э.М. Мамбетакунов, А.К. Наркозиев А.С. Раимкулова, В.С. Сенашко, В.А Слободчиков, Т.С. Сияев, М. Холстед, А.В. Хуторской, В.Д. Шадриков ж.б. [22]; [5]; [47]; [56]; [102]; [109]; [127]; [136]; [141]; [138]; [156]; [158]; [160] кесиптик компетенттүүлүк (компетенциялары), компетенттүү мамиле деген терминдерди актуалдуулугун кеңири ача баштады, болгондо да азыркы мезгилдин психологиялык, педагогикалык контекстинде.

Чет тил дисциплинасы окутуунун методикасында “компетенция” деген термин биринчи жолу 1965-жылы Н. Холеский тарабынан пайдаланылган [142]. Бул термин башталгыч этабында жөндөмдүүлүк, тилдин артыкчылыгын белгилөөдө пайдаланып, тагыраак айтканда, колдонулуп келген.

Азыркы мезгилде компетенттүүлүк мамиле, лингводидактикалык компетенттүүлүк жана алардын маңызы жөнүндө көптөгөн маселелер козголуп, ой пикирлер айтылып келүүдө. Бул мезгилдин талабы деп эсептейбиз.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгү жана анын түзүлүшүн түзгөн компетенциялар азыркы мезгилдеги чет өлкөлүк окумуштууларды да кызыктырат: R. L. Oxford, G. Yule, E. Tarone, M.

Холстедж.б. [156]. Алдынкы өнүккөн өлкөлөрдө да изилдөөлөр жүрүүдө, мисалы: АКШ, Германия, Франция мугалимдин компетенттүүлүгүнө ар тараптуу басым жасалып, ар тараптан компетенттүү мамиле изилденип, анын социалдык баалуулугу да жогору коюлган [113];[172]. Англиялык окумуштуу Дж. Равендин [125] сунуштарын колдонуп, “компетенттүү мугалим” модели иштелип чыккандар бар: Н.А. Разина [126]; О.В. Романова[130];Е.Ю. Рубинштейн [132], Н.В. Соснин [144] ж.б. Аталган изилдөөлөрдө компетенциялар өзгөчө психологиялык сапаттар катары таанылган жана мугалимдин компетенттүүлүгүнө коюлуучу талап катары тартиптүүлүк, өз алдынчалык, коммуникативдүүлүк, өнүгүүгө өзүнчө умтулгандык жана башка сапаттар каралган. Мындан жыйынтык чыгаруу менен бирге, өзүн-өзү ар тараптан өнүктүрүү-өстүрүү бул мугалимдин, болгондо да, болочок мугалимдин стилине таандык көрүнүштөр деп эсептейбиз.

Азыркы мезгилде мугалимдерге болгон талаптар өзгөчө коюлууда.

Профессор Н. Розов [129] тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизинде инсанга байланыштуу компетенциялар төмөндөгүчө бөлүнгөн:

- ✓ Жалпы маданияттык компетенциялары;
- ✓ Баалуулуктарга болгон көз-караштардын жоопкерчилик компетенциялары;
- ✓ Дүйнөгө болгон эркин көз-караштардын компетенциялары.

“Компетенттүүлүк” деген түшүнүккө Новосибирск университетинин профессору Н. Розов төмөндөгүдөй мүнөздөмөнү берет: “Аны жаңы ачылыштар менен тыгыз байланыштыруу менен бирге өзүнүн ачылыштарында иш жүзүнө билим берүүнүн талабын жогорулатуу ” [129].

Кесиптик компетенттүүлүккө орус педагогдору, окумуштуулары көп көңүл бөлүшүп, изилдеп иштешүүдө. Төмөндөгү окумуштуу – педагогдорду атай кетсек: И.А. Зимняя[66], М.Н. Карапетова [75], А.К. Маркова [105], С.А. Панина [117], Г.К Селевко [134], А.В. Хуторской [158], В.Д. Шадриков [160], Н.В. Шестап [162] жана башкалары бул маселеге чоң көңүл бурушуп

карашкан. Мисалы; окумуштуу Г.К Селевко педагогикалык компетенттүүлүктүн классификациясын иштеп чыккан [134].

Жогоруда аты аталган изилдөөчүлөрдүн көз-караштары ар башка, бирок түпкү максаттары бир: кесиптик, анын ичинде, лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу максаты.

А.К.Маркованын [105] айтымы боюнча кесиптик компетенттүүлүк өзүнө мугалимдин беш түрдүү ишмердүүлүгүн камтыйт:

1. Педагогикалык ишмердүүлүк.
2. Педагогикалык баарлашуу.
3. Педагог-инсан катары.
4. Окутулган деңгээли.
- 5.Тарбияланган деңгээли.

Ал эми А. И. Пискунов [120] кесиптик компетенттүүлүктү калыптандырууда төмөндөгүдөй үч негизги багытты эске алууну сунуштаган. Анын айтымы боюнча мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн үч багыттын негизинде калыптандыруу керек :

а) фундаменталдык билим: философия, психология, педагогика, методика илимдеринин негизинде;

б) технологиялык билим: окуу, сабактан тышкары окуулар аркылуу;

в) педагогикалык ыкмалар, технологиялар колдонуунун негизинде.

Ал эми Е.В. Доманский [57] болочок мугалимдерди даярдоодо рефлексивдүү окутууну сунуштаган.

Айрым окумуштуулар Т.Г Браже [38] И.Б. Бекбоев [29] педагогикалык ишмердүүлүктүн негизинде ишке аша турган инсандык багыты белгиленген.

Жогоруда белгилегендерди жыйынтыктап айтканда, ар бир автордун сунуштары баары келип мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу жолдору десек жаңылышпайбыз.

Жогорудагы А.К. Маркова [105] белгилеген беш аспектинин ичинде, биздин оюбуз боюнча, мугалимдин кесиптик жоопкерчилиги, жалпы адам сферасындагы мамилеси, билиминин сапаты, өз ичине камтышы шексиз.

Болочок мугалимдин кесиптик лингводидактикалык компетенттүүлүгү студент кезинде эле жогорку окуу жайында окуп жаткан мезгилде калыптанышы зарыл. Болочок мугалим студент кезинде өз алдынча өз кесибине болгон мамилесин да калыптандырышы керек.

Биринчиден, окуу процессиндеги убакыт бул өзгөчө көңүлдү жана мамилени талап кылган нерсе, себеби ченелүү жана аны кайтара албайбыз, ошол себептен болочок мугалим убакытты так жана үнөмдүү пайдаланышы жана бөлүштүрө билүүсү өтө керектүү компетенция. Экинчиден, окутуу процессине тийиштүү жаңы технологияларды жана ыкмаларды колдонуу компетенциялары. Салттуу эмес окутуу технология аркылуу болочок мугалим 45 минуттун ичинде абдан активдүү методдору, ыкмаларды колдоно билиши зарыл. Ушуга байланыштуу болочок мугалим салттуу эмес методикаларды билип, жаңы технология аркылуу көп окутуу процессинде колдоно турган компетенцияларына ээ болушу керек.

Жаңы окутуу методикаларды, технологияларды, ыкмаларды колдоно билүү компетенттүүлүктүн негизинде лингводидактикалык компетенттүүлүктүн көп көрүнүштөрү жатат: окуучуга ойлонууга убакыт берүү, шарт түзүү, аны инсан катары сыйлоо, эл аралык коммуникацияларга ээ болууга үндөө, анын демилгесин колдоо, өтүлгөн сабактан кийин да, темага байланыштуу окуучунун ойлонуу процессин жетектөө жана уланта билүү ж.б.у.с. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда жогорудагы айтылгандардын баарын көңүлгө алышыбыз керек.

XXI кылымда илим менен техниканын арыштап өсүп-өнүгүүсү сабакты өтүүдө жаңы ыкмалар менен өтүүнү шарттайт. Жаңы окутуу технологияларды колдонуп өтүлгөн сабактын жемиши жакшы жана натыйжалуу болушуна шек жок, бул жерде болочок мугалимдин жаңы ыкмаларды өз орду менен таап, толугу менен максатына жараша колдонуу компетенцияларынын калыптанышы керек. Биз суроо-жооп анкета аркылуу мектепте иштеп жаткан жаш мугалимдерди сурамжылаганда: “Кээ бир методдорду, ыкмаларды колдонгон

мезгилде да өз максатына жетпей, бышпай калган учурлар да болот, буга жаңы окутуу технологияларды колдонуу компетенцияларыбыз толук калыптанбай калгандыгы күнөө”- деп белгилешкен. Айрыкча, анкетага катышкан жаш мугалимдердин -75% белгилешкен: “жаңы окутуунун технологияларын колдонуу компетенцияларына чет тил сабактарында үйрөнүүдө ээ болушканын айтышкан жана жаңы окутуунун технологияларын болочок мугалимдерге тереңдеп үйрөтүү - мезгилдин талаптануусу” - деп белгилешкен. Бардык жаңы окутуу технологияларды, методдорду, ыкмаларды кынтыксыз үйрөнүү жакшы ийгиликтерге жетүү жолу жана ар бир мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн өсүшүнө шарт түзөт десек жаңылышпайбыз.

Бул жерде эң эле ыктуу форма өз алдынча аткарган иштер, аларды атайын түзүлгөн методикалык колдонмолор аркылуу ишке ашыруу керек. Ал методикалык колдонмолордо тесттик тапшырмаларга көңүл буруу керек жана лингводидактикалык тесттер эки тайпага бөлүп колдонуу керек: тилдик жана сүйлөө речтик. Тилдик тесттер студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн баалоого жардам берет. Методикалык колдонмолор аркылуу окуп жаткан мезгилде англис тилинин тамгаларынын өзгөчөлүктөрүн кылдаттык менен үйрөнүү, жазуу талап кылынат. Кириллица тамгаларынын элементтерин үйрөткөндөй эле англис тилинин тамгаларынын элементтерин да үйрөнүп жазуу компетенциясынын калыптанышы эң бир жакшы ийгиликтердин бири болуп кабыл алынышы керек.

“Интерактивдүү” деген сөз англис тилинен которгондо «өз ара аракетте болуу дегенди билдирет». [110] Интерактивдүү ыкмалар менен окутуу баарынан мурда, окуу процессинде субъектилердин өз ара байланышта болушу жана түгөйлөрдүн же тайпалардын өз ара аракеттениши жана кызматташтыгына кеңири таасир берери шексиз.

Өлкөбүздөгү болгон эбегейсиз коомдук-социалдык өзгөрүүлөр окутуу процессине жаңыланууларды алып келди. Англис тилин жаңыча окутуу проблемасы, болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда көптөгөн компетенцияларга ээ кылат: салыштырып үйрөтүү,

интерактивдүү ыкмаларды колдонуу, толеранттуу болуу, болочок мугалим окуп үйрөнүп жаткан тилди жашоо, турмуш менен байланыштырып керектөө, аны социалдык турмушта колдоно билүү ж.б.у.с. Азыркы мезгилде жалпы билим берүү системасында болочок мугалимдерди даярдоодо жооптуу жана чоң милдеттер коюлууда. Себеби жаңы өсүп, калыптанып келе жаткан муунга терең билим берүү жана аларды социалдык турмуш шартына үйрөтүү болочок мугалим бирден-бир кесиби жактан негизги милдети болуп келүүдө. Андан тышкары болочок мугалим өзүнүн жана окутуп жаткан окуучуларынын курчап турган маданияттын көп түрдүүлүгүн кабылдашы керек. Башка элдердин маданияттык өзгөчөлүктөрүнө көңүл буруп жана айланадагы элдердин позициясын эске алып жаш муунду тарбиялай алуу компетенцияга ээ болушу керек.

Болочок мугалим калыптанып келе жаткан жаштарды чыдамкайлыкка, достукка, токтоо жана эстүү болууга, башкача айтканда, адамгерчиликтин бийик касиеттерине ээ кылып тарбиялай билүү компетенциясын лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу процессинде ишке ашыруу керектигин айтмакчыбыз. Кыргызстанда жүздөн ашык улуттар жашайт, алар башка орус, уйгур, немец, азербайжан, корей калкынын өкүлдөрү мына ушундай интернационалдык тайпаларга сабак өтүү да болочок мугалимден өзгөчө лингводидактикалык компетенттүүлүккө ээ болусун талаптайт жана кесиптик компетенттүүлүктүн бир нечекомпетенцияларын калыптандырууга шарт түзөт, ошону менен бирге окуу процессинде ишке ашыруу позитивдүү багыт катары саналат. Ар бир болочок мугалимдин маданият аралык мамилелер жөнүндө компетенцияларынын топтому калыптанышы керек. Интернационалдуу чөйрөдө болочок мугалим ар бир улуттун улуттук маданий өзгөчөлүктөрүн билиши абзел.

Кыргызстандын бардык эле аймактарында бирдей билим алууга шарттар жоктугун биз айта кетишибиз керек. Биздин өлкөнүн тоолуу аймактарында көп проблемалар чечилиши керек: балдарды толук мектепке алып баруу, интернет менен камсыз кылуу, компетенттүүлүк менен жаңы технологияларды колдонуу

маселелери да чечилиши керек. Жада калса, айрым мектептерде жөнөкөй окуу куралдары да жетишсиз экендигин моюнга алышыбыз керек. Мына ушундай шарттарда болочок мугалимде кандай компетенциялар талаптанат деген суроону да чече билишибиз керек. Бул жерден аталган кырдалга жараша айта кетишибиз керек: бүгүнкү студент -эртенки мугалим, биринчиден, демилгелүү, чыдамкай болуп, оор кырдаалдан чыгуу ж.б.у.с.компетенцияларга ээ болушу керек.

Жыйынтыктап айтканда, бүгүнкү рынок экономикасынын алкагында билим берүү системасы да башынан оор мезгилдерди өткөрүүдө. «Билим берүү» жөнүндөгү мыйзам анын стратегиялык өсүп-өнүгүү багыты өзүнүн астына жаңы багыттарды коюуда. Дүйнөлүк тажрыйбаны эске алуу менен бирге, билим берүү системасында жаңы багытта кадамдар ташталып жатат. Азыркы учурда студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил курстун мазмунунун негизинде калыптандыруу процессин уюштуруу өзүнө көп болочок кесип менен байланышкан нерселерди эске алууну талаптайт:

а) студенттердин, болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессин компетенттүү мамиле аркылуу кароо;

б) студенттердин, болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда билим берүүнүү маанисин жаңы өсүп өнүүгү стратегиянын негизинде өзгөртүп алып баруу ;

в) студенттердин, болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн баалоонун негизги принциптерин, критерийлерин кайра карап жана иштеп чыгуу;

г) болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда билим берүүнүн окутуу технологиясына коюлуучу талаптарды заманбап талаптар менен айкалыштырып колдонуу;

Жалпылап айтканда, болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил окуу курсунун мисалында калыптанышы жогорку

айтылгын багыттар менен тыгыз байланышта болуп, кесиптик окутуунун мазмунуна, сапатына терең көңүл бөлүнүшү керек. Буга ЖОЖдо окутуунун жаңы багыты жана маңызы, өзгөчө, чет тилди үйрөнүүдө колдонулган окуу материалдар эффективдүү таасир берери шексиз.

Илим менен техниканын стратегиялык багытта өнүгүп жаткан шарттардын негизинде, компетенттүү мамилени эске алып, Кыргыз Республикасынын билим жана илим министирлиги үчүнчү муундагы мамлекеттик стандарттарды иштеп чыгарды жана № 31179/1 15.09.15 “Жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттарды бекитүү жөнүндөгү” жылдагы буйругу менен бекитилди. Ал стандарттардын “Педагогикалык билим берүү багытын (бакалавриат жана магистратура) талдоого алганыбызда болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн түзүлүшүнө жана калыптандырылышына таасир эткен төмөнкү компетенциялар белгиленген [46]:

- Социалдык барлашуу денгээлинде бир чет тилди билүү компетенциясы (ИК-3);
- компьютер, интернет ж.б.у.с. жаңы технологияларды билүү компетенциясы(ИК-1);
- кошо жашап жаткан элдин тарыхына болгон кызыгууну өстүрүп, эл аралык коммуникацияларда туура колдонуу компетенциясы(СИМК-1);
- чет тилди үйрөнүүдө башка тилдер менен салыштырып окутуп жана окутуунун сапатын баалоо технологиясын колдонуу компетенциясы (КК-2);
- инсан аралык карым катнашты уюштурууда башкаруу компетенциясына ээ болуу (ИК-4);
- маданият аралык мамилелерди түзүүдө көп маданияттык коомдун этикалык жана укуктук нормаларын сактай билуу компетенциясы (СИМК-2) ж.б.у.с.

Жогоруда белгиленгендей, биз лингводидактикалык компетенттүүлүк деген түшүнүктүн аныктамасын төмөнкүдөй белгилемекчибиз: лингводидактикалык компетенттүүлүк - бул жогорку окуу жайларынын

педагогикалык билим берүүнүн окуу планынын вариативдүү жана базалык дисциплиналары аркылуу калыптанган билим, ык, машыгуулардын жана тажырыйбанын жыйындысы, ал өзүнө билим берүүнү интеграциялоо шартында тилдик эмес, педагогикалык багыттагы адистигине карата мугалимдик ишмердүүлүктүн толук баалуу даярдыгын камтыйт.

Тилди үйрөнүү процессинде болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгү калыптанышы менен бир нече кесиптик анын ичинде коммуникативдүү компетенциялардын калыптандыруу процессинде ишке ашат, бул процесс өзүнө таандык өзгөчөлөнгөн мүнөзгө ээ. Ушул процесстин илимий жана практикалык маңызына көз чаптырсак аны тереңдетип калыптандырууда бардык дисциплинар менен болгон терең байланышы бар экендиги айкындалат. Болочок мугалим чет тилин өздөштүрүү менен бирге кесиптик багыттагы көп түрдүү компетенцияларга ээ боло алат, алар коммуникативдүү мааниге ээ. Мисалы: диалог, монолог түзүү, тил үйрөнүүдө тилдин негизги аспектилерин айырмалай билүү, алардын инсандар аралык байланыштарда колдонуу, окуучулардын маданият аралык билимдерин калыптандырууда жана тилдик компетенттүүлүктү өздөштүрүү ж.б.у.с.

Кыргызстан мүчө болгон Шанхай келишиминде эң кур дегенде үч тилди билүүнү талаптоодо. Ал эми Европа келишиминин негизинде азыркы коомдун инсаны төрт тилди билиши керек – деген талап коюлууда [113]. Заманбап учурдун муктаждыгынан келип чыккан талаптын негизинде азыркы студент, эртенки мугалим өз тилинин кубулуштарын терең билип, чет тилдерге татыктуу үйрөнүү компетенцияларына ээ болгондо гана, анын болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандыруусу ишке ашат жана кесиптик компетенттүүлүгүнүн өсүшү толук шартталат.

1.2. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык теориядагы жана практикадагы абалы

XXI кылымда Дүйнөлүк жана Европалык стандарттарга ылайык билим берүү - мезгилдин талабы катары эске алынып, илим менен техниканын өсүп өнүккөндүгүнө чоң маани берилип, болочок мугалимдин кесиптик, анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемасына азыркы заманда өзгөчө көңүл бурулууда.

Объективдүү жана субъективдүү себептердин натыйжасында азыркы мезгилдин айрым мугалимдердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн талкулоого алганда бир нече мүчүлүштүктөр тилекке каршы учурабай койбойт. Мисалы: айрым мугалимдер мектептик окуу программаларын жакшы билип, туура багыт алып колдоно алышпайт, окутуу процессинин маңызын анча түшүнө алышпайт, педагогикалык ишмердүүлүккө чыгармачыл мамиле жасоо компетенциялары калыптанбай, коммуникативдүүлүгү, өсүп өнүкпөгөндүгү, фонетикалык жактан сүйлөө сөзү жетишерлик жасалбагандыгы байкалат ж.б. ушу сыяктуу кемчиликтери бар экенин айта кетишибиз керек.

Болочок мугалимдин негизги милдети болуп, өзүнүн мугалимдик жарамдуулугун сапаттуу жана максаттуу иш жүзүнө ашырышы керек деп ойлойбуз. Азыркы замандын талабынын негизинде болочок мугалим чет тилин иш жүзүндө билүү менен бирге, лексикалык, грамматикалык, угуу жана сүйлөө жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу менен бирге, диалог жана монолог түзүп жана аны педагогикалык процессте колдоно билиши керек. Бул талаптын негизинде көп компетенциялар жатарын орус окумуштуусу О.А.Донских белгилеген, анын айтымы боюнча: “Азыркы студент, болочокто сапаттуу адис катары чет тилде окуп, окуганын жалпылап, командада иш алып барып, оозеки жана жазуу түрүндө сүйлөй турган компетенцияларга ээ болуп, болочоктогу кесиптик милдеттерге кызыгуусун арттырышы керек”- деп белгилелеп кеткен [58, 36-б]. Бул иш аракет лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруунун бир түрү болуп кала бермекчи.

Жогорку педагогикалык окуу жайларында мугалимдик кесипке даярдоодо социалдык шарттарын эске алуу зарылдыгын көп окумуштуулар белгилешкен: Н.А. Асипова [21], О.А. Донских [58], Н.К. Дюшеева [61], В.А. Сластенин, Л.С. Подымова [139], Е. Г. Тарева[147] ж.б. Бул жерде биз белгилеп кетишибиз керек, бул иш карама-каршылыктардын ачылышында өсүп бара жаткандыгы менен айырмаланып жатат: мамлекеттик социалдык талап болочок мугалимди кесиптик даярдыгын компетенттүү мамиленин негизинде камсыз кылуу. Алардын педагогикалык билим алуу көрсөткүчтөрү да өтө эле төмөн, айрым абитуриенттер мектепте немец тилинен, англис тилинен оозеки экзамен тапшырбай калгандары кийинки өсүп өнүгүүшүнө терс таасирин берерин да өкүнүү менен белгилешебиз керек.

Болочок мугалим психология илиминин мыйзам ченемдүүлүктөрүн жакшы өздөштүрүшү керек. Аталган илимден алган компетенциялар болочок мугалимдин кесипке даярдануусунда кош функционалдуу мааниге ээ. Англис тилин билүү компетенциясы болочок мугалимдин өнүгүүсүнө, үйрөнүп жаткан кесибинин өнүгүүсүнө өбөлгө түзмөкчү. Негизинен педагогикалык кесипке даярдоо процесси болочок мугалимден психологиялык-педагогикалык илимдердин негиздерин билүүнү талап кылат. Ошону менен бирге бүгүнкү студент, эртеңки мугалим, инсан катары да бир нече милдеттерди аткарууга даяр болушу керек:

1. коммуникативдүүлүк милдет - ар бир адам менен, мугалим жана окуучу бири-бири менен ой бөлүшүү, баарлашуу аркылуу коммуникация түзүү;
2. когнитивдик милдет, бул милдет үйрөнүп – билүүчүлүктүү талап кылат;
3. маалымат - кабарлоочу милдет б.а. аалам жөнүндө маалыматты алуу;

Жогоруда аталган милдеттерди аткаруу үчүн болочок мугалим сөзсүз түрдө жогорууда аталган милдеттердин психологиялык-педагогикалык негиздерин билиши керек.

Педагогика багытында окуган студенттер чет тилин үйрөнүүдө ал тилдин лингводидактикалык өзгөчөлүгүн эске алып, өзүнүн психологиялык-педагогикалык даярдыгына да көңүлдөрүн бурушу зарыл. Биз бул багытта

болочок мугалимдин компетенттүүлүгүнүн маңызын анализдөөдө эки блокко бөлүп карасак болот. Алар төмөнкүчө:

1. Педагогика жана психология жөнүндөгү билим компетенциялары.
2. Психология, педагогика, кибернетика ж.б. заманбап илимдер аркылуу педагогикалык ишмердүүлүк жөнүндөгү билим компетенциялары.

Аталган компетенциялар өзүнчө эки блок болуп бөлүнгөнү менен бири-бири менен ажырагыс байланышта. Бири-бирисиз өнүгө алышпайт. Бирин-бири толуктап турат десек жаңылышпайбыз.

Бири-бирине ажырагыс карым-катнаштын негизинде мугалимдин коммуникативдик ишмердүүлүгү ишке ашат жана анын 3 аспектиси бар: үйрөтүүчү, тарбиялоочу жана өнүктүрүүчү. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессинде жогорудагы аспекттерге өзгөчө маани берилиши керек. Негизинен болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда төмөнкү компетенцияларынын таасирлери педагогикалык мүнөзгө ээ экендигин белгилей кетишибиз зарыл: болочок кесибине, ишине болгон чыгармачылык мамиле жасоо, кесиптик ишмердүүлүктү алып барууда изилденүүчү багытты колдонуу компетенциясы, өз алдынча өсүп өнүгүүгө маани берүү жана демилгелүү болуу компетенциялары ж.б.у.с. Лингводидактикалык компетенттүүлүк предметтен тышкаркы мүнөзгө ээ болгондуктан, ал өзүнө коммуникативдик, маданият аралык, филологиялык компетенциялардын интегралдуу жыйындысын камтып, мугалимдик кесиптик компетенттүүлүктүн өзөгүн түзөт.

Кыргызстан Болондук процесске киргенден баштап жогоруда аталган компетенциялардын мааниси актуалдуу болууда, анткени жалпы европалык документтерде (Lisbon European Council. Presidency Conclusions 2000) көп маданияттуу инсанга багытталган билим беруу максатында аталган компетенциялардын топтому эл аралык мааниге ээ.

Коммуникативдүү компетенцияларды калыптандыруу проблемасы өткөн кылымдын экинчи жарымында каралган, бирок азыр болочок мугалимдин

лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда аталган компетенциянын мааниси зор.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда анын жеке коммуникативдүү компетенциялары калыптанышы зарыл. Бул процесс ишке ашыш үчүн:

1. Студенттер болочок мугалим катары тилди үйрөтүүнүн жаңы ыкмаларын билиши зарыл.

2. Жалпы кесиптик компетенттүүлүгүнүн практикалык жактарын жакшы үйрөнүүгө тийиш.

3. Кесиптик ишмердүүлүктү ишке ашырыш үчүн – оптималдуу мүнөздөгү билимдерге ээ болуп, окуучусунун инсан катары психологиялык жактан калыптанышын толук билиши керек.

4. Коллектив, группа, жана жекеме жеке “Мугалим+окуучу” иштөө, карым-катнаш түзүү формаларын өздөштүрүшү зарыл.

Жогоруда аталган быгыттар болочок мугалимди даярдоо процессинде системалуу агым катары колдонулушу зарыл. Анын маңызында максаттуу чыгармачылыктын түзүлүшү орун алышы зарыл. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда алардын коммуникативдик ишмердүүлүгү чыгармачыл мамиленин негизинде ашышы керек. Бирок, болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда биз, биринчи иретте кесиптик жактан даярдыгынын максаттарын эсепке алышыбыз керек жана тил билүү компетенциясынын өсүп-өнүгүшүнө көңүл бурулушу зарыл. Бул аталган компетенциялардын негизинде көп кесиптик мааниге ээ түшүнүктөр жатат: сабакка керектүү окуу материалдарды табуу, сабактын план-конспектисин түзүү, сабактарга анализ жасоо, сабакка берилген убакытты туура колдонуу, өз кесибинин устаты болуу ж.б. Бул жерде болочок мугалим болочок окуучусуна карата да көп кесиптик маанидеги түшүнүктөргө ээ болусу калыптанат: аны(окуучусун) сыйлоо, сүйүү, өсүп-өнүктүрүү, байытуу ж.б.у.с.

Болочок мугалим кесиптик багытта өздөштүрүп жаткан комуникативдүү компетенциялардын топтомунун калыптандырылышы башка чет тилди же тилдерди татыктуу үйрөнүүдө да өтө маанилүү, анткени аталган билгичтер аркылуу болочок мугалимдик кесипке карата көп мүмкүнчүлүктөргө жол ачылат, биринчиден, студенттердин болочок мугалим катары сөздүк түрдө эске тутуусу бекемделет, сөз байлыгы өсөт, педагогикалык багыттагы сөз байлыгы өсөт, көп сөз үйрөнүп, ар бир сөздүн семантикалык маанисине көңүлү бурулат жана жалпы кесиптик компетенттүүлүгү жогорулайт.

Сүрөт 1.2. Лингводидактикалык компетенттүүлүктүн модели

Бул компетенциялардын топтому аркылуу бир нече кесиптик компетенциялар калыптанышын орус окумуштуулары Г.И.Богин, Н.С.Рубина, Э.Безукладников ж.б. белгилешкен, алар “байкоогучтук, табышкерлик, проблемалуу жагдайларды чечүү менен бирге, окутуу ишти креативдүү пландаштыруу, туура уюштурууну көзөмөлдөө” ж.б.у.с. компетенциялар калыптанат дешкен [27].

Окумуштуулар Е.Н.Соловова, О.А.Симонова, Э.Безукладников ж.б. педагогикалык багыттагы даярдала турган болочок адистин атайын компетенцияларынын курамына: филологиялык компетенция, комуникативдуу, маданияттар аралык компетенциялар кирет деп белгилешкен. Азыркы үчүнчү муундагы компетенттүү мамиленин негизиндетүзүлгөн мамлекеттик стандарттардын талаптарын эске алып, биз маданият аралык компетенциялардын интегралдуу жыйындысын төмөнкү компетенциялар түзөт деп белгилемекчибиз:

- инсандар аралык, кесиптик карым катнашта толеранттуу мамиле түзөө билүү компетенция(СИМК-1);

-көп маданияттуу инсандарды калыптандырууда реалдуу окутуу жагдайларды түзөө билүү компетенция (КК-1) ж.б.у.с.

Жогорку окуу жайларда чет тили сабактары аркылуу болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда негизги өнүгүү куралы катары өзгөчө тапшырмалар түзөт десек жаңылышпайбыз.

Жогорку окуу жайлардын окутуучулары өзгөчө тапшырмаларды түзүү процессинде баарынан мурда студенттердин психологиялык законченемдүүлүктөрүн, жаш өзгөчөлүктөрүн, болочоктогу кесиптик багытын эске алышы зарыл. Андан тышкары студенттик мезгилге тийиштүү, өзгөчө компетенциялардын (жаңы билимге умтулуусу, окууга болгон активдүүлүгү ж.б.) калыптанышы эске алынышы керек.

ЖОЖдо аталган кубулуштар эске алынып, төмөнкү лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин түзгөн компетенцияларды калыптандырууга багыт алышыбыз керек:

1) Студенттердин инсандар жана маданияттар аралык, мамилелерди түзүү жөнүндө компетенциялары.

2) Студенттердин болочок кесиби менен байланышкан ишмердүүлүктөрү жөнүндө компетенциялары.

3) Педагогикалык, эл аралык, маданият аралык баарлашуу жөнүндө компетенциялары.

Мына ушулардын негизинде кесиптик компетенттүүлүктүн өзөгү калыптанышы керек. Андан тышкары мугалим менен окуучунун ортосунда өз ара байланыштар аркылуу коммуникативдүү компетенциялар калыптанышы тийиш. Эгерде жогорудагы аталгандай өз ара баарлашууда кандайдыр бир психологиялык тоскоол бар болсо, студенттердин болочок мугалим катары кесиптик калыптануусу да татаалдашат. Ал тоскоолдуктарды жоюунун шарттарын изилдешкен А.А.Леонтьев [96] жана В.Кан Калик [74] окумуштуулардын сунуштары бар болгонуна карабастан, биз чет тилин кенен, жакшы үйрөнүүнү педагогикалык багыта окуган студенттерден талапташыбыз керек.

Чет тилдерди жакшы билген адистер башкалардан өздөрүнүн ишмердүүлүгү, ийкемдүүлүгү менен айырмаланып турушат. Ошондуктан чет тилдерди билүү компетенция менен байланышкан компетенциялардын топтому (лингводидактикалык) болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруусуна шарт түзөт деп белгилемекчибиз жана азыркы замандын максатына ылайык болгондугун айтышыбыз керек.

Лингводидактикалык компетенттүүлүк “предметтен тышкаркы мунөзгө ээ болгондуктан”[27], ал предметтик денгээлдеги (коммуникативдуу, маданияттар аралык жана филологиялык) компетенциялардын топтому аркылуу өзүнүн ишмердүү функциясын ишке ашыра алат жана кесиптик

компетенттүүлүктүн калыптанышына өзгөчө таасир бере аларын белгилемекчибиз.

Лингводидактикалык компетенттүүлүк өзгөчө статуска ээ, ал атайын кесиптик маанидеги компетенциялардын системасын өзүнүн түзүлүшүндө интеграциялагандыгы жогорку сүрөттө белгиленип турат.(Сүрөт 1.2.)

Аталган компоненттердин өзөгүн түзгөн компетенциялар кесиптик компетенттүүлүктүн түзүлүшүн аныктай алуу мүнөзгө ээ жана бул компетенциялардын топтомунун негизинде мугалимдик кесипке манилүүболгон компетенциялар калыптанат деп айтмакчыбыз. Алардын айрымдарын атап кетсек: өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүн уюштура билүү, өзүнүн өсүп өнүүгүү денгээлинин жеке жетишкедиктерин жетектөө, мугалим катары көп сапаттарга ээ болуу креативдүү, демилгелүү болуу, окучуусуна карата педагогикалык кызматташтыкка даяр болуу жана башка ушу сыяктуу кесиптик компетенциялардын калыптанышына өбөлгө түзөрүн көп окумуштуулар белгилешкен (М.С.Каган, Е.И.Пассов, А.А.Леонтьев, И.С.Якиманская ж.б.).

Жогорудагы компоненттердин компетенцияларды жогорку окуу жайларында калыптандыруу процессинде болочок мугалимдер үчүн бардык шарттарды түзүү, айрыкча, методикалык колдонмолорду арбын керектөө, андан тышкары ХХI кылымда техникалык жетишкендиктердин бардык мүмкүнчүлүктөрүн колдонуу менен бирге биз компетенттүү адистерди даярдап чыгышыбыз керек. ЖОЖдор жаңы окутуу технологиянын чордону болушу керек.

Биз ар бир окуу материалдарынын логикалык түзүлүшүнүнө көңүл бурсак жана жаңыча ыкма, методдорду иштеп чыксак, мындай ыкмалар психологиялык-педагогикалык жактан жана нукура методикалык идеялардын жыйындысы катары болочок мугалимдин кесипкөйлүгүнүн даярдыгына өз жемишин берет. Болочок мугалимди алдыңкы ыкмалар менен бардык тараптан билимдүү, кабардар кылып даярдоо, турмуштук тажрыйбасын да колдоно билген инсан катары калыптандыруу бул замандын талабы.

Педагогикалык адистиктерде окуган студенттерди болочок мугалим катары кесиптик жактан даярдоо процессинде педагогикалык ыкмалардын маанисинин чоң таасирлигин белгилешкен окумуштуулар: И.Б.Бекбоев, А.Алимбеков, В.В. Гузеев, Н. И. Гез, С.С.Кашлев, А.М. Мамытов ж.б. [28]; [50]; [44]; [76]; [103].

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процесси педагогикалык жөндөмдүүлүктү, педагогикалык чеберчиликти өркүндөтүүгө багытталышы керек.

Болочок мугалимди лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында, биз методикалык иштемелердин, өз алдынча тапшырмалардын, контролдук иштердин таасирине көп көңүл буруу керектигин негиздешибиз, анткени азыркы заманда “Окутуу тренинг катары” - деген жобо иштелүүдө [140,37-б], аталган жобо студенттердин психологиялык жана психолингвистикалык билимдерин өркүндөтүүгө көп көмөк берерин белгилемекчибиз. Методикалык иштелмелер, өз алдынча тапшырмалар болочок мугалимдерди лингводидактикалык жактан дагы бир бышыктануусуна, тереңдөөсүнө шарттарды түзөт.

Бүгүнкү күндө болочок мугалимдердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процесси жогорку окуу жайларынын билим берүү проблемаларын чечүүдө эң бир актуалдуу бөлүгү болуп эсептелинет. Жогорку окуу жайларында студенттердин лингводидактикалык даярдыгына багыттоодо биринчилерден болуп анын педагогикалык жактан калыптанышына, кесиптик жөндөмдүүлүгүнүн өсүшүнө жана чыгармачылык активдүүлүгүнө көңүл буруу зарыл. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда кесиптик багыт алуу процессине көп көңүл буруп, педагогикалык ой жүгүртүүсүнө, чыгармачылык менен иштөө компетенцияларын калыптандыруу керек. Бул багытта кылдат менен колдонгон ыкмалар, так айкын иштелген методдор, заманбап окутуу технологиялар, көргөзмөлүү окуу куралдар, дидактикалык каражаттар компетенттүү кесипкөйлөрдү даярдоодо өз жемишин берет.

Көп жылдык тажрыйба көрсөткөндөй айрым мугалимдер кээ бир предметтерди окутууда системалуу мамилеси жоктугу байкалат. Айрым мугалимдер педагогика илими менен байланыштырып окута албайт. Чет тилин окутууда башка илимдер менен байланыштарды түзө албайт жана окуучусу менен баарлашууда психологиянын керектүү элементтерин колдоно албай окутушат. Мындан тышкары жогорку окуу жайларында алган билимдерин мектеп турмушунда практикалык иште колдоно албай келишкен учурлар да бар. Жыйынтыгында студент, болочок мугалим катары педагогика-психология илимдерден алган билимдери чектелип, ар кандай тоскоолдор бар экенин сезип, өзүнүн ички потенциалын толук ача албай калышат экен. Маек методу аркылуу мектептин жаш мугалимдерин үч жылдык стажы барлардан сурамжылоо өткөрсөк, алардын 42 % жогорудагыдай кыйынчылыктарга дуушар болорун билдиришти.

Замандын талабына жараша азыркы студент болочок мугалим катары эне тилинен тышкары дагы бир эки же үч тилди билүүгө милдеттүү экендиги айтылып келүүдө. Айрыкча, азыркы глобалдаштыруу мезгилинде болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандырууда эң алдыга коюлуучу талап десек жаңылышпайбыз. Европалык билим берүү департаментинин комиссиясынын жыйынтыгынын негизинде Европалык союздаштардын термининде “кош тилдүүлүк” деген түшүнүк орун алган[114]. Ушул түшүнүк ЖОЖдо сапаттуу кесиптин ээлерин даярдоо процессинде эске алынышы керек.

Кош тилдүүлүк компетенттүүлүккө ээ болуу талабы коомдун талабы катары белгиленет. Ага таасир тийгизген шарттар:

1. Социалдык турмуштун демократияланышы.
2. Рынок экономикасынын таасири.
3. Европалык стандарттарга кирүү багыты.

Ушул шарттарды эске алып айрым жогорку окуу жайлар өз алдынча кош тилдүүлүк программасын чечүүгө аракет кылган да учурлары жок эмес. Мисалы: Ж.Баласагын атындагы КУУ, И.Арабаев атындагы КМУ,

Н.Исанов атындагы КМАКУ жана башка окуу жайлар чет тилди окутуу сабактардын сааттарын жаңы стандарттын, үчүнчү муундагы стандарттардын негизинде - 40% көбөйтүлгөн.

Лингводидактикалык багытында компетенттүү кесипкөйдү даярдоо процессинде сапаттуу деңгээлге жетиш үчүн төмөнкү шарттар керектелет: Предметтердин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен предметтер аралык байланыштарын күчөтүү, предметтик ырааттуулукту белгилөө. Ар бир предметтин алкагында көздөгөн максатка жараша мазмундуу окутууну уюштуруу. Кесипке даярдоо максатында окуу процессинин маанилүүлүгүн түшүндүрүү.

Студенттердин болочок мугалим катары сапаттуу деңгээлге лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптанышы окуу-тарбия процессинде ишке ашат. Бул процессте тарбиялык иш аракеттер өз салымын кошот. Тарбия иштери окуу процесси менен тыгыз байланышы бар, себеби, бири-бирине муктаждыгын изилдешкен окумуштуулар: К.Е.Абульханова-Славская, Б.Г.Ананьев, А.Г.Асмолов, И.Я Лернер, Н.Х.Розов, Н.Ф.Талызина ж.б. [6]; [15]; [23]; [97]; [129]; [146].

Болочок мугалимдин сапаттуу деңгээлге лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессинде анын кесиптик өзгөчөлүктөрү сөзсүз түрдө эске алышы керек.

Бүгүнкү студент, эртеңки мугалим өз эне тилинде так сүйлөп, орус тилин жакшы билип, бир, эки чет тилди жакшы өздөштүрүүсү зарыл. Мына ушундай талапты ишке ашырыш үчүн, жогорку окуу жайларда ар бир окуу предметтеринин функцияларынын кызматтарын эсепке алуу керек:

- а) ар бир предметтин өзүнө гана таандык болгон илимий принциптерди туура колдонуу;
- б) предметтер аралыгындагы байланыштарды түзүү;
- в) окутулуп, үйрөтүлүп жаткан предмет аркылуу, башка предметтер аркылуу кесиптик даярдыкка көңүл буруу.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда жогорудагы айтылган, көрсөтүлгөн предметтер аралык байланыштар чоң таасирин тейгизет. Ар предметтин өз ара бөлүкчөлөрүн окуп үйрөнүүдө болочок мугалимдин көп нерселерди таанып-билүү компетенциялары такшалат.

Жогорку окуу жайларында окуу студенттик группаларда өзүнчө айырмалар бар, анткени студенттик курамдын улуттук жактан түзүлүштөрү ар түрдүү. Биз изилдеген студенттик группаларда (П-31, Пк-22) көп улуттун мүчөлөрү окушат экен: өзбек, татар, казах, кыргыз ж.б.у.с. улуттардын өкүлдөрү. Улуттар аралык биримдикти чыңдоодо чет тилдин салымы чоң. Бул жерде достукка үндөө, ынтымактыкка чакыруу ж.б.у.с. лингводидактикалык компетенттүүлүгү калыптанышы шексиз. Бул процесс көп эмгекти талаптайт.

Педагогика багытында окуган студенттер болочок мугалим катары жаңы окутуу технологияларын колдонуу компетенциясына ээ болушу зарыл, андан тышкары лингвистикалык, дидактикалык, методикалык ыкмалардын калыптанышы керектелет. Ошону менен бирге, коммуникативдүүлүк, көп тил билүү компетенттүүлүгү да таалаптангышы зарыл.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда бизмугалимдик кесиби жактан стратегиялык калыптандыруусуна көңүл буруп, төмөндөгүлөрдү эске алынышыбыз керек: студенттин таанып-билүү деңгээлине көңүл буруу, үйрөнүп жаткан тилдерди система түрдө өздөштүрүү. Үйрөнүп жаткан тилдин элементтеринин өзгөчөлүктөрүн билүү жана ал өзгөчөлүктөрдү иш жүзүндө, оозеки жана жазуу жүзүндө колдоно алуу. Коммуникативдүү кырдаалдарды, гуманисттик баарлашуунун шарттарын билүү жана туура колдонуу. Коммуникативдүү ишмердүүлүктү уюштурууда улуттук өзгөчүлүктөрдү эске алуу.

Окутуунун «интерактивдүү методу» деген термини өзү педагогикада ХХ кылымдын 80-жылдарында пайда болгон. Советтик педагогикада ал «кызматташтык педагогикасы» деген багыт аркылуу таанылды. Бул багыт

аркылуу советтик мектептерде мугалимдин эң жакшы сапаттарынын өсүшүнө шарттар түзүлгөн.

Азыркы окуу жайларында интерактивдүү окутуу технологиялардын бардыгына терең маани берүү менен үйрөтүлүп, окутулуп жатат. Дагы тилди үйрөнүп, өздөштүрүүдө өз жемишин берген педагогикалык ыкмаларды атасак, алар электрондук почталар, скайптар, интернет аркылуу тилди алып жүрүүчүлөр менен тыгыз байланышта болуу.

Мына ушинтип четтилин окутуу процессинде анын мазмунуна, колдонууда турган окутуу технологияларга толук көңүл бурулса, ар бир студенттин болочок мугалим катары калыптануусунун мүнөздөрү менен кошо анын маданий, лингвистикалык, антропологиялык, жалпы тилдик, социалдык-лингвистикалык, жеке психологиялык, педагогикалык, тарыхый-этнографиялык компетенциялары натыйжалуу калыптанат, башкача айтканда, жеке стратегиялык өсүп өнүгүшү ишке ашат.

Акыркы мезгилдерде чет тилин окутууда олуттуу өзгөртүүлөр киргизилди. Негизинен студенттердин окуп таануучулук компетенциялары чет тилди үйрөнүү аркылуу жакшы калыптанышы мүмкүн эгерде, өз алдынча иштөөгө үйрөтүп жаткан, тилдин үстүнөн иштөөгө багытталган методикалык иштелмерлер, жеке тапшырмалар, өз алдынча иштөөгө багытталган контролдук иштер ж.б.у.с. окутуу процессте кеңири колдонулса. Алардын негизги максаты тилди туура пайдаланууга үйрөтүү, аны байытуу, аларда пайдалуу жана керектүү сөздүктөр болочок кесиптин максатарына жараша киргизилсе, ал сөздөр менен сүйлөмдөрдү, жөнөкөйдөн татаал сүйлөмгө өтүү аркылуу көп калыптануу маселелери чечилет. Грамматикалык жактан туура түзүлгөн методикалык иштелмерлерде англис тилине таандык тыбыштардын өзгөчөлүктөрдү эске алынып, сөздүн маанисине жараша колдонулса жана семантикасына көңүл буруу сыяктуу орчундуу маселелер кошо чечилсе, тилди сапаттуу пайдаланууга жакшы өбөлгөлөр түзүлөт. Сандан сапатка өтүү процессинде да тил үйрөнүүнүн мааниси чоң. Мында ойдун тунуктугуна, түзүлгөн сүйлөмдүн сапатына, тууралыгына, тактыгына жетүү аракеттердин

негизинде жана башка ушу сыяктуу проблемарды чечүү процессинде болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууга жакшы шарттар түзүлөт.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандырылышына кесиптик тажрыйбаларды бөлүшүүгө, окутууда колдонулган ыкмалар боюнча пикир алмашууга багытталган тегерек столдор, интернет аркылуу ой пикир алмашуулар, кесиптик компетенттүүлүктү жогорулатуу максатындагы уюштурулган пресс-конференциялар, жолугуушулар, аралыктан окуулар ж.б. ушу сыяктуу ыкмалардын колдонушу да жакшы өбөлгө түзөт.

Окутуу процессте педагогикалык ыкмаларды сабаттуу жана сапатуу пайдаланышы болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда өзгөчө маанилүүлүгү бар. Болочок мугалимди кесиптик жактан калыптандырууда азыркы коомго талаптанган адистин модели иштеп чыгууга шарт түзөт.

Жаңы коомго талаптарына жооп берген, бүгүнкү күндө керектелген адистин модели чагылдырсак: анын гумандуулугу эң жогору, патриот, маданияттуу, оор-басырыктуу, чыдамкай, башка улуттун өкүлдөрүнө айкөл мамиле жасай билген, өз кесибин күнүгө жогорулатып, байытууга умтулган инсан тил байлыгы, дискуссия тил маданиятында калыптаныш керек. Болочок мугалимдин чынчылдыгы, тартиптүүлүгү башкаларга үлгү болушу абзел, ал өзүн-өзү тарбиялоого даяр, айлана-чөйрөгө оң таасирин сунуштаган, жаш муунду эл аралык коммуникацияларга даярдай билген, жакшы аураны көздөгөн касиеттерге ээ болушу өтө маанилүү деп эсептейбиз.

1.3.Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун теориялык модели.

Коомдун өсүп-өнүгүү динамикасы өзгөрүлүп, билим берүү саясатында жаңы инновациялык тенденциялар пайда болуп, педагогикалык жогорку окуу жайдын системасына педагогикалык кадрларды даярдоодо койгон азыркы учурдагы коомдун талабы: жогорку окуу жайда алган билимдерин ар түрдүү кырдаалда колдоно алган, өз алдынча ой жүгүртүп, жаңы коомдогу социалдык - экономикалык өзгөрүүлөргө жеке позициядан баа бере билген мугалим инсанды калыптандыруу болуп саналат.

Педагогикалык кесип бир эле учурда жаратуучу, жандандыруучу ошондой эле башкаруучу дагы болуп саналат. Ал эми өсүп келе жаткан инсандын өнүгүшүн башкаруу үчүн мугалим компетенттүү болушу зарыл.

Ошондуктан, педагогдун профессионалдык компетенттүүлүгү деген термин педагогикалык ишмердүүлүктү ишке ашыруунун теориялык жана практикалык бирдиктүү даярдыгын аныктап жана профессионалдык чеберчилик деген түшүнүк менен айкалышып, мүнөздөлүп турат.

Педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процесси компетенттүү мамиленин негизинде ишке ашышы керек. Компетенттүү мамиленин негизги мүнөздөмөлөрүн изилдеген окумуштуулардын бири Э.Мамбетакуновдун айтымы боюнча: “Педагогикалык билим берүүдөгү компетенттүү мамиле – мугалимди даярдоодо процессинин максаттарын, мазмунун, уюштургуч жана технологиялык жактан камсыз кылуучу, бирдиктүү система катары каралышы...” [102,28-б.].

Бүгүнкү күндө компетенттүү мамиленин негизинде студенттердин кесипке багыт алуусуна, жеке профессионалдык максаттарын ишке ашыруусуна мүмкүндүктөр түзүлүп, көп баскычтуу билим берүү система аркылуу ишке ашырылып келе жатат.

Көп баскычтуу билим берүү системасында педагогикалык билим берүүнүн мазмуну эки блокко бөлүнүп: 1) жалпы маданий жана жалпы илимий;

2) профессионалдык - билим берүүчүлүк. Бул учурда студент тандоого мүмкүнчүлүк ала алат, анткени алгач – кайсы бир кесиптин багытын тандайт, кийин – кесипке даярдоонун профилин, андан кийин барып – адистикке ээ болушат.

Билим берүү системасында профессионалдык билим берүү программалары салттуу предметтик-циклдык формадан айырмаланып, блок - модулдук принципте ишке ашырылып келе жатат. Ошондой эле, студенттин инсандыгын калыптандырууга максатталган төмөнкү үч милдеттүү негиздеги блоктон турат: жалпы-маданий; психологиялык-педагогикалык; предметтик. Мында, жалпы-маданий блоктогу предметтер студенттердин жалпы көз караштарынын калыптанышына, өздүк инсандык жана профессионалдык максаттарынын аныкталышына түрткү берет. Психологиялык - педагогикалык курстарды өздөштүрүү менен бирге студент өзүн профессионалдык педагогикалык ишмердүүлүктүн субъектиси катары таанып, өзүн-өзү аныктоого, өзүнүн профессионалдык тажрыйбасын анализдөөгө үйрөнөт. Ал эми, предметтик блок күнүмдүк практикалык педагогикалык ишмердүүлүктүн өзгөчөлүктөрүн ачып көрсөтөт.

Профессионалдык билим берүүнүн эң башкы стратегиялык багыты катары инсанга багыттап билим берүү маселесин чечүү болуп саналат дагы, окутуунун борборунда студент-инсан туруп, анын окуу таанып-билүү ишмердүүлүгү: субъект – объект - субъекттик мамиледе болушу абзел. Салттуу болуп калган “окутуучу - окуу китептер - студент” схеманы башкача мааниде: “студент - окуу китептер (окуу методикалык колдонмолор ж.б.) - окутуучу” – деген схемага алмаштырышыбыз керек. Эгер салттуу билим берүү системасында окуу китеби билимдин булагы, ал эми окутуучу таанып- билүү процессин уюштуруучу, текшерүүчү субъект болсо, билим берүүнүн жаңы парадигмасында окутуучу компетенттүү кеңешчи, жардамчы, тьютер катары студенттердин өз алдынча окуу-таанып-билүү ишмердүүлүгүн уюштуруучу ролду аткарып калат.

Педагогикалык билим берүүнү компетенттүү мамиленин негизинде ишке ашыруу үчүн биз мугалимдин профессионалдык педагогикалык ишмердүүлүгүн бийик деңгээлде калыптандыруу максатында атайын, жалпы жана ачкыч компетенцияларынын топтомун бирдиктүү система катары карашыбыз керек.

“Болочок мугалимдин ЖОЖдо педагогикалык лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессинде жалпы маданий, психологиялык-педагогикалык, предметтик даярдыгы эң биринчи орунда коюлушун жана ар бир предметтин өзгөчөлүктөрүнө көңүл буруп, окутуу процессин уюштурууну, ошондой эле замандын талабына жооп берген жаңы окутуу технологиялары боюнча билгич компетенцияларынын топтомун калыптандыруу проблемасын чечүү.

2012-жылы педагогикалык багыттагы студенттердин арасында биз сурамжылоо анкета жүргүзгөнбүз. (жалпы саны 255 студент катышты, алар педагогика багытындагы окуган студенттер). Анкетага катышкан респонденттердин көпчүлүгү (58,1%) жаңы интерактивдүү окутуу технологиялары менен толук таанышпагандыгын, Болондук система, кредит технология аркылуу окутуу жана баалоо саясатын жакшы толук түшүнбөгөндүгүн, өз улутунун, башка кошо жашаган элдердин улуттук маданий мурастарын билүүгө умтулбаганын, чет тилдерди билүү жана маданияттар аралык компетенттүүлүктүн көрсөткүчтөргө ээ болуу билим деңгээлдери начар экендигин белгилешти ЖОЖду бүтүп, мугалим болуп иштегенине 3-4 жыл болуп калган мектептеги жаш адисттердин да айрым өкүлдөрү дагы аталган компетенцияларга ээ болуп, өз алдынча өзүнүн кесиптик компетенттүүлүгүн өстүрүүгө даяр экенин белгилешти.

Биз тараптан жүргүзүлгөн анкеталарды, эсселерди талдоо жана байкоо жүргүзүнүн негизинде педагогика багытында окуган студенттердин, болочок мугалим катары кесиптик лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тилинин окуу курсунун мисалында калыптандыруу проблемалары заманбап талаптары менен айкалыштырылып чечилиши керектелди. Андан тышкары,

алардын жалпы кесиптик анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүктү өстүрүүгө жана калыптандырууга шарттар түзүлөрүн белгилемекчибиз.

Сурамжылоодон өткөн респонденттердин 34% эмнеге кызыгарын белгилеп кетишти: педагогикалык инноватикага, педсистемаларды компетенттүү башкарууга даяр болууга, педагогикалык чыгармачылык жана чеберчилик менен окутуу процессин уюштурууга ж.б.у.с. компетенттүү мамиленин негиздерин түзгөн суроолорго кызыгышарын. Алардын айтымы боюнча, аталган компетенциялар өздөрүндө толук калыптана элек, бирок баары заманбап жалпы кесиптик жана лингводидактикалык компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга, өстүрүүгө даяр экенин белгилешти.

Анкета аркылуу сурамжылоого катышкан жаш мугалимдердин 39% -ти өзүнүн педагогикалык ишмердүүлүгүндө репродуктивдүү технологияларды колдонушат экен, өз элинин, кошо жашаган элдердин тилинин маанисин жана улуттук маданий өзгөчөлүктөрүн толук билишпейт экен жана педагогикалык баарлашууда колдонушпайт, активдүү жана интерактивдүү технологияларды колдонууга толук даяр эместигин белгилешти.

Бул фактылар педагогикалык кадрларды даярдоодо компетенттүү мамиленин негиздери толук иштелбегендиги жөнүндө баяндайт. Бүгүнкү күндө ЖОЖдо “компетенттүүлүк+ишмердүүлүк+компетенттүүлүк” – деген формула иштелиши керек[127,88-б.].

Кесиптик билим берүүнүн мазмунун компетенттүү мамиленин негизинде жаңыландыруу - азыркы учурдун талаптарынын өзөгүн түзөт.

С.Л.Рубинштейндин ишмердүүлүк теориясынын негизине таянып, кыргыз окумуштуулары азыркы замандын мугалиминин окутуу жана тарбия ишинде жаңы кадамдарын белгилептир:

- максатка багыттоо, максатка багытталган активдүүлүк;
- ойлонуштуруу – максатка жетүү үчүн ыкмалар, каражаттарды тандоо, болочок ишмердүүлүктүн ырааттуулугун пландоо;
- сезүү – болочок жыйынтыкты пландаштыруу, алдын ала көрө билүү жана логикалык схема менен байланыштыруу;

– структуралык түзүлүшкө ээ болуу – иш аракеттердин топтому жана аларды аткарууда ырааттуулукту колдонуу;

– жыйынтыктоо – коюлган максатка карата ишмердүүлүктү аяктоо [127,110-б.].

Жогоруда белгиленген механизмдер интегративдүү функцияны аткарат жана болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууга жана өстүрүүгө шарттарды түзөт.

Азыркы окумуштуулардын илимий дискуссияларында (В.А.Болотов, В.В.Сериков, В.В. Грачев, О.А.Жукова, А.А. Орлов, Б.С. Гершунский, В.А. Слободчиков ж.б.) белгиленип келген: “күтүлгөн компетенциялар колдон колго берилбейт, аларды санап чыгууга да болбойт, алар практика жүзүндө, педагогдун катышуусу менен сөзмө-сөз айтканда “өстүрүлүшү” керек” [47, 110-б].

Болочок мугалим өзүнүн педагогикалык ишмердүүлүгүндө окуу-тарбиячылык функция менен бирге илимий - методикалык, уюштургуч башкаруучулук функцияларды да аткарат. Аталган функцияларды туура жана жооптуу практикада реалдаштыруу кесиптик билим, ык, машыгуулардын, кесиптик-инсандык сапаттардын, баалуулуктардын комплексин актуалдаштыруунун негизинде ишке ашып жана компетенттүүлүк деген түшүнүккө алып келет, бирок бул түшүнүктүн мүнөздөмөсүндө алар таанып-билүү жана практикалык маселелерди чечүү менен айырмаланып келишет[47,109-б].

Бүгүнкү студент, эртеңки мугалимдин жалпы-маданий, психологиялык-педагогикалык, предметтик даярдыгы жогорку деңгээлде болсо, педагогикалык багыттагы билимдери чет тил курсу аркылуу окутуу процессинде калыптандырылса, анда ал өзү өзүнүн өсүп- өнүгүүсүн жетектей алат жана астында турган педагогикалык маселерди, проблемаларды компетенттүү мамиленин негизинде чече алуу менен бирге чыгармачыл жана коомдогу билим берүүдөгү жаңылуунуну жандыра билген инсан - мугалим боло алат.

Белгилүү окумуштуулардын (Л.С. Выготский, Л.В. Занков, Р. Лурия, Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов, А.И.Щербаков, Г.П.Щедровицкий, В.А Ясвин ж.б.) методологиялык эмгектеринде, адамдын ишмердүүлүгү система катары мүнөздөлөт жана мугалимдин ишмердүүлүгүн ушул эле негизде карасак болот.

Мугалимдин ишмердүүлүгүн коомдун талабына жараша үйрөнүү бизди бул проблеманы чечүүдө моделдештирүүнү колдонууну сунуштады. Модель деген сөз латын тилинен алынган *modulus* – ченөө, үлгү дегенди билдирет. Үлгү - система катары каралып, башка объект жөнүндө билим алуучу каражат болуп эсептелинет. [89, 131-б.].

Изилдеген проблеманын негизинде, биз эксперименталдык максатка ылайык теоретикалык модель түзүүнү чечтик, ал модель өзүнө төмөнкү түшүнүктөрдү камтыйт:

- кесиптик ишмердүүлүктүн мотивдери;
- базалык кесиптик билимдер жана ыктар;
- карым-катнаш стилдер;
- жалпы, инсан аралык жана эл аралык маданият;
- окутуу процеске чыгармачыл мамиле жасоо;

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу концепциясы системалуу ишмердүүлүктү мамиленин негизинде болушу керек.

Мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандыруусуна таасир эткен компонент булишмердүүлүк компонент, анын түзүлүшү өзүнө төмөнкү түшүнүктөрдү камтыйт: максат, мотив, пландаштыруу, чечимдерди кабыл алуу, оперативдүү кыймыл - аракеттер, жыйынтыгын текшерүү, оңдоо, түздөө.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн модели көп факторлуу, көп деңгээлдүү мүнөзгө ээ жана анын функциялык мүнөздөмөлөрү факторлорунун карым - катнаш диалектикасы менен камсыз кылынат.

Тышкы факторлорду атасак: азыркы билим берүү аймагына мүнөздүү болгон позитивдүү жаңылануу агымдар, оң багыттагы тенденциялар: гумандаштыруу, демократиялаштыруу, жеке индивидуалдаштыруу, модернизациялоо, интеграциялоо.

Ички: педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптануу деңгээли. Ички жана тышкы факторлордун негизинде педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн негиздери ишке ашат, анткени бул жөнүндө А.Андреев да белгилеген: “компетенттүүлүк-бул интегралдуу жана ишмердүүлүктүн ыктары [17, 5-б.].

Сунушталган моделде программалык-максаттуу, процессуалдык-мазмундуу, жыйынтыктоо- баалоочулук көрсөткүчтөр белгиленген.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгү жөнүндө төмөнкү окумуштуулардын теоретикалык көз караштарынын негизинде В. И. Байденко [26], К.Э. Безукладников [27], И.Белых [31], Т. В. Боева [35], Т.Г Браже. [38], О.Е. Лебедев [94], М.И.Лукьянова [98], И.А. Зимняя[66], М.Н.Карапетова [75], Э.М.Мабетакунов [102], А.К. Маркова [105], Т.М.Сияев [138], О.А.Симонова [137], Е.Г. Тарева[147], А.В.Хуторской [157], В.Д. Шадриков [160] ж.б. биз төмөнкү функцияларды белгилемекчибиз.

Болочок мугалимдин негизги кесиптик функциялары: максатка багыттоочулук, маалымат-мотивдештирүүчүлүк, процессуалдык-башкаруучулук, рефлексия, коммуникативдүүлүк.

Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун мазмундуулук аспектисинде бир нече элементтерди белгилеп кетүү керек:

- билим берүү максаттарын компетенттүү мамиленин негизинде туура аныктоо, проектирлөө жана анализдөө;

- студенттердин билгич компетенцияларын калыптандыруу максатында билим берүү процессин компетенттүү мамиленин негизинде уюштуруу жана башкаруу;

- студенттердин таанып - билүү процессин компетенттүү мамиленин негизинде туура уюштуруу жана башкара билүү;

- Билим берүүнүн жаңыланган парадигмаларынын жаңы багыттарынын негизинде биз болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнүн өзөгүн түзгөн компетенцияларын: прогноз жасай билүү, проектирлөө, уюштуруучулук, конструкциялоо, коммуникативдүү, рефлексивдүү ж.б.у.с. белгилөө менен бирге төмөнкү концептуалдуу моделди сунуштайбыз. Аталган модель өзүнө төрт компонентти камтыйт: когнитивдүү компонентти, баалоочулук компонентти, ишмердүүлүк компонентти, маданиятуулук компонентти.

Когнитивдүү компонентти. Бул компоненттин негизинде студенттердин билимдерин кредит технологиясы аркылуу окутуу жана баалоо саясаты жатат. Бул критерий студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн деңгээлинин өсүшүнө багытталган.

Когнитивдүүлүк компоненттин көрсөткүчтөрү:

1. Азыркы билим аймагында болуп жаткан позитивдүү тенденцияларды кабыл алуу, жаңылануу процесстерди туура түшүнүү, баалоо, компетенттүү мамиленин негизинде бир нече тил билүү компетенцияларына ээ болуу.

2. Болочок кесиптин потенциалын туура аныктоо, проектирлөө жана талдоо максатында базалык лингводидактикалык маанидеги билимдерди жана ыктарды терең өздөштүрүү.

3. Көп маданияттуу адис болууга умтулуу менен бирге тилдик, фонетикалык, лексикалык, фразеологиялык, грамматикалык, стилистикалык компетенцияларына ээ болуу.

4. Интерактивдүү окутуу технологияларды таанып - билүү жана аларды болочок кесиптин ишмердүүлүгүндө колдонуу компетенцияларына ээ болуу.

5. Инсандык деңгээлде сезе билүү окуучулардын таанып-билүү активдүүлүгүнө жоопкерчиликти.

Баалоочулук компоненти. Бул критерий аркылуу болочок мугалимдин кесиптик ишмердүүлүгүнө карата мамилеси калыптандырылат. Негизги шарт катары студенттердин болочок кесибине туруктуу кызыкчылыгы саналат ошону менен бирге лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн басымдуу көрсөткүчтөрүнүн калыптанышы эсептелинет.

Баалоочулук компоненттин көрсөткүчтөрү:

1. Болочок кесибине, лингводидактикалык компетенттүүлүккө карата туруктуу кызыкчылыкка ээ болуу.

2. Бүтүмдүү педагогикалык процесстин маңызы, мыйзамченемдүүлүктөрү жөнүндө толук түшүнүккө ээ болуу жана аны баалай алуу компетенцияларга ээ болуу.

3. Кредит технология аркылуу окутуу жана баалоо саясаттына ээ болуу.

4. Жеке өсүп-өнүгүүсүн жетектөөдө, өзү-өзүн чыгармачыл деңгээлде лингводидактикалык жактан реалдаштырууда, инсандык баалоочулук компетенцияларга ээ болуу.

5. Инсандык деңгээлде өзүнүн, окуучулардын көп тилди таанып-билүүсүнө жоопкерчиликти сезе билүү.

Ишмердүүлүк компоненти. Бул критерийдин негизинде кесиптик ишмердүүлүккө студенттердин даярдыгы белгиленет.

Ишмердүүлүк компоненттин көрсөткүчтөрү:

1. Азыркы билим берүү системасына тийиштүү өсүп-өнүгүү концепциялары жөнүндө билимдерге ээ болуу.

2. Бүтүмдүү педагогикалык процесстин маңызын, мыйзамченемдүүлүктөрүн, карама-каршылыктарын инсандын өсүп-өнүгүү күчтөрү менен байланыштыра билүү жана окутуу процессинде компетенттүү колдоно алуу.

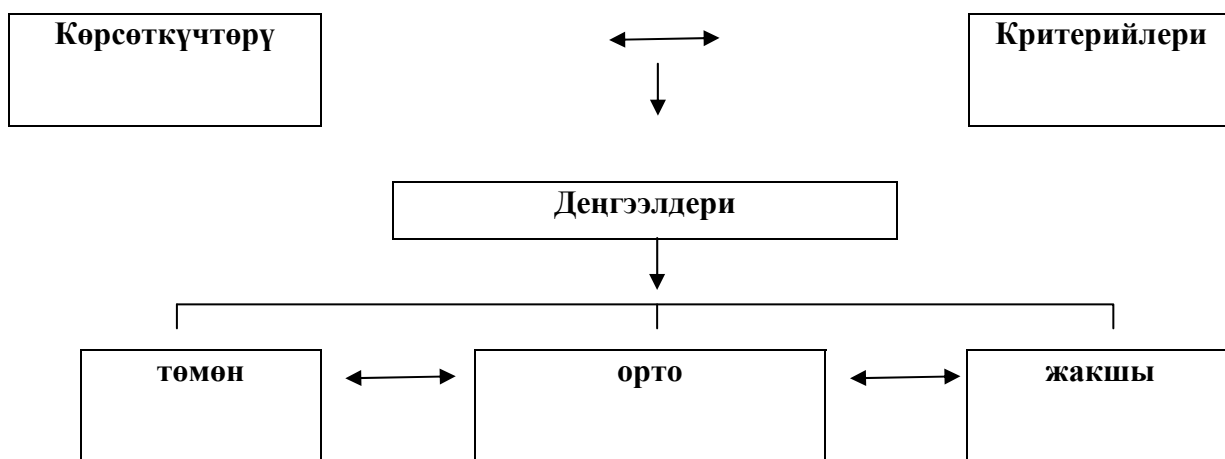
3. Окуучулардын таанып - билүү ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүн билүү жана алардын маданият аралык компетенттүүлүгүнүн деңгээлинин өстүрүү компетенцияларына ээ болуу.

Максаты: студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу

Маселелери:

- болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатынын идеяларынын, мамилелеринин, түшүнүктөрүнүн мазмунун аныктоо;
- чет тил дисциплинасын окутуунун негизинде болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандыруунун атайын өзгөчөлүктөрүн аныктоо;
- болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда компетенттүү мамиленин негиздерин колдонуу

1.3. Сүрөт. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандыруунун теоретикалык модели

4. Ар түрдүү окутуу каражаттарды, технологияларды тандоо критерияларынын билгичтигине ээ болуу жана кесиптик ишмердүүлүктө компетенттүү колодоно билүү.

5. Окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүн динамикалык түрдө өстүрүү максатында кызматташтык технологиялардын негиздерин билүү жана туура колдонуу.

6. Окутуу технологияларынын бардык арсеналын билүү жана практикалык ишмердүүлүктө колдоно билүү компетенцияларына ээ болуу;

Маданияттуулук компоненти. Бул критерий аркылуу инсан аралык компетенттүүлүктүнкөрсөткүчтөрүнө ээ болуу, ошондой маданияттар аралык компетенттүүлүгүн көрсөткүчтөрүнүн деңгээли бааланат. Андан тышкары англис тилди билүү жана башка чет тилдерди билүү аркылуу гуманитардык жана тарыхый билимдерининдеңгээли бааланат.

Маданияттуулук компоненттин көрсөткүчтөрү:

1. Инсандар аралык компетенттүүлүктүнкөрсөткүчтөрүнө ээ болуу.
2. Чет тилди, көп тилдерди билүү жана маданияттар аралык компетенттүүлүктүнкөрсөткүчтөрүнө ээ болуу.
3. Гумандуу негизде окуучулар менен мамиле түзө билүү.

4. Жалпы адамзатка таандык болгон маданияттуулуктун кенчин билүү жана мыйзам-ченемдүүлүктөрүн пайдалана билип, демократиялык карым-катнаш стилге ээ болуу.

5. Өз элинин, кошо жашаган элдердин маданиятты, тарыхы, адабиятты, каада-салттары жөнүндө таанып-билүү компетенттүүлүккө ээ болуу.

6. Баарлашуу маданиятына, жалпы жана эл аралык коммуникативдүүлүк компетенттүүлүккө ээ болуу.

7. Эл аралык биримдикке үндөө жана чындоо компетенттүүлүккө ээ болуу.

Биз сунуштаган компоненттерге тышкы жана ички факторлордун негизинде өзгөрүлүү, толуктануу, жаңылануу ж.б. у.с. кубулуштар таандык. (1.3 Сүрөт).

Аталган компоненттердин негизинде биз педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн аныктоо критерийлерди иштеп чыкса болот. Бул моделге көп функционалдык мүнөз таандык, ар бир компонент бири - бири менен тыгыз байланышта, бири - бирине көз каранды жана көп функционалдуу.

Моделде сунушталган компоненттердин мүнөздөмөлөрүнүн негизинде ойлонгон экспериментке жараша педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандырылган деңгээлин үйрөнүү максатында төрт критерий жана көрсөткүчтөрдү негиздесе болот: эң жакшы, жакшы, орто, төмөн.

Теориялык модель педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандырылган деңгээли жөнүндө диагностикалык процесстерди жүргүзүү максатында төмөнкү методдор колдонууга сунушталат:

- тест жүргүзүү;
- эксперттик баалоо методу;
- эссе жазуу, класстер түзүү;
- таанып- билүү портфолио түзүү;
- студенттердин өз алдынча иштери;

- студенттердин курстук иштери;
- контролдук иштер;
- компьютер, планшет аркылуу өз алдынча иштөө тапшырмалар;
- интерактивдүү такта менен иштөө ж.б. у.с.көрсөткүчтөр.

Жалпылап айтканда, болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууга багытталган теоретикалык модель заманбап компетенттүү мамиленин негиздерин эске алып түзүлгөн жана ар бир педагогика багыттагы адистин жеке чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрүн өстүрүүгө шарттарды эске алууну көздөгөн, ошону менен бирге төмөнкү талаптардын негизинде ишке ашыш керек:

✓ педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда төмөнкү түшүнүктөр эске алыныш керек: ырааттуулук, кабыл алуучулук, көп функционалдуулук, көп варианттуулук, көп деңгээлдүүлүк .б.ж.

✓ педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында таанып-билүү потенциалын интерактивдүү окутуу технологиялар менен интенсификациялоо;

✓ педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда гумандуу педагогиканын жана башкаруунун демократиялык механизмдерин колдонуу менен бирге, ар бир ХХI кылымдын мугалимин ички субъективдуу тажырыйбасын ачуу жана байытуу аркылуу анын турмуштук ошону менен бирге кесиптикжактан баалуулук багыттарын өстүрүү жана көздөө.

БИРИНЧИ ГЛАВА БОЮНЧА КОРУТУНДУ

Өлкөдө социалдык саясий, экономикалык абалдын кескин өзгөрүлүшү мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнүн маңызын да толугу менен өзгөрттү. Мына ушунун негизинде болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда анын кесиптик жактандаярдыгын көздөө процессинде Кыргыз Республикасындагы компетенттүү мамиленин негизинде иштелип чыккан мамлекеттик стандарттардын мааниси өзгөчө орунга ээ.

Кыргыз Республикасында компетенттүү мамиленин негизинде иштелип чыккан мамлекеттик стандарттарга [46] жараша, ошону менен бирге белгилүү окумуштуулар И.А.Зимняянын жана А.А.Леонтьевдин сүйлөө речти жаратуу концепциясына, П.Я.Гальпериндин этап боюнча акыл ишмердүүлүгүн калыптандыруу идеясына таянып жаначет тилге бөлүнгөн саатын чектелгендигин эске алып, чет тил дисциплинасынын мисалында педагогикалык адистиктерде окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максаты аркылуу болочок мугалимдик кесиби жактан даярдоодо алдынкы проблемаларын чечүү– биздин изилдөөбүздө алдынкы шарт катары каралды.

Иликтөөдө айкын болгондой бул курсту (чет тил дисциплинасы) окуп билим алган студенттердин контингенти Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларында басымдуулук кылат. Демек, бул курс аркылуу студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу аркылуу болочок мугалимдик кесибине жараша бир нукка салуу – азыркы учурдун актуалдуу маселелери деп белгилөөгө болот.

Жогорку окуу жайларында чет тил дисциплинасын педагогика багытында билим алган студенттерге окутууда болочок кесибинин багытын жана өзгөчөлүктөрүн, теориялык жана практикалык абалын иликтөө төмөнкүдөй жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүндүк берди:

1. Чет тил дисциплинасынын негизинде педагогика багытында билим алган студенттерге болочок мугалимдик кесиби менен байланыштырып окутуу боюнча Кыргыз Республикасында алгылыктуу илимий изилдөөлөр

жүргүзүлгөн эмес. Бирок ошол эле учурда бул багытта али да болсо чечилбеген проблемалар топтолуп келет. Алардын негиздүүлөрү деп төмөнкүлөрдү эсептөөгө болот:

- чет тил дисциплинасын окуп үйрөнүүдө болочок мугалимдик кесибинен байланышкан оң мотивациянын калыптанбагандыгы;

- студенттерге болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда чет тилдердин (англис тил) ролун, аларды (аны) окуп үйрөнүүнүн зарылчылыгы мугалимдик кесип менен байланышта экендигин толук түшүндүрүлбөгөндүгү;

- курчап турган дүйнөдөгү кубулуштарды жана педагогикалык процесстерди окуп үйрөнүүдө чет тилдин (тилдердин) ролунун таасири эске алынбагандыгы;

- педагогика багытта билим алган студенттерге чет тил дисциплинасын окутууда болочок адистигинин (мугалим катары) өзгөчөлүктөрү эске алынбастан, дедуктивдүү түрдө баяндалышы;

- педагогика багытта билим алган студенттерге чет тил дисциплинасын негизинде лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда болочок кесибине багыттап окутууда окуу методикалык куралдардын жетишсиздиги.

2. Педагогика багытта билим алган студенттерге чет тил билимдеринин зарылдыгы, а түгүл милдеттүүлүгү адистерди даярдоонун фундаменталдуулугун камсыз кылуу максаты менен түшүндүрүлөт. Чет тил дисциплинасынын мазмунунда педагогикалык билимдердин, түшүнүктөрдүн жана лингводидактикалык компетенттүүлүктүн системасын иштеп чыгуу жана камтуу, биринчи кезекте болочок адистиктин, мугалимдик кесиптин талабына жооп бергидей болушу зарыл.

3. Университеттик билим берүүдө чет тил окутуунун максаты болуп студенттерди болочок кесиптик компетенттүүлүгүнө, белгилүү бир инсандар жана маданияттар аралык компетенттүүлүккө, педагогикалык маданиятка тарбиялоо жана алардын практикалык ишмердүүлүгүндө заманбап окутуу методдорду, окутуу технологияларды колдонуунун ыкмаларына көнүктүрүү

эсептелет. Ошондуктан чет тил окутууда, адегенде, билим беруу аймагындагы, педагогикалык илимдердин жетишкендиктерин эске алып, болочок мугалимдик кесибине жараша тиешелүү болгон кызыктыруучу маселелерин негизинде түзүлүүсү зарыл.

Демек, Кыргыз Республикасынын заманбап билим берүү стратегиясын гуманитардык концепция жана компетенттүү мамиле түзгөнүнө байланыштуу, биз ар бир болочок мугалимди окутууда, тарбиялоодо, анын потенциалдык өсүп-өнүгүшүнө таасир эткен тышкы жана ички факторлорду эсепке алып, аны мыкты кесипкөй катары калыптандыруу – азыркы замандын абдан маанилүү маселелеринин бири деп белгилеп кетмекчибиз.

ГЛАВА II БОЛОЧОК МУГАЛИМДИН ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ.

2.1 Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун шарттары

Бүгүнкү күндө республикада болуп жаткан экономикалык өзгөрүүлөр, граждандык коомдун өнүгүшү билим берүү системасына башка сапаттагы талапты коюп жатат, анткени биринчи кезекте билимге негизделген индустриалдуу коомду куруу турат. Мындай шартта адам өзү билим берүү процессин уюштуруунун активдүү катышуучусу болушу керек. Коомдун, экономиканын, инсандын талабына жараша өзгөрүп туруучу ийкемдүү билим берүү траекториясын калыптандыруу үчүн керектүү шарттарды камсыздоо зарыл.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун натыйжалуулугу – бул сапаттын мазмуну, окутуу-тарбиялоо процессинин мазмуну жана шарттарынын дал келүүсүнө байланыштуу болот. Илимий адабияттарда «педагогикалык шарт» деген түшүнүк каалаган жыйынтыкка жетүүнү камсыздоочу сырткы талаптардын биримдиги түшүндүрүлөт. Биздин изилдөөбүздө ушул сыяктуу педагогикалык жыйынтыктар деп болочок мугалимдердин окутуу-тарбиялоо процессинде кесиптик компетенттүүлүгүн натыйжалуу калыптанышы эсептелет.

Педагогикалык шарттарды тандоодогу натыйжалуулуктун жана оптималдуулуктун критерийи болуп акыркы жыйынтык эсептелет.

Натыйжалуу педагогикалык шарттын калыптанышын ачыкка чыгаруу үчүн биз тарабынан педагогикалык адистерге жогорку кесиптик билим берүүнүн Мамлекеттик билим берүү стандарттары, окуу пландары, окуу программалары жана жогорку окуу жайынын окутуу-тарбиялоо процесси, булардын изилдөөнүн предмети катарында милдеттерин чечүү үчүн потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн таап чыгуу зарыл болду. Кабыл алынган

анализ болочок мугалимдердин кесиптик компетенттүүлүгүнүн натыйжалуу калыптанышына алардын мазмуну толугу менен жооп бербей тургандыгы билинди. Педагогикалык ишмердүүлүктө окуу процесси ийгиликтүү болуусундагы мугалимдин өзүнүн инсандык маанилүүлүгү туралуу терең билимдин калыптанышы үчүн ачык эле жетишсиз экендиги көрүндү (педагогика, психология жана адистик предметти окутуу методикасы). Андан тышкары болочок мугалимдердин кесиптик компетенттүүлүгүнүн анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн көп көрсөткүчтөрү, инсандык сапаттары, педагогикалык чыгармачылыгы, рефлексиясы, өз алдынча умтулуусу жана педагогикалык жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүгүүсү толук эмес. Мындан сырткары жалпы максатка – болочок мугалимдерди лингводидактикалык жактан кесиптик ишмердүүлүккө даярдоо, жетүү үчүн кафедралардын ортосундагы өз ара байланыштары, педагогикалык кызматташтагы аракеттери жетишпейт.

Педагогика багытында билим алган студенттерди кесиптик даярдоодо лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптанышынын педагогикалык шарттарындагы жетишпегендиктерди ачыкка чыгаруунун негизинде биз төмөндөгүлөрдү аныктадык: болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинанын окуу материалынын мисалында калыптандырууда атайын психологиялык-педагогикалык мазмундагы: **«Мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгү»** аттуу эксперименталдык программа иштеп чыгуу; ал программанын негизинде педагогика багытында билим алган студенттерди окутуу процессинде лингводидактикалык багытында практикалык жактан даярдоонун үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылуу максатында англис-кыргыз тилинде окуу-методикалык курал, силлабус иштеп чыгуу; «XXI кылымдын мугалими жана компетенттүү мамиле» аттуу атайын окутуучу программа иштеп чыгуу, ал программада тесттик тапшырмалар менен, компьютер жана интерактивдүү такт менен иштөөлөрдү иштеп чыгуу максаты орун алган; студенттердин лингводидактикалык даярдыгына байланышкан практикалык

компетенцияларын калыптандырууга багытталган контролдук иштердин жыйнагын иштеп чыгуу; студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында жаңы окутуу технологияларды кеңири колдонуу, окутуунун интерактивдүү методдорунун мазмунун лингводидактикалык даярдыгынын багытына жараша иштеп чыгуу жана окуу процессин заманбап талаптарына жараша уюштуруу.

Бүгүн компетенттүү педагог болуу үчүн сабактын темасына жана мазмунуна гана көңүл бурбастан, окуучулардын даярдыгына жана курактык деңгээлдерине карап иш алып баруу керек. Андан тышкары сабакты өтүүдө жана уюштурууда окутуу технологияларынын бардык арсеналын билүү жана практикалык ишмердүүлүктө колдоно билүү компетенттүү мамиленин негизги көрсөткүчү.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн **“Англис тилинин практикалык курсу”** аттуу кошумча окуу куралы иштелип чыгарылды. Ал куралдын максаты педагогика багытында билим алган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн заманбап педагогикалык идеялардын, жаңы окутуу технологиялардын, мугалимдик кесиптин ишмердүүлүгүнүн жаңы багытты - компетенттүү мамиленин негизинде калыптандыруу болуп саналат; алдыңкы чебер мугалимдердин педагогикалык тажрыйбаларын үйрөнүүнүн негизинде атайын лингводидактикалык компетенттүүлүккө ээ болуу менен бирге, жаңыланган кесиптик компетенцияларга багыт алуу, аларды үзгүлтүксүз педагогикалык практикадагы өзүнүн практикалык ишмердүүлүгүндө колдонуу.

Бул максатка жетүү үчүн окуу куралында төмөнкү милдеттер аныкталган:

– заманбап педагогикалык кубулуштардын, окутуу технологиялардын жалпы окутуу принциптерине көңүл буруу жана аларды анализдөөнүн баалоонун негизинде методологиялык билимдерге ээ болуу;

– алдыңкы педагогикалык тажрыйбаларды үйрөнүү, модернизацияланган жана альтернативдүү технологиялар, өнүктүрүүчү окутуу,

автордук мектептердин технологиялары тууралуу түшүнүктөрдүн калыптанышын өстүрүү;

– азыркы билим берүүнүн концептуалдуу негиздерин, компетенттүү мамиленин өзгөчөлүктөрүн, билим берүүнүн жаңы технологияларынын негизинде студенттердин болочок мугалим катары жалпы жана лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу;

– студенттердин лингводидактикалык багытында практикалык билгичтиктерин ар кандай окутуу технологиялардын негизинде калыптандыруу жана аларды таанып-билүү, комбинациялоо негизинде студенттерди өзүнүкүн иштеп чыгууга үйрөтүү;

– өз улутунун, башка кошо жашаган элдердин улуттук маданий мурастарын билүүгө үндөө жана туура колдонуу компетенттүүлүгүн калыптандыруу, чет тилдерди билүү жана инсандар аралык жана маданияттар аралык компетенттүүлүктү өстүрүү;

– студенттердин инсан катары кесиптик маанилүү сапаттарын тарбиялоо.

Окуу куралынын *кыскача мазмуну*: Билим берүү тармагына өз салымдарын кошкон чыгаан окумуштуулар, көрүнүктүү педагогдордун тажрыйбалары, алардын инсан, чыгармачыл мугалим катары иштиктүү-практикалык тармагы. Чет тилдерди билүү жана маданияттар аралык компетенттүүлүктү өстүрүүгө багытталган билим, билгичтик, көндүмдөр. Педагог катары өзүн-өзү башкаруу аракеттеринин механизмдери. Улуттук маданий мурастардын эл аралык, эстетикалык жана адеп-ахлактык тармактары. Мугалимдик кесиптин ишмердүүлүгүн компетенттүү мамиленин негизинде калыптандыруу методдору жана ыкмалары.

Андан тышкары атайын компьютер аркылуу иштей турган тесттер иштелди. Педагогикалык ишмердүүлүктү компетенттүү мамиленин негизинде уюштурууга багыт алууну, кесиптик маанилүү сапаттардын, педагогикалык карым-катнаштын элементтерине ээ болуунун билгичтиктеринин,

көндүмдөрүнүн жана педагогикалык техниканын, студенттердин чыгармачылык индивидуалдуулугун өнүктүрүүгө жана калыптандырууга багытталган

“XXI кылымдын мугалими жана компетенттүү мамиле» аттуу *компьютер менен иштей турган тесттерге кыскача мазмуну*: Азыркыбилим берүүдөгү жаңылоолордун багыттары. Лингводидактикалык компетенттүүлүк жана аны калыптандыруунун мааниси. Педагогикалык компетенттүүлүк жана педагогикалык ишмердүүлүк. Педагогикалык компетенттүүлүктүн мазмуну, аны ишке ашыруу жолдору. Педагогикалык баарлашуу, педагогикалык жөндөмдүүлүктөр, педагогикалык техника, педагогикалык таасир берүү каражаттары, театралдык педагогиканын элементтери жана чечендик искусство, педагогдун жалпы жана кесиптик маданияты тууралуу түшүнүктү калыптандыруу саналат(**Тиркеме№1**).

Бул максаттарды ишке ашыруу үчүн төмөндөгүдөй милдеттер коюлат:

- студенттердин лингводидактикалык багытын калыптандыруу максатында көрүнүктүү педагогдордун кесиптик компетенттүүлүгүн үйрөнүү жана алардын негизинде атайын теориялык даярдыкты тереңдетүү;
- студенттердин өзү-өзүнүн чыгармачыл сезүүсүн өнүктүрүү, кеп маданиятын жана техникасын жогорулатуу;
- студенттердин таанып - билүү аракеттердин өстүрүү максатында кесиптик лингводидактикалык компетенцияларга көңүл буруу, окутуу-тарбиялоо процесстерин башкара билүү компетенттүүлүгүн тереңдетүү;
- студенттердин заманбап билим берүү тенденциялары жөнүндө компетенттүүлүгүн өстүрүү жана аларга жараша ар бирөөнүн жөндөмдүүлүгүн калыптандыруу;
- студенттерди өзүн-өзү тарбиялоого ойготуу, алардын үзгүлтүксүз кесиптик анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүгүн өзү жакшыртуу жана өзү иш жүзүндө көрсөтө билүү керектөөсүн калыптандыруу.

“Эл мугалимдердин лингводидактикалык чеберчилиги” аттуу интерактивдүү такта менен иштей турган жаңы форма биздин изилдөөбүздө педагогикалык шарт катары сунушталды.(**Тиркеме №2**).

Интерактивдүү такта менен иштей турганокуу маалыматтын кыскача мазмуну: Педагогикалык чеберчилик жана анын компоненттери. Компетенттүү мугалимдин педагогикалык техникасы. Мугалимдин коммуникативдүү компетенттүүлүгү жана аны калыптандыруунун шарттары. Сабактагы компетенттүүлүк жана чеберчилик, аларды ишке ашыруу жолдору. Тарбиячынын компетенттүүлүгү. Коомду демократиялаштыруунун шартындагы мугалим-тарбиячынын лингводидактикалык чеберчилиги.

Педагогика багытында окуган студенттерди окутуу процессинде теоретикалык жана практикалык жактан даярдоонун үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылуу максатында жана алардын өзүн-өзү окутуу, көзөмөлдөө, баалоо жана тарбияланышын ойготууга багыт алган: **“Контролдук иштердин жыйнагы” биздин төртүнчү педагогикалык шартыбыз болот.(Тиркеме №3)**

Чет тилди жана педагогикалык билимдерди андан ары өркүндөтүүгө багытталган англис тилинде силлабус: **“Окуу методикалык колдонмо” (Тиркеме №4)**

Андан тышкары **«Мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгү»** аттуу атайын эксперименталдык **аянтчанын иш программасы** иштелди.

Эксперименттик аянтчанын иш программасы:

Эксперименталдык иштер мамлекеттик билим берүү стандарттарынын негизинде, аларды студенттердин инсандык жана кесиптик жактан өсүшүнүн өзгөчөлүктөрүнө ылайыкташтыруу, ошондой эле жеке өзүнүн илимий-педагогикалык потенциалын калыптандыруу жолу менен жүргүзүлөт.

Ар бир заманбап уюштурулган илимий-изилдөөнүн долбоорунун максаты билим берүү ишмердүүлүгүнүн технологиялык өнүгүшүн педагогикалык багытта окуу-тарбия процессин уюштуруунун натыйжалуулугун арттырууга түрткү болуучу окутуу технологияларынын мазмунун жана дидактикалык каражатын түзүү жана сынактан өткөрүү болуп саналат.

Эксперимент жүргүзүү ишинин программасы:

Заманбап педагогикалык илимге таандык компетенттүү мамиленин негизинде окутуу идеясы ЖОЖдо толугу менен чагылдырылып жана кеңири иштелүүдө.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессин түзүүдө, мазмунундагы өзгөчөлүктөр эсепке алынып уюштурулду жана ар бир студенттин дээрине, таламына жана жөндөмүнө жараша окутууну дифференциялоонун жана индивидуалдаштыруунун каражаты катары карадык.

Жогорку мектептин студенттеринин болочок кесиптик болгон кызыкчылыгын эске алып жана таламдарына жараша шарттарды түзүү менен окутууну биз эксперименттик деңгээлде пландаштырганбыз.

Бул илимий-изилдөө программасы эки жылга эсептелген жана анын милдеттерине карата тийиштүү уюштуруучулук-педагогикалык шарттар түзүлгөн жана билим берүү технологиялары жигердүүлүк менен колдонулган учурда гана ишке ашырыла тургандыгы көрсөтүлгөн.

Аталган программанын максаты студенттерди «кесиптик лингводидактикалык компетенттүүлүк» түшүнүгү, жогорку окуу жайындагы окутуунун максаты жана жыйынтыгы катары бул феномендин мазмуну менен тааныштырат, анын структуралык компоненттерин жана анын ички мазмунун ачат. Педагогикалык компетенттүүлүктү система катары карайт. Педагогикалык лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруучу компоненттеринин критерийлери менен тааныштырат. Компетенттүүлүктүн компоненттеринин калыптануу деңгээлине жараша, болочок мугалимдердин кесиптик лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптануусун диагностикалайт. Педагогикалык компетенттүүлүк система катары. Педагогикалык компетенттүүлүктү калыптандыруучу компоненттери.

Эксперименталдык программанын максатында бир нече милдеттердин чечилиши каралган, алар:

- лингводидактикалык компетенттүүлүктүн жана анын компоненттеринин калыптанышынын диагностикалоо методикасын иштеп чыгуу;

- кесиптик лингводидактикалык маанидеги сапаттарды, педагогикалык жөндөмдүүлүктөрдү калыптандыруу;

- карым-катыштын стилин ж.б. лингводидактикалык компетенттүүлүктүн ар бир компоненти боюнча диагностикалоо;

- студенттердин өзүн-өзү билимге жетиштирүүсүн жана лингводидактикалык компетенттүүлүктүн деңгээлин жогорулатуу.

- компетенттүү мамиле жана «лингводидактикалык компетенттүүлүк» деген түшүнүктөрдү болочок мугалимдин кесиптик даярдыгында интеграциялоо максатында ата-мекендик жана чет өлкөлүк тажрыйбаларга талдоо жүргүзүү;

- Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандыруу максатында, ал багытты түзүүчү компоненттердин мазмунун иштеп чыгуу;

- болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессинин мазмунундагы өзгөчөлүктөрдү эсепке алып, кесиптик таламдарына жана каалоолоруна ылайык улантуулары үчүн шарттарды түзүү.

Программанын кыскача мазмуну: Мугалимдин кесипкөйлүүлүгүнүн түзүлүшүндөгү лингводидактикалык компетенттүүлүк. «Кесиптик ишмердүүлүккө даярдык», «компетенттүүлүк», «чеберчилик», «кесипкөйлүүлүк» түшүнүктөрүнүн жалпылыгы жана айырмасы. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн түзүлүшү жана мазмуну. Болочок мугалимдин кесиптик жана атайын лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн структурасы.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн биз теоретикалык моделге сунуштаган төрт компоненттердин негизинде

(когнитивдүү компонент, баалоочулук компонент, ишмердүүлүк компонент, маданияттуулук компонент) калыптандырууну максаттаганбыз.

3.2. Таблица – Студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн аныктоо критерийлери

№	Критерийлер	Мазмуну
	Когнитивдүү компоненти	- жана лингводидактикалык багытындагы компетенциялар аркылуу болочок кесиби тууралуу таанып-билүү кызыкчылыктардын багытталышы; - жалпы жана методологиялык таанып-билүү системасынын билимдерине ээ болушу; - гумандуу окутуу программанын билгичтерине ээ болуу деңгээли; - лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу максатында жеке инсандык баалуулугунун багытын реалдаштыруу;
	Балоочулук компоненти	- болочок кесиптик ишмердүүлүккө баалуулук мамилени жандыруусу; - лингводидактикалык компетенциялардын топтомун калыптандыруу максатында талдоо жүргүзө алуу деңгээли; - өзүнүн лингводидактикалык маанидеги педагогикалык иш аракетине жараша диагностикалык компетенттүүлүккө ээ болуу;
	Ишмердүүлүк компоненти	- бүтүмдүү педагогикалык процесстин маңызын, мыйзамдарын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүн колдоно билүү компетенцияларына ээ болуу; - азыркы активдүү окутуу технологиялардын маңызын, өзгөчөлүктөрүн колдоно билүү; - ар түрдүү сабактардын технологиясын билүү жана

		компетенттүү мамиленин негизинде колдонуу компетенцияларына ээ болуу; -лингводидактикалык маанидеги компетенцияларды практикалык иште демонстрациялай билүү; - калыптанган лингводидактикалык компетенцияларды ар кандай педагогикалык жагдайларда көрсөтө алуу;
	жалпы маданият компоненти	чет тилдерди билүү, инсандар, маданияттар аралык компетенттүүлүктүн көрсөткүчтөрүнө ээ болуу деңгээли; - гумандуу негизде окуучулар менен мамиле түзө билүү; - жалпы маданияттын мыйзам ченемдүүлүктөрүн пайдалана билип, демократиялык карым-катнаш стилге ээ болуу; - өз элинин, кошо жашаган элдердин маданияты, тарыхы, адабияты, каада-салттары жөнүндө таанып-билүү компетенцияларына ээ болуу; -баарлашуу маданиятына, жалпы жана эл аралык коммуникативдүүлүк компетенцияларына ээ болуу. -эл аралык биримдикке үндөө жана чындоо компетенцияларына ээ болуу.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда жетекчиликке алынуучу принциптер:

Өз ара байланыш жана өз ара аракет принциби. Бул принцип өзүнө эки аспекти ичине камтыйт. Биринчиси – мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнүн компетенцияларынын өз ара байланышы. Экинчиси – мугалим менен студенттердин биргелешкен иш аракети. Мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнүн анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн талдоодо, көпчүлүк учурда анын курамдык бөлүктөрүн өз ара байланышын бири-биринен көз карандылыгын ачып көрсөтүүгө басым жасалышы шарт.

Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн маани-маңызы система катары дал ушундай жол менен гана аныкталат.

Өнүгүү принциби. Бардык педагогикалык кубулуштар жана фактылар мобилдүү, динамикалуу дайыма өзгөрүлүп туруучу касиетке ээ. Өнүгүү принциби педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүчү функциясынын ишке ашырылышын көзөмөлгө алат.

Детерминизм принциби. Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процесси педагогикалык себеп-натыйжа байланыштар менен мүнөздөлөт. Кандай гана педагогикалык кубулуш болбосун анын жаралыш, жашап турушун шарттаган себептер болот. Ошондой эле, ар кандай иш аракет кийинки кубулуштардын келип чыгышына себеп болот.

Активдүүлүк принциби. Талданып жаткан болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн маңызын терең ачып көрсөтүү, андан ары өркүндөтүү, зарыл учурда ар бир студент талдоочу да болуп, олуттуу активдүүлүгүн көрсөтүшү абзел.

Ишмердүүлүк принциби. Аталган принцип В.В. Давыдовдун айтымы боюнча ан-сезимдүүлүк принципке карама-каршы турат. Бул принциптин негизинде окутуунун субъекттери билимдерди даяр түрдө алышпайт, алар талдоо жүргүзүшөт, билимдерин пайда болуу шарттарына жана алар атайын иш-аракеттин негизинде таанып билген предметтерди өзгөртүүгө же моделдештирүүгө шарттары бар.

Предметтүүлүк принциби. В.В. Давыдовдун айтымы боюнча аталган принциптин негизинде жалпыдан жекеге өтүү мүмкүнчүлүгү бар. Эгерде аталган принципке карама-каршы турган көрсөтмөлүк принцип жекеден жалпыга өтүүнү сунуштаса жана индуктивдүү жолду тандаса, биз сунуштаган принцип аркылуу студенттер дедиктивдүү жол менен алган түшүнүктөрүн өздөштүрүшөт.

Туура тандап алуу принциби. Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруусу окутуу процессинде ишке ашат. Окутуунун турмуш менен байланышын камсыз кылуу үчүн кошумча материалдарды пайдаланууга туура келет. Окуу материалын тандоо берилген теманы андан ары тереңдетип үйрөнүүгө база түзө алгыдай негизги гана окуу материалын аныктап алуу жана анын бекем өздөштүрүлүшүнө көбүрөөк көңүл буруу максатын көздөйт. Ошол эле учурда анчалык маанилүү эмес окуу материалдарын окуу программага кошпоо максатка ылайык.

Майда кадам принциби. Аталган принциптин негизиндетандалып алынган материалды студенттер сезимдүү түрдө толук кабыл алып үлгүргүдөй кылып рационалдуу дозаларга бөлүштүрүү процесси жатат. Окуу материалдарын студенттер тарабынан жеңил үйрөнүлө тургандай кылып, бири-бири менен байланышкан анча чоң эмес майда бөлүктөргө, кадамдарга (доза, порция) бөлүү зарыл. Башкача айтканда, окуу материалынын майда бөлүктөргө бөлүнгөн ырааттуу системасын аныктап чыгуу зарыл.

Окуу материалын дозаларга бөлүштүрүү жана анын студенттер тарабынан туура кабыл алынып жаткандыгы - окутуунун негизи болуп эсептелет. Материалды өтө эле майда дозаларга бөлүштүрүү түшүндүрүүнүн тизмектештигинин бузулушуна алып келет. Тескерисинче, материалды ирирээк дозаларга бөлүштүрүү аны түшүнүүнү, студенттердин билимин текшерүүнү татаалдаштырат.

Натыйжалуу катышуу принциби. Бул принциптин негизинде педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда анын алган билимин үзгүлтүксүз текшерип туруу процесси катылган. Бардык студенттерди окуу процессине активдүү катыштырып, ар бир студенттин көңүлүн бүткүл жаңы материалга топтоо, ар бирине тиешелүү суроолорду берүү эң зарыл методикалык ыкма болуп эсептелет. Студентке берилген ар бир маалыматтан кийин ага байланыштуу кандайдыр бир суроого жооп берүү же маселе чечүү

талап кылынат. Суроолор студенттердин натыйжалуу катышуусунун көрсөткүчү болот да, берилген маалыматтын өздөштүрүлгөндүгүн же өздөштүрүлбөй калганын көзөмөлдөйт.

Ийгиликке жетүү принциби. Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда, анын ар бир аракетинин тууралыгын эч токтоосуз ырастап туруу процесси жатат. Студенттер катардагы бөлүктөргө байланыштуу суроого жооп бербей туруп, кийинкисине өтө албайт. Бул иш аракетин негизинде студенттер өзүн-өзү текшерүүгө үйрөнүшөт.

Студенттердин берген жоопторунун тууралыгы өз убагында ырасталып туруусу кажет. Эгерде студенттердин ишинин тууралыгын ырастоо жок болсо, анда ал туура эмес фактыларды, туура эмес аракеттерди да туура деп эсептеп калышы мүмкүн. Бул учурда анын мындай катасын жоюу эң кыйын болот.

Түз жана тескери байланышты ишке ашыруу принциби. Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда аталган принцип чоң мааниге ээ. Башкарылуучу окуу процессинде түз байланыш деп мугалимден студенттерге келүүчү маалымааттар (материалды түшүндүрүү, консультациялар, ондоолор, тактоолор ж.у.с.), ал эми тескери байланыш деп студенттерден мугалимге келип туруучу окуу материалынын өздөштүрүлүшүнүн сапаты, анын тереңдиги жана бекемдиги жөнүндөгү бардык маалыматтар эсептелет. Тескери байланыш канчалык тез болсо, мугалимдин эмгегинин эффективдүүлүгү да, окуу процессин башкаруунун сапаты да ошончолук жогору болот. Демек, студенттердин эмгектенүүсү да ошончолук интенсивдүү болуп, алардын өздөштүрүүлөрү жогорулайт.

Жекече ыкчамдык принциби. Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда, ар бир студенттин өзүнүн мүмкүнчүлүгүнө карата ага жекече тапшырма берип, өз алдынча эмгектенүүгө үйрөтүү. Мында окуу иши жекече аткарылгандыктан, ар бир студент өзүнүн

ыкчамдык жөндөмүнө жараша илгерилей алат. Жакшы окуган студент начар студентке салыштырганда ар кандай окуу материалын болжол менен үч эсе тез өздөштүрө тургандыгы педагогикалык тажрыйбадан жана көп сандаган изилдөөлөрдөн айкын болду. Ошондуктан түшүндүрүүнүн темпин жакшы окуган студенттерге жараша ориентациялоодо начар окуган студенттер материалды кабыл алууга үлгүрбөй калышат, тескерисинче, түшүндүрүүнүн темпин начар окуган студентке ылайыктап жай жүргүзсөк, анда алдыңкы студенттерди каныктыра эмгектенте албай калабыз, алардын өсүүсүн жасалма түрдө зордуктап токтоткон болуп калабыз. Демек, окутуу процессинде ар бир студентти анын дал өзүнө туура келүүчү темпте эмгектентүү эң зор мааниге ээ. Окутуунун бардык этабында ар бир студенттин анын өзүнө тиешелүү темпинде эмгектентүү иштин ийгилигин бир кыйла даражада камсыз кылат.

Баскычтан баскычка көтөрүлүү принциби. Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда окуу материалдар жөнөкөйдөн татаалга, билгенден билбегенге, жеңилден оорго карай ырааттуу түзүлүшү керек. Логикалык жактан толук аякталган системалуу билимди калыптандыруунун материалын жеңилден оорго карай бүткүл окуу жылына ылайыктап пландаштырылат. Структуралык жана логикалык схемада, белгилүү логикалык тизмектештикте бири-бири менен жана башка предметтердин тиешелүү бөлүмдөрү менен байланышта болгудай дозаларга бөлүштүрүлгөн бөлүмдөрдүн, темалардын, параграфтардын (же информациянын элементтеринин) системалаштырылган тизмеси берилет.

Структуралык жана логикалык схеманын негизинде бөлүштүрүлгөн план түзүлөт да, анда ар түрдүү окуу материалынын жана сабакта колдонулуучу методикалык ыкмалардын эң эле рационалдуу ирээттүүлүгү көрсөтүлөт.

Жеткиликтүүлүк принциби. Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда окутууга талап кылынуучу материалдарды тандап алууда жеткиликтүүлүк принцибин жетекчиликке

алууга керек. Окуу материалдарынын мазмунун, көлөмүн аныктоодо студенттер туш келүүчү таанымдык кыйынчылыктарды жана аларды чечүүнүн жолдорун айкындап алуусу чоң мааниге ээ. Жеткиликтүүлүк принцибин окутууну жеңилдетүүнүн талабы катары тике маанисинде кабылдоого болбойт. Ар бир студент кесиптик билимдерди өздөштүрүүдө дайыма кыйынчылыктарды сезип турууга тийиш. Бирок, ал кыйынчылыктарды жасалма түзүүгө болбойт. Ошондуктан ар кандай предметтин мазмунун аныктоодо жалаң эле студенттер ээ болууга тийиш болгон түшүнүктөрдүн, закондордун тизмеси менен гана чектелүүгө болбойт.

Жалпылап айтканда, жогоруда каралган педагогикалык шарттар, эксперименталдык программанын мазмуну жана педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында колдонулган принциптер педагогика багытында окуган студенттерге окутуунун мазмунун жакшыртып өнүктүрүүнү, психологиялык-педагогикалык ыкмаларды эффективдүү пайдаланууну, билим берүүдө мезгилдин талабын өркүндөтүүнүн бирден-бир каражаты катары саналып, өсүп келе жаткан инсандын профессионалдык даярдыгын камсыз кылууга шарт түзөт.

Биздин изилдөөбүз күбө болгондой, аталган шарттардын негизинде заманбап окутуунун технологиясын колдонуу студенттердин көп жактуу чыгармачылык аракеттерин калыптандырууга, алардын лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууга, ошону менен бирге, өз алдынчалуулук жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө ыңгайлуу шарттар түзөт.

2.2.Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда инновациялык жана интерактивдүү технологияларды колдонуу.

“Технология” терминин алгач педагогика илимине колдонууда ал “окутуу” терминине байланып, окутуунун технологиясы деп гана түшүндүрүлгөн. Кийин тереңирээк изилдөө жүргүзүүнүн натыйжасында бул түшүнүк бир топ өзгөрүүлөргө дуушар болгон. Азыркы учурда педагогикада “педагогикалык технология”, ”билим берүүнүн технологиясы” жана “окутуунун технологиясы” деген түшүнүктөр бири-биринен айырмаланып айтылат.

Көп учурда “технология” деген терминди “методика” деген термин менен бир мааниде карашат, бирок булардын айырмасын кеңири карашкан авторлор: И.Б.Бекбоев, А.Алимбеков [28,5-б.]. Алардын айтымы боюнча “технологияда” окуу процессинин субъектиси ”колдонгонду билет”, айтып бере алат” деген түшүнүккө ээ болгондугу азыркы мезгилдеги талаптанган компетенцияларынын мазмунуна шайкеш келет деген ойдобуз, башкача айтсак, компетенттүүлүктүн парадигмасына жакындыгы менен айырмаланат.

Окутуунун технологияларын изилдеген окумуштуулар Ю.К. Бабанский [25], И.Б. Бекбоев, А. Алимбеков [28], В.В.Гузеев [50], Е.В. Доманский [57], М.В.Кларин [80], Ю.В. Койнова-Цельнер [81], А.М. Мамытов [104], Н.Н. Манько [105], В.М. Монахов [108], В.Оконь [116], А.И. Пискунов [120], Е.С. Полат [124], Г.К. Селевко [136] ж.б.

“Окутуу технология” түшүнүгүндө бир нече көз караш орун алганын байкоого болот.

Биринчи көз карашка басым койгон окумуштуулар педагогикалык технологияны каражат катары карашат, б.а. педагогикалык технология – бул окутуу процесси үчүн методикалык инструментарийлерди, аппаратураларды, окуу жабдыктарын даярдоо жана колдонуу. Мындай көз карашты Б.Т.Лихачев, Ю.К. Бабанский [25], өндүү окумуштуулар бекемдешкен.

Экинчи көз карашты бекемдеген окумуштуулар В.П.Беспалько [32], И.Б.Бекбоев, А.Алимбеков [28], ж.б. Алардын ойлору боюнча педагогикалык технология – бул педагогикалык процесстин катышуучуларынын системалык өз ара аракеттенүүсүнө, аныкталган алгоритмге, программага негизделген коммуникациянын процесси (ыкма, модель, окуу милдеттерин аткаруунун техникасы).

Үчүнчү көз карашты бекемдеген окумуштуулар педагогикалык технологияны социалдык, башкаруучу жана табигый илимдерге таянган кеңири билимдердин областы деп түшүнүшөт. Мындай ой пикирде В.В.Гузеев [50], П.И.Пидкасистый [122] болушууда.

Төртүнчү көз карашты бекемдеген окумуштуулар М.В.Кларин [80], Г.К.Селевко [136], А.П. Чернявская[160] ж.б. педагогикалык технологияны көп кырдуу процесс деп эсептешет.

Активдүү окутуу технологиялары компетенттүүлүк парадигмасына ылайык болуп азыркы мезгилде кеңири колдонууда. А.А.Вербицкий ЖОЖлардагы активдүү окутуу технологияларга өтө жогору маани берип, “аларды туура колдонсо, окуу маалыматтар жеке инсандык билимдерге айланат” - деп белгилеген[41].

Активдүү окутуу технологиялары төмөнкүдөй белгилери менен айырмаланышат:

- студенттердин бири-бири менен же мугалим менен сөзсүз түрдөөз ара иш аракетте болушу;
- студенттердин жетишүүсүн жана материалды толук өздөштүрүүсүн этап боюнча баалоого өбөлгөлөрдүн болушу;
- сабактардын мотивациялык, эмоциялык жана чыгармачылык мүнөздөгү деңгээлинин жогорулугу;
- материалды максималдуу түрдө кыска мөөнөттө өздөштүрүүгө багыттуулугу.

Заманбап талаптарга жооп берген технологиясын атасак, ал немец тилинде (die thematische interaktionelle Methode), ал эми кыргызча болсо:

(темага байланышкан интерактивдүү иш аракеттер). Бул технологиянын өкүлү - Рут Кон [79]. Рут Кондун модели дүйнөлүк педагогикалык илимде алгылыктуу орун алган, анын сунуштаган технологиясында предметтик компетенциялар предметин өзүндө камтылган, методикалык компетенциялар: “мен” деген түшүнүктө, ал эми социалдык компетенциялар: “биз” түшүнүктө орун алган.

Модулдук окутуунун технологиясы. Акыркы жылдары жогорку кесиптик окуу мекемелеринде студенттердин окуу ишмердүүлүгүн активдештирүү, окуу материалын жеңил өздөштүрүүгө жетишүү, алардын ишмердүүлүгүн шыктандыруучу таасирлерди берүү, студенттердин чыгармачылыгынын өсүшүнө шарттарды түзүү деген маанилүү маселелерге өтө зор көңүл бурула баштады.

Мындай иш аракеттердин арасында педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруусун уюштурууга арналган технологиянын катарына модулдук технологияны кошууга болот. Модулдук окутуунун технологиясынын максаты – өзүнчө жана көз карандысыз модулдар аркылуу студенттердин жекече кызыгууларын жана таанып билүү мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен ар кандай удаалаштыкта, көлөмдө жана темпте билим берүүнүн окуу программасын өздөштүрүүгө шарттарды түзсө болот.

Модулдарга бөлүнгөн программага ылайык студенттердин окуу ишмердүүлүгүн уюштуруу модулдук окутуунун технологиясынын маңызы болуп эсептелет. Модулдук окутуунун алкагында окуу курстарынын мазмуну өз алдынча, бүткөрүлгөн модуль түрүнө келтирилип, булар ошол эле учурда маалыматтын банкы, өздөштүрүүнүн методикалык колдонмосу болуп дагы эсептелет. Модулдук окутуу мугалим менен студенттин ортосундагы субъект-субъект катышынын паритеттүүлүгүн шарттайт. Ошол себептен мугалим менен студенттин ортосундагы консультациянын тез-тез болуп турушу максаттуу деп эсептелет.

Модулдук окутуу текшерүүнүн рейтингдик системасы менен байланышкан, ошондуктан кай бир учурда муну окутуунун модулдук-рейтингдик системасы деп дагы аташат.

Модулдук окутуунун алгачкы изилдөөчүлөрүнүн бири П.Я.Юцявичененин [169], төмөнкүдөй негиздеген принциптерине көңүл бурсак:

- окуу материалын анча чоң эмес, өзгөчөлөнгөн элементтерге бөлүү;
- окутуу процессинин катышуучуларынын ишмердүүлүгүнүн методдоруна таянуу;
- модулдун мазмунун эркин өзгөртүү мүмкүнчүлүгү;
- мазмундун жана аны өздөштүрүү жолдорунун студенттердин жеке керектөөлөрүнө шайкеш келтирүү;
- окутуунун максатын так түшүнүү;
- мугалим менен студенттин биргелешкен аракеттеринин паритеттүүлүгү;
- методикалык консультациялардын көп кырдуулугу.

Модулдук окутуу төмөнкүдөй талаптарга жооп бериши зарыл [169]:

- 1) Модулдун аталышы кыска жана так болушу керек.
- 2) Модулду өздөштүрүүнүн жыйынтыгында калыптандырылуучу компетенциялары жазылып чыгышы зарыл.
- 3) Компетенциялардын деңгээлдери белгиленип, алар негизделиши керек.
- 4) Компетенциялардын калыптанган деңгээлин алдын ала билүү үчүн “кирүү тесттери” даярдалышы керек.
- 5) Өздүк тажрыйбалардын актуалдашуусунун ыкмалары жазылып чыгышы керек.
- 6) Актуалдашкан тажрыйбаларды талдоонун жолдору алдын ала аныкталышы зарыл.
- 7) Компетенцияларды өнүктүрүүчү кайсы теориялык билимдер зарыл экендиги белгилениши керек.

8) Жаңы тажрыйбалардын бекемделишин камсыз кылуучу практикалык тапшырмалар даярдалышы зарыл.

9) Компетенциялардын калыптангандыгын текшерүүчү тесттер даярдалышы зарыл.

Кыргызстанда бул проблеманын үстүндө эмгектенген окумуштуулар: Ж.У.Байсалов, А.М.Кененбаев, Н.Ахметова ж.б. эсептелет.

Окутуунун компьютердик технологиясы. Бул технология көп информациялык, интеллектуалдык, коомдук-саясий, коммуникациялык ж.у.с. компетенцияларды калыптандырууну көздөйт. Коомдун талабынын компетенттүүлүк парадигмасына жараша өзөктүү компетенциялардын топтомун калыптандырууга көмөктөшүүчү каражат десек жаңылышпайбыз.

Айрым окумуштуулар айткандай, В.В.Краевский, А.В. Хуторской Г.К.Селевко ж.б. [87;157;135] окутуунун компьютердик технологиясы – бул окутуу процессинин максаттуу багытталышын камсыз кылуу үчүн, педагогикалык шарттарды камсыздоочу каражаттардын, компьютердик техниканын негизинде өз алдынча окууну жана өзүн-өзү контролдоону, телекоммуникациялык байланыш каражаттарын, интерактивдүү программалык-методикалык камсыздоону, көрсөтмө боюнча педагогдун функциясынын кандайдыр бир бөлүгүн моделдөөнү, маалыматтарды берүүнү, студенттердин таанып-билүүсүн жана жеке инсанга багытталган ишмердүүлүгүн *башкаруу* боюнча методдордун, ыкмалардын, жолдордун топтому болуп саналат.

Окутуунун компьютердик технологиясы (ОКТ) жана окутуунун компьютердик каражаттары (ОКК) аркылуу окуу процессинин субъектисин калыптандырууда төмөндөгүдөй педагогикалык максаттарды көздөйт:

- студенттин инсандык сапатын өнүктүрүү;
- ой-жүгүртүүнү өстүрүү (мисалы, көрсөтмөлүү-аракеттүү, көрсөтмөлүү-образдуу, интуитивдүү, чыгармачыл ж.б.у.с.);
- эстетикалык татымды калыптандыруу;
- коммуникативдик жөндөмдүүлүгүн өстүрүү;

- туура чечим кабыл алуу же татаал ситуацияларда чечимдердин вариантын сунуш кылуу;
- маалыматтык маданиятты калыптандыруу;
- окутуу процессинин сапаттуулугун жана эффективдүүлүгүн жогорулатуу;
- окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүү;
- маалыматтарды иштетүүнүн заманбап каражаттарын колдонуунун негизинде предметтер аралык байланышты тереңдетүү;
- окуу процессинин субъектилеринин педагогикалык кызматташтык карым-катнашын кеңейтүү;
- коммуникациялык каражаттардын негизинде кызматташуу жана мамиле түзүү мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү;

Демек, окутуунун компьютердик технологиясы билим берүүнүн инновациалык технологиясынын негизи болуп, студенттин өз алдынча суроо-талаптарын ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн түзүп, жеке инсандын өнүгүшүн, жеткиликтүү деңгээлдеги билим алуусун жана квалификациясын үзгүлтүксүз жогорулатууну камсыз кылат. Ошону менен бирге, педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда окутуунун компьютердик технологиясын иштеп чыгуу жана аны жайылтуу бүтүндөй билим берүү процессине бир кыйла маанилүү таасирин тийгизиши мүмкүн.

Кыргызстандын жогорку окуу жайларынында компьютердик технологиянын жардамы менен окуу курстарын өздөштүрүү маселеси азыркы учурдун актуалдуу маселелеринен болуп эсептелет. Бул боюнча республикалык масштабдагы илимий изилдөөлөр сейрек экендигин белгилей кетүү керек.

Окутуунун кредиттик технологиясы (ОКТ)

- дүйнөлүк маалыматтык маданиятты калыптандыруу менен бирге инсандар аралык мамилени өнүктүрүү;

– студенттердин өз алдынча ой-жүгүртүүсүн өстүрүү менен бирге дүйнөлүк масштабдагы билим берүү системасын таанып билүүсүнө көмөктөшүү;

– туура чечим кабыл алуу же татаал ситуацияларда чечимдердитуура кабыл алууга көмөктөшүү;

– окутуу процессинин сапаттуулугун жана эффективдүүлүгүн жогорулатуу;

– студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүү;

– маалыматтарды иштетүүнүн заманбап каражаттарын колдонуунун негизинде маданияттар аралык байланышты тереңдетүү;

– окуу процессинин субъектилеринин педагогикалык кызматташтык карым-катнашын кеңейтүү ж.б.

Демек, окутуунун кредиттик технологиясы заманбап билим берүүнүн негизги жана алдынкы технологиясынын бири болуп, студенттердин өз алдынча ой жүгүртүүсүн өстүрүү менен бирге дүйнөлүк масштабдагы билим берүү системасын таанып билүүсүн өнүктүрүп, жеткиликтүү деңгээлдеги билим алуусуна өбөлгө болот. Андан тышкары, студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүү негизинде алардын инсандар аралык жана маданияттар аралык байланышты тереңдетүүгө шарт түзөт.

Жалпылап айтканда, заманбап окутуу технологиясы – окутуунун максатына жетүү үчүн тандалып алынган методдорду, каражаттарды ар кандай формада колдонуу деп эсептелинет.

Окумуштуулардын (И.Бекбоев, Э.Мамбетакунов, В.В.Краевский, А.В.Хуторской Г.К.Селевко ж.б.) айтымында, заманбап окутуунун технологиясына мүнөздүү өзгөчөлүктөр болуп төмөнкүлөр эсептелет:

1. Окутуунун мезгилге шайкеш келиши, б.а. окутуунун учурдун талабына туура келтирүүгө багытталышы.

2. Оптималдуулук – окутуучу менен студенттин минималдуу өз ара аракеттеринин негизинде максималдуу натыйжага жетишүү. Мында эң негизги

фактор – убакытты үнөмдөө жана билим берүүнүн жогорку сапаты болууга тийиш.

3. Интегративдүүлүк – таалим-тарбия ишин өркүндөтүүгө оң таасир берүү максатында көпчүлүк илимдердин жетишкендиктерин бириктирүү.

4. Илимдүүлүк – окутууда жаңы мазмунду, методду, каражатты жана уюштуруу формасын колдонуунун натыйжасын изилдөө.

5. Процесстердин жана оң натыйжалардын кайталанып турушу, таалим-тарбия берүүнүн улам кийинки этабында жаңы жетишкендиктерге жетүүгө умтулуу.

6. Окутуучу менен студенттин иш аракетин программалоо – окуу процессин так уюштуруу, пландоо.

7. Окуу каражаттарын жана материалдарын активдүү колдонуу.

8. Билим берүүнүн рационалдуу чөйрөсүн уюштуруу.

9. Окутуунун натыйжасын сапаттуу баалоо.

Окутуунун технологиясын иштеп чыгууда мазмуну бири-бири менен тыгыз байланышта болгон эки элементти белгилесек болот, алар:

- окутуунун билим берүүчүлүк максатын аныктоо;
- максатка жетүүнү камсыз кылуучу процесстерди түзүү.

А.А.Вербицкийдин [41] айтымына караганда, кесиптик билим берүүнүн негизги максаттарынын бири – болочок кесипкөйгө окутуу мезгилинде келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүнүн жалпы түзүлүшүн калыптандыруу. Бул кесиптик окуу мекемелериндеги кесиптик компетенттүүлүгүнүн сапатуу калыптандыруу максатына жетүү үчүн ишмердүүлүгүнүн бир түрүнөн (таанып- билүүчүлүк) экинчи түрүнө (кесиптик) өтүүнү, трансформацияны, ага ылайык керектөө жана мотивдердин, максаттардын, аракеттердин каражаттардын, предмет жана жыйынтыктардын алмашуусун камсыз кылуучу окутууну уюштуруу зарыл дегенди билдирет.

Бүгүнкү күндө болочок мугалимди кесиптик жактан, ошону менен бирге лингводидактикалык жактан даярдоо процессинде окуу ишмердүүлүгү менен кесиптик ишмердүүлүгүнүн ортосунда ачык карама-каршылык байкалууда.

Биздин оюбузча, аталаган карама - каршылыкты жеңүү үчүн биз салттуу эмес окутуу технологияларды колдонууну көздөгөнбүз. Биз өткөн сабактын формалары: Вена диаграммасы, Синквейн, Кызыктуу микрофон, комментарийлоо күндөлүгү, дебат сабактары ж.б. Эксперименталдык программанын максаты боюнча аталаган сабактардын формалары калыптандыруучу группалардын студенттерине өтүлгөн. Төмөндө бир-эки салттуу эмес окутуу технологияларды колдонулган сабактардын үлгүлөрү берилген:

Сабактын темасы: “Азыркы мезгилдин атактуу педагогдору”

Сабактын формасы: Диаграмма Вена

Практикалык сабактын стратегиялык максаттары:

- окула турган темадан жалпычылыгын жана ар түрдүүлүгүн айырмалай билүү компетенцияларын өстүрүү;
- прогноз жасай билүү, салыштыруу, резюме берүү компетенцияларды калыптандыруу;
- жаңы маалыматты болочок кесип менен жана лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруучу окуу материалдар менен байланыштырып өтүү;
- жеке өсүп - өнүгүү, өзүн - өзү чыгармачыл деңгээлде реалдаштыруу, инсандык баалоочуулук компетенцияларга ээ болуу;
- ар түрдүү окутуу каражаттарды, технологияларды тандоо критерияларынын билгичтигине ээ болуу;
- жалпы маданияттын мыйзам ченемдүүлүктөрүн пайдалана билип, демократиялык карым-катнаш стилге ээ болуу;
- чыгармачыл деңгээлде элестетүү жана импровизациялоо компетенцияларына ээ болуу.

Сабактын темасы: “Кыргыз элинин этнопедагогикалык мурастары”

Сабактын формасы: Комментарий берүү күндөлүгү

Практикалык сабактын стратегиялык максаттары:

- окулган материалдын маңызын көрө билүү;

- өтүлгөн материал боюнча комментарийлерди берүү;
- өтүлгөн темалар боюнча педагогикалык идеяларды издөө;
- өтүлгөн темалар боюнча өзүнүн идеяларын болочок кесип жөнүндө ой пикирлерин айта билүү.

Биздин изилдөөбүздө **ишмердүүлүк оюндар** да колдонулду.

Ишмердүүлүк оюндардын педагогикалык мазмуну – ой жүгүртүүнү өстүрүү, лингводидактикалык маанидеги билимдерге ээ кылуу, келечектеги адистин өз алдынчалуулугун жогорулатуу, окутуу процессине чыгармачылык рухту киргизүү, анткени менен, негизгиси, студенттерди практикалык кесиптик ишмердүүлүккө даярдоо. Ишмердүүлүк оюндардагы окутуунун негизги маселеси болуп «Эгер жагдай төмөнкүчө болсо, ”эмне болмок”, ишмердүүлүк оюндарга даярдоочу жана жыйынтыктоочу иретинде имитациялык...?»

Предметтик жана социалдык аспектилери менен келечектеги эмгектин контекстин кайра жаратуучу болуу менен ишмердүүлүк оюн студентке абстрактуу билимдерди системалаштырууга, интеграциялоого жана чечимдерди даярдоо жана кабыл алуу, конкреттүү проблемалуу кырдаалдарды иштеп чыгууну кошуу ж.б. менен кесиптик ишмердүүлүккө трансформациялоого мүмкүндүк берет.

Жаңы интерактивдүү технология катары биз эксперименталдык программабызда **“Дебаттарды”** кеңири колдондук. “Дебаттар” - бул студенттердин болочок мугалим катары азыркы демократияланган, ачык коомго керектүү көп компетенцияларды, алардын ичинен лингводидактикалык маанидеги билгичтерди калыптандыруучу эффективдүү каражат деп эсептейбиз.

ЖОЖдо “Дебаттарды” колдонуунун көп формалары бар:

- а) студенттердин илимий-изилдөөчүлүк жана чыгармачыл ишмердүүлүгүн уюштуруучу форма катары;
- б) спец.курс катары: баарлашуунун чеберчилигине ээ кылуу максатында;
- в) студенттердин интеллектуалдык зонасын өстүрүүчү форма катары;
- г) жаштар уюмдарынын лидерлерин калыптандыруучу форма катары;

д) студенттердин сүйлөө маданиятын калыптандыруучу форма катары

ж) студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруучу форма катары.

Дебаттар технологиясынын формаларын колдонууда педагогика багытында окуган студенттер болочок мугалим катары тьютер ролун аткарып, көп компетенцияларга ээ боло алат. Мисалы:

– окуучуларды бири-бири менен тааныштыруу ыкмаларынын топтомун билүү компетенциялары;

– конкретүү келишимдерди же чечимдерди кабыл алуу компетенцияларга ээ болуу;

– окуучулардын команда аркылуу иштөө ыкмаларын өстүрө билүү компетенциялары;

– кейс менен иштөө процессинде окуучулардын өз алдынча иштерин жетектөө;

– педагогикалык тактты туура колдонуу, маданияттын мыйзам ченемдүүлүктөрүн сактай билүү, туура психологиялык маанай түзө билүү;

– баарлашуу процессинде окуучуга жеңиш ситуациясын түзө билүү, аны колдоо компетенциялары;

– окуучулардын сынчыл ой жүгүртүүсүн калыптандыруу ж.б.у.с.

Эксперименталдык программанын максатына жараша ”Дебаттар” аттуу мастер – класстарды, лекцияларды, ролдук оюндарды өтүүдө калыптандыруучу группанын студенттери лингводидактикалык компетенттүүлүктүн компоненттери менен бирге бир нече педагогикалык кесибине керекүү компетенцияларга ээ боло алышты:

а) маалымат алуучу компетенциялары: интернет менен иштөө, статистикалык маалыматтар, таблицалар менен иштөө, өзүнүн билимин толуктоо, оюн туура жана так айтуу ж.б.у.с.

б) уюштургуч компетенциялары: бир темпте иштөө, иштөө планды, контраргументтерди туура түзүү, өз алдынча көзөмөл жүргүзүү, өз ишмердүүлүгүн анализ аркылуу ондоо, түздөө ж.б.у.с.

в)интеллектуалдык компетенциялары: салыштыруу, жалпылоо, анализдөө, тиги же бул маалыматтын маанилүүгүн баалоо, кейске керектүү материалды чогултуу ж.б.у.с.

Негизинен калыптандыруучу группалардын студенттери лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн маңызын түзгөн компетенцияларга ээ боло алышты: инсандар аралык жана маданияттар аралык мамилелерди түзө билүү, окутуу процессте лингводидактикалык чөйрөнү түзө билүү,эл аралык маанидеги карым катнашты калыптандыруучу факторлорду негиздөө ж.б.у.с.

Биздин эксперименталдык программабызда педагогика багытындагы окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууга багыт алган сабактар да өтүлдү, мисалы:

Тема: Жаңычыл чыгармачыл мугалимдердин чеберчилиги

Сабактын тиби: Инсерт методу

Сабактын максаты:

- студенттердин кейс аркылуу өзүнүн кесиптик жана лингводидактикалык компетенцияларын калыптандыруу;
- студенттерди сынчыл ой жүгүртүү маданиятын калыптандыруу;
- студенттерди “Педагогикалык маданияттын диалогу” аттуу аймагында кызматташтыкка чакыруу;
- жаңы маалыматты, теманы эки көз караштын позициясына байланыштырып өздөштүрүү;
- диалог, дискуссияны, талаш-тартышты алып баруу маданиятын үйрөтүү;
- ар түрдүү окутуу каражаттар, технологиялар, карама-каршы маалыматтар аркылуу студенттердин сынчыл билгичтигин калыптандыруу;
- педагогикалык кызматташтыкка көндүрүү;
- чыгармачыл деңгээлде элестетүү жана импровизациялоо компетенцияларын калыптандыруу ж.б.у.с.

Колдонулган материалдар: Фото-сүрөттөр, чебер мугалимдердин тажрыйбасы боюнча макалалар, гезиттерден үзүндү, электрондук китептер, мультимедиялык каражаттар, слайддар.

1. **Студенттердин ой жүгүртүүсүн ойготуу (Вызов): Педагогикалык чеберчилик жана лингводидактикалык компетенттүүлүктү түзүүчү факторлор жөнүндө ой бөлүшкүлө!**
2. **Сабактын “Акыл чабуулу” деген фрагментиндестуденттерге төмөнкү суроолор берилди:**
  - Лингводидактикалык компетенттүүлүктү түзүүчү факторлор.
  - Педагогикалык чеберчиликтин компоненттери.
  - Инсандар аралык байланыштар деген түшүнүгүн ачкыла.
  - Педагогикалык такттын түшүнүгү.
  - Педагогикалык чеберчилиги жаккан мугалимдер.
  - “Точка опоры” атту китепти ким жазган?
  - Педагогикалык ишмердүүлүктүн компоненттери?
  - Чебер мугалимдердин идеяларында маданияттар аралык байланыштарды издегиле?
3. **Ой жүгүртүү:** “Окутуунун принциптери” деген текстти окуп чыгып, белги койгула (маркировка: V-билем,+билдим,- жаңы билдим,?-сууроом бар?)
4. **Текстин идеяларын аныктоо**
5. **Өнөктөшүп сынчыл ой жүгүртүү процессин уюштуруу**
6. **Чебер магалымдерге сынчыл ой пикир жазуу**
7. **Студенттерди сынчыл ой жүгүртүү маданиятын калыптандыруу максатында тесттик тапшырмалар:**
  - Ыйман сабактар сунуштаган автор?**
    - а) М.Байымбетов
    - б) Б.Исаков
    - в) Э.Мамбетакунов
  - 2. **”Здравствуйте, дети”- деген китептин автору?**
    - а) Я.А.Коменский

б) Ш.Амонашвили

в) Л.С.Выготский ж.б.у.с.

Дагы бир семинар сабактын мазмунун чагылдырып кетели:

Тема: Кыргызстандын суктанарлык берметтери: Ысык- Көл,Сары- Челек, Манас күмбөзү, Таш- Рабат, Арсланбап, Сулайман- Тоо.

Сабактын тиби:**635 методу**

Сабактын максаты:

- студенттердин тарыхый маданий компетенцияларын калыптандыруу;
- студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында ар кандай педагогикалык жагдайларды көрсөтө алуу;
- студенттердин чет тилдерди жакшы билүү жана маданияттар аралык компетенттүүлүктүн көрсөткүчтөрүнө ээ болуу деңгээлин өнүктүрүү;
- студенттердин тарыхый маданияттык материалды чет тилди үйрөнүдө пайдалана алуу компетенцияларын калыптандыруу;
- студенттердин толеранттуулугун жана эл маданиятына, каада-салтына оң мотивациясын калыптандыруу;
- студенттердин тарыхый, маданияттык, улуттук мурастардын баалуулук мааниси боюнча түшүнүгүн калыптандыруу;
- жаңы маалыматты, теманы бир нече көз караштын позициясына байланыштырып өздөштүрүү;
- диалог, дискуссияны, талаш - тартышты алып баруу маданиятын үйрөтүү;
- ар түрдүү окутуу каражаттар, технологиялар, карама-каршы маалыматтар аркылуу студенттердин сынчыл билгичтигин калыптандыруу;
- педагогикалык кызматташтыкка көндүрүү;
- чыгармачыл деңгээлде элестетүү жана импровизациялоо компетенцияларын калыптандыруу ж.б.у.с.

Окутуу технологиясы: студенттер майда тайпага бөлүнүп, ар бир тайпага бирден тема берип, алар тема боюнча тарыхый, маданий өзгөчөлүктөрдү белгилешет, тема боюнча тарбия иш чаралардын идеяларын аныкташат,

аягында сценка аркылуу, диалог аркылуу берилген теманы чагылдырышат. Мисалы: **365** методу аркылуу иштешүү үчүн студенттерге тапшырма берилет (тема боюнча **3** - тарыхый маданий өзгөчөлүктөрдү белгилегиле, **6**- тарбия иш чаралардын идеяларын аныктагыла, **6**-жаңы сөз менен турган диалог түзгүлө)

Бул сабактар англис тилинде өтүлүүгө сунушталат, студенттердин тил билгич компетенциялары өнүгүү менен бирге, алардын кесиптик компетенттүүлүгүнүн калыптандырылышы шартталат.

Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында биз силлабус түзгөнбүз (**Тиркеме №4**).

Жогоруда бегилеген окутуу технологиялардын өзөгүн түзгөн жана педагогдордун ишмердүүлүктөрүн багыттоочу өз ара байланыштагы *принциптердин системасы* болуп саналат:

- окутууну турмуш менен байланыштыруу принциби;
- окутуунун системалуулук жана ырааттуулук принциби;
- илимийлүүлүк принциби;
- жеткиликтүүлүк принциби;
- сезимталдуулук жана чыгармачыл жигердүүлүк принциби;
- көрсөтмөлүүлүк принциби;
- тарыхыйлуулук принциби;
- кайра байланыш принциби;
- когнитивдүү өсүп-өнүктүрүү принциби;
- кооперативдүү окутуу принциби.

Жалпылап айтканда, педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда биз тараптан салтуу эмес, интерактивдүү окутуу технологияларды кеңири колдонуп, анын негизинде төмөнкү жыйындарды белгилесек болот:

✓ салттуу эмес интерактивдүү окутуу технологияларды педагогикалык процессте кеңири колдонуу, педагогикалык кызматташтыкка ээ болууну жана

педагогикалык карым-катыш чечимдерди кабыл алууну, болочок кесипке карата лингводидактикалык компетенттүүлүктүн калыптануусуна таасир тийгизет;

✓ окуу ишмердүүлүгү менен болочок мугалим катары боло турган кесиптин ишмердүүлүгү менен байланыштырууга шарттар түзүлөт;

✓ педагогикалык ой жүгүртүүнү өстүрөт, келечектеги адистикке карата өз алдынчалуулугун жогорулатат;

✓ студенттердин окуу мотивацияларын, өстүрүп, алардын окууга, педагогика илимине кызыкчылыгын калыптандыруу менен бирге лингводидактикалык маанидеги билгичтерин өстүрөт.

✓ ар бир студенттин таанып-билүү процессинде өзүн-өзү реалдаштырууга мүмкүнчүлүктөр пайда болот.

✓ студенттердин инсандар аралык жана маданияттар аралык мамилелерин кенейтүүгө шарттар түзүлөт.

Жыйынтыктап айтканда, салтуу эмес, интерактивдүү окутуу технологиялар аркылуу студенттердин лингводидактикалык маанидеги ишмердүүлүгү калыптанбастан, окутуу процессинде предметтик контекстине жараша келечектеги кесиптик ишмердүүлүктүн басымдуу мамиле жасоого шарттар түзүлөт.

2.3. Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн педагогикалык практика учурунда калыптандыруу

Педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун *педагогикалык шарттары катары* окутуу процессиндеги болочок мугалим катары үзгүлтүксүз кесиптик практикасын уюштурууга каралган үзгүлтүксүз практикалык даярдоо саналат.

Педагогикалык практиканын ордун окутуу процессте жана анын маанилүү маселелерин чечүүдө өз салымын кошкон окумуштуулар: О.А. Абдуллина, Н.Н. Загвязкина [3], С.И. Архангельский [18], А.Г. Асмолов [24], В.И. Байденко [26], Ю.К. Бабанский [25], К.Д. Добаев [56], К.М. Дурай-Новикова [60], С.А. Абдыманапов, Г.С. Ахметкаримова, Л.В. Нефедова, М.Г.Соколова [4] ж.б.

Жаңы мамлекеттик билим берүү стандарттары, окуу пландары, окуу программалары компетенттүү мамиленин негизинде түзүлүп: биринчи, экинчи, үчүнчү курстарда окуу жылы бою үзгүлтүксүз педагогикалык практика өткөрүү максатталууда. Экинчи курстан кийин тарбиялык жайкы практика «Окуучулардын жайкы эс алуусун уюштуруу» өткөрүлөт. Үчүнчү жана төртүнчү курстарда педагогикалык практиканы өткөрүүсү сунушталган. Практиканын ар бир түрүнүн өзүнүн спецификалык максаттары жана милдеттери, мазмуну, өткөрүү базасы жана уюштуруу өзгөчөлүктөрү бар болушу абзел.

Үзгүлтүксүз педагогикалык практиканын өзгөчөлүгү:

Үзгүлтүксүз педагогикалык практиканын өзгөчөлүгү болуп анын психологиялык- педагогикалык циклдеги негизги дисциплиналарды үйрөнүү менен коштоо мүнөзүндө өткөрүлүшү саналат.

Эң орчунду ролду психологиялык-педагогикалык практикумдар ойнойт, анткени алар реалдуу мектеп ишмердиги менен окутуу-тарбиялоо процесстери тууралуу теориялык билимди ылайыкташтырууга жардам берет. Практиканын ушул түрү аудиториялык сабактардын торчосунан сырткары пландаштырылып,

«мектеп күнү» формасында жумасына 2 сааттан курс бою өткөрүлөт, практиканы өткөрүү базасы болуп жалпы билим берүүчү мектептер эсептелет. Болочок мугалимдин практикалык ишмердүүлүгүнүн объектиси болуп окуучулардын жүрүм-турумунан жана окутуу-тарбиялоо процесстин ар кандай тармактарынан көрүнүүчү психологиялык-педагогикалык кубулуштар, процесстер, абалдар эсептелет.

Үзгүлтүксүз практиканын максаты:

✓ студенттердин теориялык дисциплиналарды үйрөтүү процессиндеги профилдик дисциплиналар боюнча билим, билгичтик жана көндүмдөрдү бекемдөө жана тереңдетүү, аларды конкреттүү педагогикалык милдеттерди чечүүдө колдонуу;

✓ болочок мугалимдин кесиптик өзүн-өзү аныктоосу жана келечектеги педагогикалык ишмердүүлүгүнө кызыгуу аркылуу тандоонун тууралыгын бекемдөө;

✓ педагогикалык ишмердүүлүгүндөгү кыйынчылыктарды жеңип өтүүгө жардамдашуучу туруктуу жана өз ара байланыштагы мотивдердин системасынын, ишенимдердин, кызыкчылыктардын жана керектөөлөрдүн, максаттардын, баалуулуктардын комплекси катары болочок мугалимдин кесиптик педагогикалык инсандык багыт алуусунун, индивидуалдуу стилдин, кесиптик позициянын калыптануусу;

✓ болочок мугалимдеги балдарды сүйүү жана гуманизм, толеранттуулук, адилеттүүлүк, педагогикалык такт жана этика, эмпатия, талапчылдык, принципалдуулук. Объективдүүлүк, адамдарга жана ишке абийирдүүлүк менен мамиле жасоо, чыдамкайлык, өзүн кармана билүү ж.б. кесиптик маанилүү жана инсандык сапаттардын калыптануусу, педагогикалык жөндөмдөрдү өнүктүрүү;

✓ окуучулар менен тарбиялык иштерди уюштуруу жана өткөрүү тармагындагы көндүмдөр жана билгичтиктердин калыптануусу жана окуучу инсанды үйрөнүү боюнча илимий-изилдөө иштери, психологиялык-педагогикалык ишмердүүлүк, дипломдук ишти даярдоодо жана практика

тууралуу отчетто колдонууга мүмкүн болуп алынган материалдарды системалаштыруу жана жалпылоо.

Үзгүлтүксүз педагогикалык практикада төмөнкү милдеттер чечилиши менен бирге, педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууга ыңгайлуу шарттар түзүлөт:

– студенттердин болочок кесипке туруктуу кызыгуусун калыптандыруу;

– студенттердин лингводидактикалык жактан – маанилүү сапаттарын, педагогикалык жөндөмдүүлүктөрүн, билим жана ишмердүүлүктүн ыкмаларын, рефлексивдик билгичтиктерди калыптандыруу жана өнүктүрүү;

– студенттердин болочок кесипке карата жана педагогикалык ишмердүүлүккө карата чыгармачылык, изилдөөчүлүк мамилелерин өнүктүрүү;

– студенттерди алдыңкы педагогикалык тажрыйбалары бар мектептердин педагогикалык процессти уюштуруунун технологиясы менен жана пландаштыруунун азыркы абалы менен тааныштыруу;

– студенттерди мектепте иштеп жаткан алдыңкы мугалимдердин жеке тажрыйбаларын үйрөнүүгө багыттоо жана алардын байкоо, талдоо жана жалпылоочу билим жана билгичтиктерин калыптандыруу;

– студенттерди мектептеги жана класстагы окутуу-тарбиялоо ишти уюштуруу жана өткөрүүдө окуу-методикалык жана илимий окуу каражаттар менен иштей билүү көндүмдөрүнө жана билгичтиктерине ээ болуу;

– болочок мугалимди күнүмдүк психологиялык-педагогикалык кубулуштарды байкоого, талдай билүүгө үйрөтүү жана инсандараралык, маданияттар аралык мамилерин өнүктүрүү ж.б.

Үзгүлтүксүз практика педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары төмөнкү кесиптик жана лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негиздерин калыптандырууга шарт түзүүсү зарыл:

- Кыргыз Республикасынын жаш муунду тарбиялоо концепциясынына таянып, конкреттүү окутуу-тарбиялоо милдеттерди аныктоо менен бирге

окуучулардын курактык жана индивидуалдуу өзгөчөлүктөрүн жана класс жамааттын социалдык-психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу;

- окуучулардын өнүгүүсүн диагностикалоо жана алардын тарбияланышын долбоорлоо максатында алардын инсандык сапаттарын жана окуучулардын жамаатынын өзгөчөлүгүн үйрөнүү;

- педагогикалык ишмердүүлүктү күнүмдүк жана перспективалык пландаштыруу аркылуу ишке ашыруу (предмет боюнча окуу жана класстан тышкаркы иштер, балдардын ар тараптуу ишмердүүлүгүн туура башкаруу ж.б.);

- окуучулардын окуп, таанып - билүүчүлүк ишмердүүлүгүнө маани берип, педагогикалык жетекчиликтин ар тараптуу форма жана методдорун колдонуу, билим берүүчүлүк, тарбиялоочулук милдеттерди коюу жана чечүү;

- окуу материалдарын жыйноо, окутуунун уюштуруу формаларын жана методдорун негиздүү тандоо жана колдонуу, окутуунун ар тараптуу каражаттарын колдонуу ж.б.;

- коюлган милдеттерди аткаруу үчүн окуучулар жамаатын уюштуруу; окуучулар өздөрүнүн кыймыл-аракеттеринин ырааттуулугун аныктоо, милдеттерди аткаруу методдору менен актив жана жамаатты уюштуруу, үйрөтүү, актив жана жамааттын өз ара мамилелерин координациялоо, көзөмөлдөө, жыйынтыктарды чыгаруу жана иштин анализин уюштуруу;

- окуучуларды тарбиялоого катышкан мугалимдер, класс жетекчилер, тарбиячылар, ата-энелер жана башка тараптар менен кызматташуу;

- окутуу-тарбиялоо ишти байкоо жана анализдөө, аны түзөтүү, психологиялык-педагогикалык дисциплиналар боюнча изилдөө иштерин өткөрүү;

- окуучулар, ата-энелер, комдун мүчөлөрүнүн арасында инсандар аралык жана маданияттар аралык мамилелерин кенейтүү иштерин жүргүзүү.

Мектепти тандоодо маанилүү болгон төмөнкү критерийлерди жетекчиликке алуу керек: мектептеги окутуу-тарбиялоо иштин жогорку деңгээли жана педагогикалык жамааты студенттер менен иштөөгө даярдыгы. Студенттердин үзгүлтүксүз практикасынын негизги мазмуну болуп ар кандай

курактык топтордогу адамдар менен тарбиялык иштер саналат (балдар, өспүрүмдөр, жаштар жана ата-энелер); өзүнүн адистигинин предмети боюнча окуучулар менен иштөө; класстан тышкаркы тарбиялык иштер; кесипке багыт берүү иштери; коомдук-уюштуруучулук иштер.

Ар бир студенттин педагогикалык практика учурунда ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн атасак алар: класс жетекчинин жардамчысы, узартылган күндөгү топтун тарбиячысынын жардамчысы, мугалим-предметинин, предметтик ийримдин жетекчисинин жардамчысы, спорт секциясынын, кызыгуулар боюнча клубдардын жардамчысы катары аткарат.

Түздөн-түз практикалык ишмердүүлүк алдыдагы ишти үйрөнүү шарттарын өздөштүрүүдөн башталат. Болочок мугалим үйрөнүү процессинде эмнеге маани бериши керек: окутуу-тарбиялоо мекеме кандай материалдык-техникалык базага ээ, анда канча окуучу билим алат жана тарбияланат, педагогикалык жамаат кандай, ал кандай спецификалык милдеттерди чечет деген түшүнүктөрдү билүүгө аракеттениш керек. Студентке чоң жардамды документация бере алат: пландар, отчеттор, журналдар, окуучулардын жеке иштери. Үзгүлтүксүз практика процессинде болочок мугалим-педагогдордун ишине байкоо жүргүзөт жана алардан жардам алат, мындан сырткары, окуу жайдын методисттеринин жардамы менен окуучуларды үйрөнөт, өзүнүн ишмердүүлүгүн пландаштырат.

Практика учурунда окутуу процесси системалуу түрдө уюштурулса, студенттерде жаңы ойлор жаралат, калыптанат, андан ары психикалык жактан өнүгөт жана ар түрдүү иш аракеттердин жардамынын негизинде кесиптик билимге ээ болуп, аларды керектүү кырдаалда пайдалана билүү тажырыйбасын өздөштүрүшөт.

Объективдүү талаптарды эске алуу менен бирге системалуу түрдө болочок мугалимдин бардык тараптан даяр болушун камсыздашыбыз керек. Кайсыл гана предметтин мугалими болбосун ар тараптуу, көп кырдуу даярдыктарды талап кылат.

Студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн өнүктүрүлгөн деңгээли өзүн-өзү баалоосу, албетте, анкета жүргүзүү аркылуу, ошондой эле окуткан окутуучулар тарабынан да бааланып, байкоо, тест жүргүзүү ж.б.у.с иш аракеттер менен ишке ашыш керек. Бул иш аркылуу азыркы замандын негизги максаты ишке ашат: болочок мугалимдин кесипкөйлүүлүгүн өркүндөтүү, сандык эмес сапаттык даярдоо проблеманы чечүү, анын лингводидактикалык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү жана калыптандыруу .

Жогорку деңгээлдеги билимдүү мугалимдер биздин Кыргызстанга өтө зарыл. Башка кесипкөйлөрдөн өзгөчөлөнүп, мугалим көп кырдуу, жогорку билимдүү, керек болсо башка да тилдерди, бир нече тилдерди жакшы өздөштүргөн болушу абзел. Мугалим гана болбостон, уюштургуч, жаңы окутуу технологияларын класста жана класстан тышкары мезгилдерде уюштуруп, көп кесиптик, анын ичинен, лингводидактикалык компетенттүүлүккө ээ болушу замандын талабы.

XXI кылымдын мугалими бүтүндөй турган турпаты менен да айырмаланып турушу керек. Бүтүндөй уюштургуч мүнөзгө ээ болгон педагогикалык жөндөмдүктөрү бар, коммуникативдүү компетенцияларга ээ болгон, эске тутуму өтө жакшы, толеранттуу, өтө жогорку деңгээлде окутуп жана компетенттүү мамилени негизинде үйрөтө алган инсан болушу талапталынат. Студенттердин кесиптик, анын ичинен, лингводидактикалык компетенттүүлүктү ар түрдүү этаптарда өздөштүрүп жатып, илимий жактан да багытталган жана даярданган мүнөздөргө ээ болушу мезгилдин талаптарынын бири экендигин эстен чыгарбашыбыз керек. Айта кетишибиз абзел, Кыргызстанда көп жогорку окуу жайларында сөзсүз түрдө бир нече адистик боюнча мугалимдик кесипке даярдашат. Себеби, кесиптердин кесиби, же болбосо жөнөкөй эле кызыгуу «мугалим- ыйык адам» деп сыймык менен тапшырышат экен айрым абитуриенттер.(сурамжылоо анкетанын жыйынтыгына карата).

Болочок мугалимдерди даярдоо, сапаттуу даярдоо онойго турбайт. Кесиптик, анын түзүлүшүнүн ичиндеги лингводидактикалык компетенттүүлүк бир күндө, бир окуу семестрде эмес, өмүр бою түбөлүк калыптанышын көп окумуштуулар белгилешкен (Г.И.Богин,Т.В.Боева, В.П. Байденко, В.А. Болотов, А.И.Дахин, И.А. Зимняя, Э.М. Мамбетакунов ж.б.) Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгү көп кыйынчылыктарды жеңүү менен калыптанат. ЖОЖдо илимий - методикалык булактарга таянып, педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессинин деңгээлине анализ жасоо, окутуу процессинин белгилүү учурлары менен тыгыз байланышта болушу абзел. Мисалы:

- **3 - курста тандап алган кесибине анализ жасоо;**
- **4-курста биринчи педагогикалык практикадан кийин;**
- **5 - курста аяктоочу этапта кесиптик жана лингводидактикалык компетенттүүлүгүн көрсөтүчтөрү толук пайда болуу мезгилинде: айрыкча педагогикалык практикада.**

Сандан сапатка адамзат дайыма умтулуп келген. Ал эми бүгүнкү күндө өзгөчө бааланып келген педагогикалык сапат: ал бардыгы үчүн жооп бере турган - мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгү. Аталган критерийди педагогикалык практиканы өтүү учурунда калыптандырууну көздөшүбүз керек. Мурдатан бери белгилүү: педагогикалык практиканы уюштуруу маселелери план аркылуу ишке ашат. Бир мезгилде педагогикалык практиканы комплекстүү пландаштыруу адатка айланган. Бүгүнкү күндө практиканын жетекчиси педагогикалык практикада өтүлгөн сабактын талдоосун студент – практиканттар менен кошо жүргүзүшү керек. Кандай гана болбосун педагогикалык практиканын жетекчиси, аны уюштурууну өз мойнуна алышы керек жана өзү да мыкты усулчу болушу керек. Мына ушундай комплекстүү критерий болочок чет-тил мугалимди даярдоодо өтө керектүү нерсе.

Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда педагогикалык

практиканын жетекчиси, мыкты усулчу катары студенттердин көңүлүн эмнеге бурушу керек: педагогикалык практиканы жана анда өтүлө турган сабактарды туура пландаштыруу жана компетенттүү түрдө алып баруу, сабакты өтүүдө окутуунун технологияларын туура тандоо. Андан тышкары практиканын жетекчиси тынымсыз педагогикалык кеңештерди берип, ар бир сабактын, тарбиялык иштин фрагменттерин студент менен чогуу ойлонуштурушу абзел. Андан тышкары сабактын максатына, тапшырмаларга студенттердин көңүлүн буруп, болочок мугалим катары кызыгуусун өстүрүүнү көздөшү зарыл. Мына ушулардын бары ишке ашканда гана ар бир студенттин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максаты жакшы жыйынтыктарды бере алат. Чындыгында жогорудагы айтылган ишмердүүлүктөрдүн бардыгы педагогикалык практиканын жетекчилигинин көрсөтмөсү менен ишке ашып келе жатат. Жогорку окуу жайларынын методисттеринин жана мектептин жетекчилеринин таасирлеринин негизинде студент-практиканттар практикага бөлүнгөн мезгилдин ичинде көп компетенцияларды үйрөнүүгө жетишет.

Билим берүү концепциясы жаңыланып жаткан учурда педагогикалык практиканы жаңы технологиялар, жаңы окутуу методдор менен алып барышыбыз керек. Болочок мугалимдин кесиптик, ошону менен бирге лингводидактикалык компетенттүүлүгүн өстүрүп калыптандырууда эң чоң ролду тилдик-предметтик, методикалык жана психологиялык-педагогикалык биримдиктер ойнойт. Ал эми негизги көңүлдү студенттердин болочок мугалим катары өз алдынча калыптануусуна бурушубуз керек. Бүгүнкү студент - эртеңки мугалим билим алууда, өзүнүн билимин өзү өркүндөтүп, педагогикалык чеберчилик деген түшүнүккө да көңүлүн бурушу керек. Бул багытта иш алып баруу - болочок мугалимдин педагогикалык милдеттерин бири десек жаңылышпайбыз.

Педагогикалык практика учурунда методист ар бир студенттин сабагына анализ жүргүзүүдө, тагыраак айтканда, анализ берүүдө негизги ойлорун өзүнүн коммуникативдик чеберчилиги менен айтышы керек. Студенттер тарабынан

өтүлгөн сабактарга баа берүүдө бардык багыттарды эске алуу менен анализ жүргүзүлүшү керек. Уюштуруучулук, жыйынтыктоочу жагдайлар да эске алынат. Кесиптик, анын ичиндеги лингводидактикалык компетенттүүлүктүн бардык жактарын тегиз камтууга умтулган студент өз кесибинин жүгүн аркалай алат. Бул иштин гипотезалык негизги бөлүгү болуп студенттерди болочок мугалим катары өз кесибине кызыктыруусун туура чечүү саналат. Эмнелердин жардамы менен кызыктыруу процессин жүргүзсө болот? Мисалы: эл аралык маанидеги инсандардын жана эл мугалимдердин педагогикалык этикасынын эрежелерин таанып - билүүгө багыттоо, колдоо, анын натыйжалуу жактарын практикада колдонууга үгүттөө ж.б.у.с.

Түрдүү психологиялык жагдайларды билүү, өзү-өзүнүн кесиптик жана лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандыруу максатында көрүнүктүү мугалимдердин эмгегине көңүл буруп, тажрыйбасын үйрөнүү жана ага чыгармачыл мамиле жасап, өз сабактарында колдонуу - азыркы мезгилдин талабы. Ал билимдер сабак мезгилинде болгон педагогикалык кырдаалдарды чечүүдө өз таасирин тийгизет. Сабактар боюнча түзүлгөн план айрым учурларда кошумча оңдоолорду, белгилүү бир шарттарды ыңгайлаштырууну талаптайт. Мына ушул шарттарга алдын ала прогноз жасоо, аудиториядагы болгон, түзүлгөн шарттарды да эске алуу зарылчылыгы келип чыгат. Бул шарттар план-конспектерде көрсөтүлбөйт, чагылдырылбайт, ошондуктан болочок мугалим жогоруда айтылган шарттарды алдын ала билип, эске албаса, алар кээде сабактын максатына жеткирбей коет. Кээде методикалык жактан туура тандалып алынган көнүгүүлөр, айрыкча, тилди көнүктүрүүгө ылайыкташтырылган көнүгүүлөр диалог түзүүдө иштей турган катышуучулардын же окуучулардын туура эмес тандалгандыгынын натыйжасында өз максаттарына жетбей калган учурларды да кездештиребиз. Бул жерде айта кетишибиз керек, болочок мугалим англис тил сабагынын лексикалык жактан сөз өстүрүү технологиясын жакшы билсе, ал сабактын максатын туура көздөйт. Болочок мугалим студенттердин билимдерин баалоодо кабыл алынган критерийлерден да сыртка чыкпашы керек. Практика

учурунда болочок мугалимге коюлуучу негизги педагогикалык талаптар: сабактын жүрүшүнө анализ жүргүзө билүү, бүтүндөй окуу процессинин жүрүшүнө баа бере алуу, компетенттүү мамилени колдонуп туура окутуу каражаттарды тандоо. Практикада студент сабакка жөн гана талдоо жүргүзбөстөн, сабактын ар бир фрагменттине маани берип, көңүл буруп, план боюнча ар бир педагогикалык шартты туура тандоо компетенцияларына ээ болушу керек.

Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда биздин оюбуз боюнча биринчи кезекте төмөнкү багыттарды эске алышыбыз керек:

- **өз алдынча өз кесибине кызыгуусун өстүрүү;**
- **ар бир предметтерге позитивдүү мамилени калыптандыруу;**
- **лингводидактикалык маанидеги иш-аракеттерди көп үйрөнүп билүү;**
- **өзүнүн ишмердүүлүгүнө жыйынтык чыгара билүү.**

Жогорудагы айтылган багыттар педагогикалык практиканын мезгилинде эске алынып, ишке ашып, туура жүргүзүлүп, калыптанылышы керек. Айрыкча, төртүнчү курстагы окуган студенттер педагогикалык практиканын учурунда тарбиялык сабактын лингводидактикалык маанисине өзгөчө кызыктыруу керек. Лингводидактикалык маанидеги тарбиялык иштерди алып барууда жана талдоо берүүдө бир нече маанилүү жактар эске алынышы керек:

Бүгүнкү күндүн эң негизги критерийлеринин бири: ал сабактагы, тарбия иштеги психолого-педагогикалык жагдайдын жагымдуу болушу: сабак же тарбияишин өткөндө мугалим менен окуучунун ортосундагы психологиялык маанайдын туура түзүлүшү. Айрыкча, окуучулардын билим деңгээлин баалоодо мугалимдин калыстыгы, ошондой эле класстагы педагогикалык аба-ырайынын ачык болушу да сабактын максатынын толук жетишине эң жакшы өбөлгө болот. Тандалып алынган дидактикалык материалдардын тарбиялык мааниси да камтылышы керек. Педагогикалык практика учурунда ар бир студент өзүнүн ар бир өткөн сабактарынан жыйынтык чыгарып, кызыктуу

сабактарды өтүүгө умтулуп, окуучуларды өзүнө тартып турушу керек. Студенттер болочок мугалим катары сабакта, тарбия иште окуучулар арасында адамзаттын кадыр-баркы жөнүндө темаларды өтүп, адамзаттын этика-эстетикалык жүрүш-турушу жөнүндө сөз кылып, окуучулар менен болгон өзүнүн кызматташтык мамилесин бышыкташы керек. Кээ бир окуучулар мугалимге болгон сый-урматын, симпатиясын көрсөтүп, мугалим өткөн сабакка кызыгып, айрым учурларда мугалимкызыктыраалган предмет алардын болочок кесибин тандоого түрткү берген да учурлар бар экенин айта кетишибиз керек.

Болочок мугалим бардык жактан төгөрөгү төп келишкен адам болбосо да, билими терең, өз кесибин сүйгөн, кесибин жакшы билген, терең кесиптик билимдерин окуучуларына компетенттүү мамиленин негизинде жеткире алган компетенттүү адис болууга умтулушу керек.

Жыйынтыктап айтканда, педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда педагогикалык практиканын орду зор десек жаңылышпайбыз, анткени алардын тилдик-предметтик, методикалык жана психологиялык-педагогикалык компетенциялары калыптанат жана окутуу процессин сапаттуу уюштурууга жана башкарууга үйрөтүүгө шарттар бар.

ЭКИНЧИ ГЛАВА БОЮНЧА КОРУТУНДУ

XXI кылымда Кыргыз Республикасында Болондук окутуу система киргизилип, болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнө жаңы көз караштар пайда болуп, билим берүү аймагында мамлекеттик стандарттар компетенттүү мамиленин негизинде иштелип чыгып, педагогика багытында студенттерге ар бир окула турган курстун мазмунуна болочок кесибине жараша көңүл буруу менен окутуу талап кылынууда. Иликтөөдө айкын болгондой, педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптанышынын педагогикалык шарттары изилденди.

Жыйынтыктап айтканда, бардык эксперименталдык түрдө сунушталган окуу курстар, окуу куралдар, интерактивдүү доска, компьютер аркылуу окутууга багытталган тесттик тапшырмалар, салттуу эмес окутуу технологиялары, үзгүлтүксүз педагогикалык практика заманбап педагогикалык шарттар катары каралып, педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууну шарттайт, анткени ар бири өзүнө оң, позитивдүү тенденцияларды камтыйт:

1. Окутуу мотивациясын бекемдөө: жаңылануулар, жаңы технологиялар, компетенттүү мамиле ж.у.с. билим берүү аймагында өзгөрүүлөр педагогика багытында окуган студенттерди жаңы билимдерге мотивдештирип, жеке инсандык жана болочок мугалим катары чыгармачыл потенциалын өстүрүүгө шарттайт.

2. Педагогикалык шарттардын негизинде берилген маалыматтар жөнөкөйдөн татаалга, билгенден билбегенге, жеңилден оорго карай ырааттуу түзүлгөндүгү ар бир студенттин интеллектисинин өсүшүнө өбөлгө болуп, студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн потенциалы өсүп өнүгөт.

3. Педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык көрсөткүчтөрү бекемделет жана кесиптик компетенттүүлүгүнүн деңгээли

жогорулайт жана компетенттүү мамиленин негизинде билим берүүнүн мазмунун өздөштүрүүдө ой жүгүртүүсү кеңейет.

4. Студенттердин болочок мугалим катары жеке жана кесиптик жоопкерчиликти көпдөңгөздүү жогорку билим берүү системасын интернационалдаштыруу проблемаларына жана өнүктүрүү тенденцияларына карата бекемделет.

5. Педагогика багытында окуган ар бир студент өзүнүн кесиптик калыптануусунда бир катар этаптарды басып өтөт, адаптация стадиялары, болочок ишке даярдыгы ж.б.у.с., ошону менен бирге анын болочок педагогикалык ишмердүүлүккө көнүүсү көптөгөн кырдаалдарда өтөт, ошондуктан күтүлбөгөн лингводидактикалык маанидеги кырдаалдар жактарына туура кирүүсү шартталат.

Жалпылап айтканда, педагогика багытындагы окуган студенттерди болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун натыйжалуулугу – бул сапатты аныктаган критерийлер, окутуу-тарбиялоо процессинин мазмуну жана педагогикалык шарттарынын дал келүүсү демекчибиз. Ар бир биз тараптан аныкталган педагогикалык шарттар тууралуу жыйынтыктоо ирэтинде эмне айтмакчыбыз:

– ар бир педагогика багытта билим алган студенттин, болочок мугалим катары окуу мотивациясынын өсүп - өнүгүшүнө таасир берип, алардын мотивациясы ишке ашат;

– ар бир педагогика багытта билим алган студенттин, болочок мугалим катары жеке индивидуалдуулугу сакталып жана өзүн-өзү таанып- билүү процессте реалдаштырууга шарттар түзүлөт;

– окутуу процесстин жүрүшү жана жыйынтыгы ар бир педагогика багытта билим алган студенттерге жеткиликтүү, ошону менен бирге демократиялык принциптин жана ачык талаптардын принцибинин негизинде ишке ашат;

– ар бир педагогика багытта билим алган студенттин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун сапатынын

калыптанышына өбөлгө түзүлөт жана таанып - билүү мүмкүнчүлүгүнүн өсүшүнө шарттар негизделет.

Иликтөөдө айкын болгондой, жаңы жана салттык эмес окутуу формалар жана технологиялар, келечектеги кесиптик ишмердүүлүктүн социалдык мазмуну эске алынып түзүлүшү, контексттик типтеги окутуунун негизги мүнөздөмөсү болуп келечектеги кесиптин предметтик жана социалдык мазмунун моделдештирүү болуп саналат.

ГЛАВА III ПЕДАГОГИКАЛЫК ЭКСПЕРИМЕНТТИ УЮШТУРУУ ЖАНА АНЫН НАТЫЙЖАЛАРЫ

3.1 Педагогикалык экспериментти уюштуруу методикасы

Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тилди окутуу процессинде калыптандырууда биз сунуштаган инновациялык жолдор эксперименталдык изилдөөлөрдү уюштуруунун зарылдыгын пайда кылды. Педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемалары жана өзгөчөлүктөрү тууралуу биринчи главада кеңири сөз кылынган. Студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгү чет тил курсун окутуунун негизинде толук калыптанбаганы, анын негизинде чет тилди үйрөнүүдө алардын оң мотивациялары калыптанбагандыгы турмуштук практика көрсөтүп олтурат. Мындан тышкары, дагы баса белгилей кетүүчү нерсе, ЖОЖдун окутуучусу, адатта, орточо деңгээлдеги билими бар студентке багыт жасайт. Окуу материалын окуп үйрөнүүнүн мындай орточо темпи жакшы окуган студенттерди зериктирип жиберет. Ал эми начар окуган студент бул орточо темпти дагы ийгиликтүү колдоно албайт, бир сөз менен айтканда, мындай студент окуу материалын сабак учурунда өздөштүрүп жетише албайт. Мындан, ар бир студенттин өздүк темпин кантип уюштурууга болот жана окуу материалын ийгиликтүү өздөштүрүүгө жетишүүгө карата кандай чараларды көрүү керек деген суроо пайда болот.

Студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгү чет тил дисциплинасынын мисалында эффективдүү калыптандыруу үчүн биз мурдагы главаларда болжолдуу иш-чаралардын тизмелерин келтиргенбиз.

Бирок биздин илимий иш аракетерибиздин толук стратегиясын аныктоо үчүн, атайын илимий-изилдөө программасынын иш планы түзүлгөн:

2011-2012-жж. Педагогика багытындагы окуган студенттердин чет тил дисциплинасы окутууда болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптанышын аныктоо үчүн диагностика жүргүзүү. Студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында чет тил дисциплинасынын окуу-тематикалык планынын моделин иштеп чыгуу. Педагогика багытында окуган студенттерге чет тил дисциплинасын окутуу процессинде лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында заманбап билим берүүнүн өнүгүү тенденцияларын үйрөнүү, болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн түзүлүшүн аныктоо, салтуу эмес интерактивдүү окутуу технологияларын киргизүү. Окутуу процессинде семинардык сабактарды, консультацияларды, мастер-класстарды ж.б. өткөрүү менен бирге студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда мүмкүн болгон жолдорун аныктоо жана аларга карата иш чаралардын программасын иштеп чыгуу.

2012-2013 жж. Иштин натыйжалары боюнча педагогика багытында окуган студенттер, мектеп мугалимдери жана окутуучулар менен талкууларды жүргүзүү, тегерек столдорду, анкета, маек ж.б.у.с. иш чараларды өткөрүү. Эксперименттик иштин натыйжалуулугун аныктоо критерийлерин иштеп чыгуу. Иштелип чыккан критерийлердин негизинде диагностикалык иштерди жүргүзүү жана тийиштүү оңдоолорду киргизүү. Изилдөө иштеринин жыйынтыктары боюнча маалыматты даярдоо. Эксперименттин жыйынтыктарын эксперименталдык группаларга киргизүү боюнча методикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

2013-2015-жж. Педагогика багытындагы окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында моделде иштелип чыккан компоненттердин (когнитивдүү компонентти, баалоочулук компонентти, ишмердүүлүк компонентти, маданияттуулук компонентти) критерийлерин сынактан өткөрүү. Студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында (чет тил

дисциплинасынын мисалында) сунуштарды иштеп чыгуу, диссертациялык ишти даярдап бүтүрүү.

Бул иш чаралардын аткарылышында окутуу процессинин эффективдүүлүгү артабы, башкача айтканда, белгиленген проблемалар канчалык деңгээлде чечиле алат, эгерде чечиле ала турган болсо, аны кантип илимий түрдө аныктоого болот, мына ушул суроолор педагогикалык экспериментти уюштурууну шарттайт.

Биздин изилдөөбүздүн максатына жана коюлган милдеттерге ылайык, педагогикалык эксперименттин милдеттери төмөнкүдөй:

– билим берүүнүн өнүгүү тенденцияларынын үйрөнүүнүн негизинде студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн түзүлүшүнө талдоо жүргүзүү жана изилдөөнүн максаттарын жана милдеттерин аныктоо;

– студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тил сабактарында эффективдүү калыптандыруу максатында теория жана практикадагы проблемаларды чектөө жана эмпирикалык материалдарды үйрөнүү жана чогултуу;

– изилдөөнүн предметине жараша компетенттүү жана методикалык мамилени проектирлеп, студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн эффективдүү калыптандыруунун теоретикалык моделин түзүү;

– студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн эффективдүү калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктоо жана илимий методикалык технологияларды иштеп чыгуу;

– сунушталган педагогикалык шарттардын эффективдүүлүгүн текшерүү максатында калыптандыруу экспериментин жүргүзүү жана корутундуларды, методикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Эксперименталдык программанын негизги максаты жогоруда белгиленген иш чараларды аткаруу. Эксперименталдык программадагы камтылган окуу материалдары педагогика багытында окуган студенттердин

кабыл алуусуна ылайыкташкан, модулдук принципте структуралашкан болууга тийиш. Тиешелүү учурда студенттерге кесиптик педагогикалык түшүнүктөрдүн генезиси берилиши зарыл. Студенттерге түшүнүктү берүүдө реалдуу турмуштан мисалдар менен коштолуусу зарыл. Студенттердин билиминин системалуу түрдө болушуна көбүрөөк көңүл буруу зарыл, андыктан ар бир студенттин билимин текшерүүдө түшүнүктөрдүн иерархиялуу байланышы аныкталууга тийиш. Англис тилдин түшүнүктөрүнүн калыптандырылуусу атайын иштелип чыккан көнүгүүлөр менен коштолуп туруусу зарыл.

Биздин бул проблема боюнча көп жылдык иликтөөбүзгө жана окумуштуулардын иликтөөлөрүнө ылайык, студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда жаңы окутуу технологияларды пайдалануу жогорудагы аталган кемчиликтерди жоюуга багытталат жана билим берүүдөгү буга чейинки калыптанып калган традициялык көз карашты кескин өзгөртөт.

Эксперименталдык программаны колдонууда биз чет тил дисциплинасын окутууда көп жылдык тажрыйбалардын жыйындысын ишке ашырдык. Эксперименталдык программанын жыйынтыгы чет тил дисциплинасынын окуу материалынын негизинде студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгү ийгиликтүү калыптангандыгы жана практикалык маселелерди чечүүдө алардын машыгуусу тез арада бышыктала аларын көрсөттү. Педагогикалык багытта иштелип чыккан окуу куралды, силлабусты, компьютер аркылуу тест программаларды, контролдук иштердин жыйнагын жана башка салттуу эмес окутуу технологияларды колдонуу - окутуунун бир кыйла эффективдүүлүгүн камсыздайт, ага ылайык окутуу процессинин кызыктуулугу жана көрсөтмөлүүлүгү артат.

Биз сунуштаган окутуу технологиялардын башкы өзгөчөлүгүнөн деп аларды колдонууда дидактикалык максаттардын ар түрдүүлүгүн эсептөөгө болот. Мында электрондук окуу куралдар, интерактивдүү такта, компьютер таза демонстрациялык, көрсөтмөлүү окуу куралынын ролун аткарып, студенттерге окуп үйрөнүүгө, кайталоого, бышыктоого, окулуп жаткан же

окулуп бүткөн кесиптик компетенттүүлүккө байланыштуу педагогикалык билгичтерди жалпылоого мүмкүндүк түзөт. Айрым иш аракеттердин мазмуну педагогикалык мааниде болуп, англис тилинде өздөштүрүүнү талап кылат, ошону менен бирге ар бир студент, практикалык иш аракеттеринин текшерүү иштеринин тууралыгын өз алдынча текшере алат. Бир жагынан биз сунуштаган педагогикалык шарттар студенттин аң-сезимине тез таасир этип, практикада чет тил дисциплинасынын негизинде өздөштүрө турган кесиптик лингводидактикалык компетенцияларын компьютердик технологиялар менен байланыштырат. Аталган окутуу технологияларды ар бир курстун студенттерине колдонууга сунуштаса өз натыйжасын берет жана өз алдынча да өздөштүрүүсүнө жардам тиери шексиз.

Ошол себептүү, биздин оюбузча, педагогикалык адистигиндеги студенттер үчүн айрым окутуу ыкмаларын электрондук окуу куралдар, интерактивдүү такта жана компьютердик технологиянын жардамы менен колдонуу жогоруда аталган көйгөйлөрдү кандайдыр бир деңгээлде чечүүгө мүмкүндүк түзөт.

Тажрыйба көрсөткөндөй, англис тилинин окуу материалынын негизинде болочок кесиптин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн маңызын окуп үйрөнүү ар бир студенттин мүмкүнчүлүгүнө жараша жүргүзүлөт жана бөлүүгө болбой турган кылып байланыштырылган болушу керек. Ушундан улам, биз чет тил дисциплинасынын мисалында ар бир студенттин лингводидактикалык компетенцияларынын топтомунун негизинде кесиптик жактан өздөштүрүүсүн эффективдүү окуу процессинде уюштуруу үчүн төмөнкүлөрдү эске алуу зарыл деп эсептейбиз:

- коюлган максатка ылайык, салтуу эмес окутуу технологиялардын жардамы менен жаңы билимдерди алуу, кайталоо, бышыктоо, өзүн-өзү текшерүү ишмердүүлүктөрү уюштурулушу зарыл;
- чет тил дисциплинасынын мазмуну педагогикалык багыттагы кесиптердин мазмуну менен дал келиши керек;

- чет тил сабактарда тил гана үйрөнүүчү сабак эмес, англис тил окутуу боюнча сабак гана болбостон, болочок кесиптин компетенттүүлүгүн калыптандыруучу программа да колдонушу керек;

- сабактын башталышынан тартып, жыйынтыкка жетмейинче ар бир студенттин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында өз алдынча иштөөсүнүн, практикалык көнүгүүлөрдүн мазмуну педагогикалык багытында болушуна көңүл бурулушу керек.

Ар бир студенттин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тил сабагынын окуу материалдарынын негизинде калыптандыруу максатында атайын окутуучу программа иштелген жана биз экинчи главада сунушталган этаптар аркылуу колдондук.

Окутуучу программанын *мазмунун түзүү этабында* биз окула турган дисциплинанын мазмунуна талдоо жүргүздүк. Маселен, кээ бир кесиптик жана методикалык маселелер студенттер үчүн оорчулукту алып келет.

Студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тил сабагынын окуу материалдарынын талкуулоонун негизинде «АТАКТУУ ПЕДАГОГДОР», «ОКУТУУНУН ДИДАКТИКАЛЫК ЭЛЕМЕНТТЕРИ», «ЗАМАНБАП МЕЙКИНДИКТЕГИ ОКУТУУ ТЕХНОЛОГИЯЛАР», «КЫРГЫЗСТАНДЫН ТАРЫХЫЙ - МАДАНИЙ БЕРМЕТТЕРИ» аттуу бөлүмдөрдү камтыган окутуучу программаны иштеп чыгуу чечими кабыл алынды.

Эксперименталдык окутуучу программага жараша биз тараптан студенттер арасында анкеталар, маектер, билим класстерлерди түзүү ж.б.у.с. керектүү иш чаралар жүргүзүлдү. Студенттердин арасынын сурамжылоо анкеталар, маектер, контролдук иштер, диагностикалык семинардар ж.б. иш аракеттер жүргүзүлдү.

Мурунку главаларда белгиленгендей, биздин эксперименталдык окутуучу программабыздын негизги максаты - педагогика багытындагы окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун

негизиндеболочок мугалим катары кесиптик жактан өсүп өнүктүрүү. Биз колдоно турган эксперименталдык окутуучу программаны педагогикалык багытта окуган студенттерге чет тил дисциплинасын окутууда колдонуу ыңгайлуу жана талапка жооп бере тургандыгына көңүл буруп, талдоо жүргүздүк. Сунушталган эксперименталдык окутуучу программада студенттер үчүн жаңы салттуу эмес окутуу технологияларын колдонуу маселеси кеңири коюлган, окуу материалдарды студенттерге түшүнүктүү болгудай кылып майда кадам принцибин колдонуп бөлүктөргө бөлгөнбүз, салттуу эмес окутууну максаттап, электрондук окуу куралдар, интерактивдүү такта, компьютердик технологиялардын жардамы менен иштөөгө да окуу материалдарын даярдаганбыз. Компьютердеги ар бир кадр педагогикалык багыттагы англис текстти окуу менен гана чектелбестен, окуу материалын бышыктоо үчүн тест - суроолордун туура жообу да атайын даярдалып, номерленген (1,2,3,4,5,6,7,...). Студент биринчи кадрдагы англис текстти (К-1) көңүл коюп окуп чыгып, андагы калтырылган бош орунга өзүнүн жообун жазат, андан кийин ушул суроонун туура жообун салыштырат. Эгерде студенттин жообу кадрдагы жооп менен дал келсе, анда экинчи кадрдагы маалыматка өтүп, окуу материалын өздөштүрүүнү студент улантат. Эгерде студенттин берген жообу кадрдагы туура жооп менен дал келбесе, анда кайрадан биринчи кадрдагы маалыматтарды окуп үйрөнүп өз алдынча иш аракеттерди жумшайт.

Ал эми эксперименталдык окутуучу программанын дагы бир салттуу эмес окутуу процессин чагылдырып кетели: Мисалы, студент биринчи кадрдагы маалыматты (мисалы: Текст:”И. Бекбоев атактуу педагог” (текст англис тилинде жазылган) кунт коюп окуп чыгып, аягында берилген суроонун жоопторунун ичинен туура деп эсептеген бир жоопту тандайт. Эгерде тандалган жооп туура болсо, анда ошол кадрда алдыга кетүүчү жаңы маалыматты окуп, кийинки кадрга жылат. Эгерде жооп туура эмес тандалган болсо, анда ошол эле түшүндүргөн маалыматты окуп, кайрадан, танып-билүү компетенцияларын бышыктайт. Андан тышкары туура жооптор баракчасы да даярдалган, ал аркылуу ар бир студент туура жоопту текшере алат. Эгерде

студент туура жообун билсе, ал туура жообун тандап алгандан кийин шыр эле эч токтолбостон кийинки кадрдагы окуу материалын окуп үйрөнүүгө жолдонот. Ал эми туура жообун таба албаса, оңдоп түзөөчү туура жолго салуучу түшүндүрмөсү, көрсөтмөсү бар кадрга жөнөтүлөт.

Эксперименталдык окутуучу программаны түзүүдө изизилдеп, аныктап, сунуштаган педагогикалык шарттарга логикалык талдоо жүргүзүлдү. Мында биз силлабус, тест, традициялык эмес сабактардын типтерин жана мазмунун, электрондук окуу куралдар, интерактивдүү такта жана компьютер аркылуу окутуу программанын логикалык байланыштарын, иерархиялуулугун аныктадык. Мындан тышкары, педагогикалык багытта түзүлгөн тесттик тапшырмалар компьютер аркылуу окутуучу программага киргизилди. Эксперименталдык окутуучу программа аркылуу студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетентүүлүгүнүн өркүндөшүнө гана натыйжа бербестен, алардын таанып-билүү компетенцияларынын калыптанышына шарттар түзүлдү.

Эксперименталдык окутуучу программаны колдонуу менен окуу материалын өздөштүрүү өзүнүн бир катар өзгөчөлүктөрү менен айырмаланып турат:

1. Бул өз алдынча окуп үйрөнүү процесси, мында студент окутуунун жүрүшү боюнча чоң жоопкерчиликти өз мойнуна алып, өзүнө ылайык темп менен алдыга жылып олтурат. Ал студенттен окуу учурунда активдүүлүктү талап кылат, ага жараша көпчүлүк учурда тез-тез ийгиликтерди гарантиялайт жана ошону менен бирге ага күчтүү түрткү берет.

2. Эксперименталдык окутуучу программанын жардамы менен окутуу педагогика багытында окуган студенттердин логикалык жана ыкчам ой - жүгүртүүсүн өстүрүүгө, ишкердик мотивациясынын калыптанышына, интеллектуалдык потенциалынын жогорулашына оң таасирин тийгизери да аныкталды.

3. Эксперименталдык окутуу программанын жардамы менен окутуу ар бир студенттин өзүн-өзү баалоосун жогорулатат, татаал маселелерди чыгарууда

өзүнүн жөндөмүнө болгон ишеничин пайда кылат жана тактык, ишенимдүүлүк, тыкандык сапаттарынын калыптанышына алып келет.

4. Кээ бир студенттер үчүн эксперименталдык окутуучу программа аркылуу окуу жөнөкөй жана кадимки эле көрүнүш болсо, башкалары үчүн кыйынчылыкты туудурат. Ал кыйынчылыктарды жеңүү менен студенттердин болочок мугалим катары жаңы технологияларга көңүл буруусу чындалат жана керектүү компетенцияларынын топтому жогорку деңгээлде калыптанат.

3.2. Педагогикалык эксперименттин жыйынтыктарын талдоо

Биздин педагогикалык эксперимент педагогика багытында билим алган студенттерге, болочок мугалимдерге арналган, эксперименталдык программаны окутуу процессинде колдонуунун эффективдүүлүгүн аныктоого багытталды. Педагогикалык экспериментти уюштурууда төмөнкүдөй милдеттер коюлду:

1. Педагогика багытында окуган студенттердин, болочок мугалим катары чет тил дисциплинасынын окуу материалынын мисалында традициялык түрдө окутуунун абалын анализдөө.

2. Бул студенттердин болочок мугалим катары кесиптик компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасын окуу материалынын мисалында калыптандыруу максатында эксперименталдык программаларды түзүү жана аларды максаттуу группаларда текшерип көрүү.

3. Иштелип чыккан эксперименталдык программанын эффективдүүлүгүн тажрыйба жүзүндө текшерүү.

Коюлган милдеттерге ылайык, педагогикалык эксперимент 2011-2015-жылдары жүргүзүлүп, үч этапты камтыды.

Эксперименттин биринчи этабы (2010-2011 жж.) абалды аныктоочу эксперимент болуп эсептелди. Изилдөөнүн бул этабында эң алгачкылардан болуп, педагогика багытында окуган студенттерге чет тил дисциплинасынокутуунун абалы иликтенди. Абалды иликтөөдө чет тил дисциплинасы боюнча жумушчу программалар, окуу куралдары, окуу методикалык пособиялар терең талдоого алынды. Чет тил дисциплинасын өздөштүрүүнүн деңгээли талданып, бул процессте аңгемелешүү, байкоо жүргүзүү, анкета жана контролдук иш алуу, тестирилөө методдору колдонулду.

Эксперименттин бул этабында чет тил дисциплинасы боюнча окуу материалдарынын мазмуну педагогикалык багытта берилбегени, бул курсту окутууда педагогика багытында билим алган студенттердин өзгөчөлүктөрү, алардын келечектеги адистиги, мугалимдик кесиби эске алынбай жаткандыгы аныкталды. Көпчүлүк учурда чет тилдисциплинасында студенттердин болочок

кесибинин мазмуну жана өзгөчөлүктөрү эсепке алынбай окутулуп, алардын лингводидактикалык компетенттүүлүгү калыптанбай калып жана практикалык мүнөздөгү иштерине көңүл бурулбай калганы байкалды, студенттердин өз алдынча иштери системасыз аткарылып, аткаруу эрежесинин педагогикалык талаптары эске алынбай калгандыгы аныкталды.

Айрым студенттердин чет тил боюнча начар билимге ээ болуп жаткандыгынын себеби болуп, алардын мектепте чет тилдер курсун жакшы өздөштүрбөгөндүгү эсептелет. Бул боюнча айрым авторлору [84]; [105] дагы өз эксперименталдык изилдөөлөрүндө белгилеп кетишкен.

Студенттердин, болочокто мугалимдик кесиптин ээлери катары ой-жүгүртүүлөрү, тил, коммуникация, карым-катнаш түзүү компетенциялары жетишерлик калыптанбай, аргументтүү сүйлөө речи начар, логикалары жетишсиз экендиги тастыкталды. Студенттерди англис тилине окутууда болочок кесиптин теориялык жана практикалык иш аракеттерине көңүл бурулбай калганы, окуу материалынын мазмуну педагогика багытында иштелбегени белгиленди. Педагогикалык ой-жүгүртүү жагын тил предметтердин негизинде өркүндөтүүгө көңүл буруу зарыл экендиги дагы белгиленди.

Студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасын окуу материалынын мисалында калыптандыруу максатында интерактивдүү жана компьютердик технологияны колдонуу жаатындагы педагогикалык-психологиялык, методикалык, лингводидактикалык адабияттарга теориялык талдоо жүргүзүлдү жана окуу процессин уюштурууда биздин республикабыздын, шериктеш жана чет өлкөлөрдүн жогорку окуу жайларындагы тажрыйбалары иликтөөгө алынды.

Эксперименталдык изилдөөлөрүбүздүн биринчи этабы боюнча төмөнкүдөй жыйынтык алынды:

1. Педагогика багытында окуган студент, болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын окуу материалынын мисалында калыптандыруу проблемаларынын деңгээлдери

начар. Анын негизги себептеринен болуп, окулган курстун дедуктивдүүлүгү, айрым учурларда лингводидактикалык түшүнүктөр концептуалдуулук негизде чечмеленген эмес, болочок кесиптин лингводидактикалык багытталышынын практикалык мааниси ачылбай окутулушу, педагогика багытындагы студенттердин өзгөчөлүктөрү эске алынбагандыгы эсептелет.

2. Педагогикабагытында билим алган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн чет тил дисциплинасынын окуу материалынын мисалында калыптандыруунун эффективдүүлүгүн арттыруу үчүн жаңы ыкмаларды иштеп чыгуу зарыл жана заманбап интерактивдүү маалыматтык технологияларды болочок мугалимдерди окутууда максаттуу түрдө колдонуу керек.

Бул жагдай бизге педагогика багытында окуган студенттерге, болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн окутулуучу чет тил дисциплинасынын окуу материалынын мисалында калыптандыруу максатын көздөгөн эксперименталдык программаны иштеп чыгуубузга түрткү берди.

Экинчи этапта – изденүүчү эксперимент 2011-2012 - окуу жылында жүргүзүлдү. Изденүүчү эксперимент чет тил дисциплинасынын окуу материалында педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында педагогикалык шарттардын мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо аракетин көздөлгөн. Ага ылайык, эксперименталдык изилдөөнүн бул этабында **чет тил** бонча практикалык курсунун окуу материалы талкууланган жана аталган курс боюнча “Силлабус” түзүлгөн. (Тиркеме №4)

Практикалык курстун мазмунун талкуулоонун негизинде «АТАКТУУ ПЕДАГОГДОР ЖАНА ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫК МАСЕЛЕЛЕР» (тест), «ОКУТУУНУН ДИДАКТИКАЛЫК ПРИНЦИПТЕРИ», «ЗАМАНБАП МЕЙКИНДИКТЕГИ ОКУТУУ ТЕХНОЛОГИЯЛАР», КЫРГЫЗТАНДЫН ТАРЫХЫЙ-МАДАНИЙ БЕРМЕТТЕРИ”(тест) аттуу бөлүмдөр боюнча окутуучу эксперименталдуу программаларды иштеп чыгуу чечими кабыл алынды.

Андан тышкары кандай педагогикалык шарттарды түзүп окутууга боло тургандыгы дагы иликтөөгө алынды. Жыйынтыгында, жаңы окутуу технологияларды колдонуп көрүү максаты коюлду. *Аталган эксперименталдык программаны колдонуу менен* изденүүчү эксперимент Жалал-Абад мамлекеттик университетиндеги педагогика факультеттеринде, Ош гуманитардык педагогикалык институтунда, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин социалдык-гуманитардык илимдер факультетинде жүргүзүлдү.

Мисалы: Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин социалдык-гуманитардык илимдер факультетинде педагогикалык экспериментке үчүнчү курстун Пед-1-11 (30 студент) жана ПМНО-2-11 (29 студент) группалары катышты. Студенттердин окуу материалын өздөштүрүү коэффициенти:

$$K = \frac{1}{nN} \sum n_i$$

формуласы аркылуу эсептелди. Мында n – суроолордун саны, n_i – окутуунун жыйынтыгында i – студент тарабынан берилген туура жооптордун саны, N – студенттердин саны. K нын максималдуу мааниси 1 ге барабар. Студентке коюлуучу баа төмөнкүдөй тартип менен аныкталды [71, 227-б.]:

$0,85 \leq K \leq 1$ болгондо – «5»;

$0,70 \leq K < 0,85$ болгондо – «4»;

$0,55 \leq K < 0,70$ болгондо – «3»;

$K < 0,55$ болгондо «2» деген баа коюлат.

Ушул тартипке ылайык студенттердин билим деңгээлинин аныкталышы төмөнкүдөй болду:

3.2. Таблицасы – Изденүүчү эксперименттин жыйынтыктары

Эксперименттин жыйынтыктары						
	группа	студент саны	анын ичинен			
			$K < 0,55$	$0,55 \leq K < 0,70$	$0,70 \leq K < 0,85$	$0,85 \leq K \leq 1$

1	Пед-11	30	7	8	9	6
2	ПМНО-11	29	2	7	12	10
	Жалпы	59	9	15	21	16

Таблицада көрүнүп тургандай, эксперименталдык окутуучу программанын жардамы менен педагогика багытындагы студенттердин, болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын мисалында калыптандыруу максаты эксперименталдык окутуунун иликтөөсүндө жакшы жыйынтыкты берди. Студенттер окуу материалына кызыгуу менен көңүл буруп, сунушталган тапшырмаларды, студенттердин өздүк иштерин, тесттерди ж.б.у.с. иштерди чыгармачылык менен аткаруунун аракетинде болушту.

1. *Издөнүүчү эксперименттин жыйынтыгы менен студенттердин жана мугалимдердин ойлорун талдоо.* Эксперимент аяктагандан кийин студенттерге анкета таратылып, алардын окутуучу программа тууралуу ойлору талдоого алынды. Экспериментке катышкан студенттердин 87,5% ти эксперименталдык окутуу программасын алгылыктуу экендигин белгилешти. Анын себеби катары окуу материалын түшүндүрүүнүн жөнөкөйлөтүлгөндүгүн, өздөштүрүүгө ыңгайлуулугун, берилген суроолор аркылуу окуу материалынын бышыкталышын жана тесттер аркылуу окуу материалын өздөштүрүүнүн деңгээлин аныктоо мүмкүнчүлүгүн аташты. Педагогика багытында окуган студенттер лингводидактикалык компетенттүүлүк, болочок кесип менен байланышкан материалды интерактивдүү доска, компьютер аркылуу, окуу материалдардын өз алдынча тапшырмалары аркылуу таап өздөштүргөндүгүн белгилешти. Студенттер менен аңгемелешүү учурунда, алар, жаңы технологиялар аркылуу окутуунун зарыл экендигин дагы баса көрсөтүштү.

Эксперименталдык изилдөөнүн үчүнчү этабында (2012 - 2015жж.) үч окуу жылын камтыган калыптандыруучу педагогикалык эксперимент жүргүзүлдү. Окутуучу экспериментте төмөнкүдөй иш аракеттерге көңүл бурулду:

1. Педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тилинин курсунун мисалында калыптандыруу максатында түзүлгөн эксперименталдык окутуу программасын кеңири апробациялоо.

2. Студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын мисалында калыптандыруу максатында эксперименталдык окутуучу программасынын эффективдүүлүгүн аныктоо.

Педагогикалык экспериментке негизинен Жалал-Абад университетинин, Ош гуманитардык педагогикалык институтунун, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин студенттери тартылды.

Эксперименталдык группаларда эксперименттик окутуу программаларын колдонуу үчүн, окутуучулар эксперименттик окутууга ылайыкталып түзүлгөн жумушчу программа, интерактивдүү окутуунун тиешелүү материалдары, окутуучу программалар (силлабус) жана аларды ишке чегерүүнүн кыскача көрсөтмөлөр, тесттер, өтүлгөн темага ылайыкталып түзүлгөн өз алдынча иштөөгө сунушталган тапшырмалар, аларды аткаруунун методикалык көрсөтмөлөрү менен камсыз болушту. Эксперименттин алгачкы уюштурулган жылдарында, алынган жыйынтыктарга жараша окуу материалына, программалык каражаттарга оңдоолор, толуктоолор киргизилип турду.

Калыптандыруучу эксперимент 2012-2015-жылдары Жалал-Абад мамлекеттик университетинде, Ош гуманитардык педагогикалык институтунда, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинде өткөрүлдү.

Иштелип чыккан эксперименталдык окутуучу программа заманбап мамлекеттик билим берүү аймагындагы концепцияларынын негизинде, өзгөчө үчүнчү муундагы компетенттүү мамиленин негизинде түзүлгөн стандарттын талаптарын эске алуу менен даярдалды. Мындан тышкары, ЖОЖдун заманбап окутуу принциптерине таянуу менен ишке ашырылды. Ага ылайык:

- студенттерге берилүүчү окуу материалы билгичтик жана болочок кесиптин өзгөчөлүгүн эске алуу менен тандалып алынды;

- окуу материалдар рационалдуу мамиле принциби менен бөлүштүрүлдү;
- студенттин билимин үзгүлтүксүз текшерип туруунун атайын механизми иштелип чыкты;
- студенттин ар бир аракетинин тууралыгын ырастап туруу иш аракет программа аркылуу ишке ашырылды;
- окуу материалын түшүндүрүү, тесттик тапшырмаларды сунуштоо аркылуу түз жана тескери байланыш түзүлдү;
- студенттин окуу жөндөмүнө жараша тиешелүү тапшырмалар, келечектеги адистигин эсепке алуу менен окуу материалы сунушталышы пландаштырылды;
- окуу материалын талкуулоонун негизинде анын логикалык схемасын түзүү мүмкүнчүлүгү түзүлдү;
- окуу материалын өздөштүрүүнүн оптималдуу темпи түзүлдү.

Бул окуу материалы менен окутулган эксперименталдык группаларда төмөндөгүдөй маселелерди чечүү керектиги белгиленди:

1. Окутуучу программанын негизинде студенттердин окуу ишмердүүлүгүн активдештирүү.
2. Студенттердин билгичтикеринин, көндүмдөрүнүн жана жөндөмдөрүнүн деңгээлин оперативдүү аныктоонун негизинде алардын окуу ишмердүүлүгүн жакшыртуунун пландарын түзүү.
3. Иштелип чыккан окутуучу программаны колдонуу аркылуу студенттердин калыптанган компетенттүүлүгүн объективдүү баалоо.

Эксперимент жүргүзүлгөн факультеттердин студенттеринин саны жана билим сапаты боюнча негизинен бирдей группалар тандалып алынып, алар эксперименталдык жана контролдук группаларга бөлүндү. Экспериментке жалпысынан 310 студент катышты.

3.1. Таблицасы – Студенттердин эксперименталдык жана контролдук группаларга бөлүнүшү

	Ж. Баласагын атындагы КУУ	Жалал-Абад университети	ОшГПИ	Баары
Контр	30	48	28	106
Эксп	29	52	29	110
Баары	59	100	57	216

Окутуучу экспериментте, жогоруда айтылгандай, эксперименталдык группаларда эксперименталдык окутуучу программаны колдонуу менен окутуу процесси уюштурулду. Эксперименттик иликтөөнү өткөрүүдө биздин алдыда турган максаттарды белгилей кетишибиз зарыл:

- студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тилинин курсунун мисалында калыптандыруу максатында керектүү кесиптик билгичтиктерди өздөштүрүүгө шарт түзүү;
- студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тилинин курсунун мисалында калыптандыруу максатында аутенттик текстер аркылуу атактуу педагогдор, биздин регион жөнүндө, маданият, тарых, кошо жашаган элдер жөнүндө маалымат берүү;
- студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тилинин курсунун мисалында калыптандыруу максатында кошо жашаган элдердин биримдигин чындоого багытталган иш аракеттерди билүүгө студенттердин өз алдынча иштөөсүнө шарт түзүү;
- студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тилинин курсунун мисалында калыптандыруу максатында социомаданий баалуулуктарды өздөштүрүүгө шарт түзүү.

Критерий катары төрт компоненти белгилеген:

- Когнитивдүү компонент. Бул компонентин негизинде студенттердин лингводидактикалык багытындагы билимдерин кредит технология аркылуу

окутуу жана баалоо саясаты жатат. Бул критерий студенттердин лингводидактикалык компетентүүлүгүнүн деңгээлинин өсүшүнө багытталган.

- Баалоочулук компонент. Бул критерий аркылуу студенттердин болочок мугалим катары кесиптик ишмердүүлүгүнө карата мамилеси калыптандырылат. Негизги шарт студенттердин болочок кесибине туруктуу кызыкчылыгы эсептелинет ошону менен бирге лингводидактикалык компетентүүлүктүн басымдуу көрсөткүчтөрүнүн калыптанышы эсептелинет.

- Ишмердүүлүк компоненти. Бул критерийдин негизинде кесиптик ишмердүүлүккө студенттердин даярдыгы белгиленет.

- Маданият компоненти. Бул критерий аркылуу чет тилдерди билүү компетенциялары жана инсандар аралык, маданияттар аралык компетентүүлүгүнүн көрсөткүчтөрүнүн деңгээли бааланат.

Аталган компоненттердин негизинде биз студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетентүүлүгүн аныктоо критерийлерин иштеп чыктык.

Аталган компоненттерди критерий катары колдонуу болочок мугалимдин лингводидактикалык компетентүүлүгүнүн калыптанышына шарт түзөт, ошону менен бирге практикалык ишмердүүлүктү чыгармачыл деңгээлде колдонууну шарттайт.

Чет тилди (бир нече чет тилди) билүү инсандын жалпы маданиятынын компоненти катары белгиленет, андан тышкары “Маданияттардын диалогу” катары маданияттар аралык да компетентүүлүгү калыптанат. Биз сунуштаган эксперименттик окутуучу программа көп функциялык мүнөзгө ээ жана болочок мугалимдин жалпы кесиптик даярдыгына таасирин берет.

Аталган критерийлерди өздөштүрүү үчүн “Лингводидактикалык компетентүүлүк” аттуу окутуучу программасунушталып, 16 саат бөлүнгөн. Программа 4 параграфтан турат. Ар бир параграфтын мазмунуна талкуу жүргүзүлүп, лингводидактикалык компетентүүлүктү калыптандыруу жолдору окутуучу программага киргизилди. Ар бир параграфты өздөштүрүлүш абалын аныктоого карата туура жообун тандап алууга ылайыкталган тесттик суроолор,

контролдук иштердин жыйнагы, педагогикалык жагдайларды чечүүлөр, салттуу эмес окутуу технологиялар сунушталат. Мындан тышкары, бөлүмдүн өздөштүрүлүшүн текшерүү үчүн жалпы тесттик тапшырмалардын жыйындысы түзүлүп, компьютерге киргизилген.

Калыптандыруучу экспериментте биз изилдеген лингводидактикалык компетенттүүлүктүнтөрт деңгээлди белгиледик.

“**Жакшы**” деңгээлдин көрсөткүчтөрү:

❖ өз алдынча болочок мугалимдик кесиби жана лингводидактикалык компетенттүүлүк тууралуу таанып- билүү кызыкчылыгы жакшы, жалпы жана методологиялык таанып-билүү системасы боюнча билимдери жакшы, гумандуу окутуу программанын билгичтерине ээ болуу деңгээли жакшы; лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу максатында жеке инсандык баалуулугунун багытын туура аныктай алат. Болочок кесиптик ишмердүүлүүгүнө карата, өзгөчө лингводидактикалык маанидеги маселелерге карата баалуулук мамилесинин жандырылышы жакшы, болочок кесиптик компетенцияларынын топтомун калыптандыруу максатында лингводидактикалык компетенттүүлүктүн маңызына талдоо жүргүзө алат; өзүнүн болочоктогу педагогикалык иш аракетине жараша диагностикалык компетенцияларга ээ болуу деңгээли жакшы, бүтүмдүү педагогикалык процесстин маңызын, мыйзамдарын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүнүн калыптандырууда лингводидактикалык компетенттүүлүктүн өзөгүн түзгөн компетенцияларга жакшы дэңгээлге ээ; окуучулардын жалпы компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында азыркы активдүү окутуу технологияларын колдоно алат, лингводидактикалык маанидеги практикалык компетенцияларын толугу менен демонстрациялайт; калыптанган лингводидактикалык компетенттүүлүгүн ар кандай педагогикалык жагдайларда көрсөтө алышы –жакшы. Англис тилин жакшы деңгээлде билет жана кошумча дагы бир-эки чет тилдерди (билет) билүүгө умтуулат, инсандар жана маданияттар аралык байланыштарды түзө алуу деңгээли –жакшы.

“**Орто**” деңгээлдин көрсөткүчтөрү:

❖ өз алдынча болочок кесиби тууралуу таанып- билүү кызыкчылыгы орто, жалпы жана методологиялык таанып- билүү системасы боюнча билимдери орто, гумандуу окутуу программанын билгичтерине ээ болуу деңгээли орто; лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу максатында жеке инсандык баалуулугунун багытын орточо аныктай алат. Болочок кесиптик ишмердүүлүгүнө карата, өзгөчө лингводидактикалык маселелерге карата баалуулук мамилесинин жандырылышы – орто, болочок кесиптик компетенцияларынын топтомун калыптандыруу максатында лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн маңызынын көрсөткүчтөрүнө талдоону орточо жүргүзүү алат; өзүнүн болочок педагогикалык иш аракетине байланышкан диагностикалык компетенцияларга ээ болуу деңгээли – орто, бүтүмдүү педагогикалык процесстин маңызын, мыйзамдарын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүнүн калыптандырууда лингводидактикалык компетенттүүлүктүн өзөгүн түзгөн компетенцияларга дэңгээлге ээ – орто; окуучулардын жалпы компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында азыркы активдүү окутуу технологияларын колдоно алгандыгы орто, лингводидактикалык маанидеги практикалык компетенцияларын толугу менен демонстрациялай алышы – орто; калыптанган лингводидактикалык компетенттүүлүгүн ар кандай педагогикалык жагдайларда көрсөтө алышы – орто. Англис тилин орто деңгээлде билет жана кошумча дагы бир-эки чет тилдерди билүүгө умтуулушу көп байкалбайт, инсандар жана маданияттар аралык байланыштарды түзө алуу деңгээли – орто.

“Төмөн” деңгээлдин көрсөткүчтөрү:

❖ өз алдынча болочок кесиби тууралуу таанып- билүү кызыкчылыгы - төмөн, жалпы жана методологиялык таанып-билүү системасы боюнча билимдери төмөн, гумандуу окутуу программанын билгичтерине ээ болуу деңгээли – төмөн; лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу максатында жеке инсандык баалуулугунун багытын көпчүлүк учурда туура эмес аныктайт. Болочок кесиптик ишмердүүлүгүнө карата, өзгөчө лингводидактикалык маселелерге карата баалуулук мамилесинин жандырылышы – төмөн, болочок кесиптик компетенцияларынын топтомун калыптандыруу максатында лингводидактикалык

компетенттүүлүгүн маңызына талдоо жүргүзө алышы – төмөн; өзүнүн болочок педагогикалык иш аракетине жараша диагностикалык компетенцияларга ээ болуу деңгээли – төмөн, бүтүмдүү педагогикалык процесстин маңызын, мыйзамдарын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүнүн калыптандырууда лингводидактикалык компетенттүүлүктүн өзөгүн түзгөн компетенцияларга ээ болуу деңгээли – төмөн; окуучулардын жалпы компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында азыркы активдүү окутуу технологияларын – төмөн деңгээлге колдоно алат, лингводидактикалык маанидеги практикалык компетенцияларынны калыптанышы төмөн; калыптанган лингводидактикалык компетенттүүлүгүн ар кандай педагогикалык жагдайларда көрсөтө алышы төмөн. Англис тилин төмөн деңгээлде билет жана кошумча дагы бир-эки чет тилдерди билүүгө умтуулушу байкалбайт, инсандар жана маданияттар аралык байланыштарды түзө алуу деңгээли төмөн.

Студенттердин окутуучу экспериментке чейинки лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптанышынын деңгээлин диагностикалоо үчүн биз төмөнкү методдорду колдондук: студенттердин окуу ишмердүүлүгүн окуу процессинде, педагогикалык практикада байкоо, көзөмөлгө алуу, сурамжылоо, анкета жүргүзүү. Ал эми эксперттик баалоо методу, тест жана контролдук иштерди өткөрүү, студенттерге өз алдынча иштөө программаларды түзүү жана аткарылышын көзөмөлгө алуу, диагностикалык семинарларга катыштыруу, маек жүргүзүү жана кредиттик окутуу технологиялардын методдорун колдонуу ж.б. методдор аркылуу студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптануу деңгээлин изилдеп үйрөнүүнү көздөгөнбүз.

Эксперименттик окутуучу программанын ар бир бөлүмүндө бардык материалдар камтылып: педагогикалык багытта жазылган окуу куралы, тесттик тапшырмалар, өз алдынча иштөөгө багытталган иштер, компьютер аркылуу окутуу программа, жаңы заманбап окутуу технологиялардын негизинде түзүлгөн сабактарды өтүү ж.б. педагогикалык шарттар бардык эксперименталдык группаларда бирдей жагдайда колдонулду. Студенттердин

билимин баалоодо “балларды баага которуунун универсалдуу шкаласы” колдонулду [71].

3.2 Таблица – Балды баага которуу таблицасы

Баа\ Балл	55тен төмөн	55-69	70-84	85-100
Экзамен	Канааттанд. эмес	Канааттандыарлык	Жакшы	Эң жакшы
Зачет	Зачет эмес	Зачет		

Тесттик тапшырма бардыгы болуп 45 суроодон турат. Таблицага ылайык, тесттин 35 суроосунан көбүрөөк жооп берсе студент “эң жакшы” деген баага, 21ден 35 ке чейин жооп берсе “жакшы”, 16дан 21ге чейин “канааттандыарлык” жана 1ден 16га чейин жооп берген болсо,” канааттандыарлык эмес” деген баага татыктуу болушат.

Окутуучу эксперимент уюштурулганга чейинки эксперименталдык жана контролдук группалардын студенттеринин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн деңгээлдери текшерүүгө алынып, жыйынтыгы төмөнкү таблицаларда келтирилди.

3.3. Таблица – Студенттердин окутуучу экспериментке чейинки лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптандырылышынын деңгээли (окуу жайлары боюнча)

Ж.Баласагын атындагы КУУ	жалпы саны	төмөн		орто		жакшы	
		саны	%	Саны	%	саны	%
контр	30	12	40	8	26,7	10	33,3
эксп	29	11	37,9	9	31	9	31
ЖАМУ	жалпы саны	төмөн		орто		жакшы	
		саны	%	саны	%	саны	%
контр	28	13	46,5	8	28,5	7	25
эксп	29	13	44,8	9	31	6	20,6

ОГПИ	жалпы саны	төмөн		орто		жакшы	
		саны	%	саны	%	саны	%
контр	48	12	25	26	54,1	10	20,9
эксп	50	16	34,7	24	46,1	10	19,2

Аталган 3 окуу жайынын эксперимент башталганга чейинки жалпы жыйынтыгы төмөнкү таблицада берилди.

3.5-таблицада көрүнүп тургандай, студенттердин алгачкы билимдери контролдук жана эксперименталдык группаларда бирдей деңгээлде. Алардын 75-76га жакын пайызы көрсөткөндөй лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн деңгээли орто жана төмөн.

Аталган жогорку окуу жайларында педагогикалык эксперимент уюштурулду. Экспериментке катышкан окутуучулар аркылуу жана изденүүчүнүн катышуусу менен окутуу процесси уюштурулду. Түзүлгөн окутуучу программа менен иштөө учурунда студенттин активдүү кабыл алуусуна көңүл бурулуп, мугалим студенттин берген суроолоруна тиешелүү түшүндүрмөлөрдү берип турду. Экспериментке катышкан контролдук группаларда окутуу традициялык формада (лекциялар, практикалык сабактар) уюштурулду. Эксперименттин жыйынтыгын чыгаруу үчүн студенттерге тесттик тапшырмалар сунушталды.

Окуу жайлар боюнча студенттердин эксперименттен кийинки лингводидактикалык деңгээли төмөнкү таблицада берилди.

3.4. Таблица – Студенттердин окутуучу эксперименттен кийинки

лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптанышынын деңгээли (окуу жайлары боюнча)

Ж.Баласагынатындагы КУУ	жалпы саны	төмөн		орто		жогорку	
		саны	%	саны	%	саны	%
контр	30	4	13,4	14	46,6	12	40

эксп	29	-	-	11	37,9	18	62,1
ЖАМУ	жалпы саны	төмөн		орто		жогорку	
		саны	%	саны	%	саны	%
контр	27	9	33,4	12	44,4	6	22,2
эксп	26	5	19,3	10	38,4	11	42,3
ОГПИ	жалпы саны	төмөн		орто		жогорку	
		саны	%	саны	%	саны	%
контр	45	7	15,5	27	60	11	24,5
эксп	49	2	4,2	24	48,9	23	46,9

Окуу жайларынан алынган маалыматтарды жалпылоодо төмөндөгүдөй таблица түзүлдү.

Окутуучу эксперименттеги алынган жыйынтыкты талдасак, көпчүлүк студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн деңгээли бир кыйла жогорулаганын көрөбүз. Алсак, абалкы текшерүүчү экспериментте эксперименталдык группаларда жакшы баага ээ болушкан студенттер 24,9% ти түзгөн болсо, эксперименттен кийин 53,8% ке чейин өскөндүгүн байкайбыз. Ал эми студенттердин жетишкендиги 80% ти түзүп, билим берүүнүн сапаты 56,9% ти түзгөн. Начар окуган студенттердин пайызы 34,2 % тен 12,5 % ке чейин төмөндөгөн. Ушундай эле өсүштөрдү контролдук группанын студенттеринен дагы байкоого болот. Бирок, контролдук группанын студенттерине караганда эксперименталдык группанын студенттеринин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн деңгээли бир кыйла жогору экендиги 3.7-таблицада көрүнүп турат.

Группаларда модулдук текшерүүлөрдү, зачетторду, экзамендерди, контролдук иштерди жаңы активдүү жана компьютердик окутуу технологиялардын жардамы менен жүргүзүү бир кыйла эффективдүү экендиги

далилдеди. Эксперименттик окутууда студенттердин таанып-билүү активдүүлүгү, предметке, болочок кесибине карата алардын оң мотивдери калыптангандыгы байкалып турду. Анын натыйжасында студенттердин өз алдынча иштерди чыгармачылык менен аткарып жаткандыгы аныкталды. Студенттер өз алдынча иштерди аткарууда окутуучуга тез-тез кайрылып: Мугалим+студент=кызматтык мамиле деген диалог пайда болду.

Керектүү компетенцияларынын топтомунун толук калыптанышынын коэффициенти төмөнкү формула аркылуу аныкталды:

$$I = \frac{1}{mN} \sum_{i=1}^N m_i \quad (3.1)$$

Мында m – студент болочок мугалим катары өздөштүрө турган компетенциялардын саны; m_i – i - студент менен өздөштүргөн компетенциялардын саны; N – студенттердин саны. I нин -максималдуу мааниси 1 барабар болушу керек.

3.5. Таблица – Диагностикалык семинарда студенттердин керектүү компетенцияларды толук өздөштүрүлгөнү боюнча изилдөөнүн жыйынтыктары

№	Компетенциялардын аталашы	Сандык көрсөткүчтөр		
		$I_э$	$I_к$	ΣI
1	бүтүмдүү педагогикалык процесстин маңызын, мыйзамдарын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүнүн колдоно билүү компетенциялары	0,79	0,48	1,64
2	азыркы активдүү окутуу технологиялардын маңызын, өзгөчөлүктөрүн колдоно билүү компетенциялары	0,82	0,67	1,22

3	ар түрдүү сабактардын технологиясын билүү жана компетенттүү мамиленин негизинде колдонуу компетенциялары	0,84	0,61	1,37
4	кесиптик лингводидактикалык маанидеги практикалык компетенцияларды окутуу процессинде, пед.практикада демонстрациялоо	0,83	0,65	1,29
5	Калыптанган кесиптик лингводидактикалык маанидеги компетенцияларды ар кандай педагогикалык жагдайларда көрсөтө алуу	0,73	0,49	1,48
6	чет тилдерди билүү жана маданияттар аралык компетенттүүлүктүн көрсөткүчтөрүнө ээ болуу деңгээли	0,75	0,46	1,63

3.6. Таблица - Педагогикалык практикада студенттердин атайын лингводидактикалык маанидеги компетенцияларды толук өздөштүрүлгөнү боюнча изилдөөнүн жыйынтыктары:

№	Компетенциялардын аталашы	Сандык көрсөткүчтөр		
		I _э	I _к	ЮI
1	Азыркы билим аймагында болуп жаткан позитивдүү тенденцияларды кабыл алуу, жаңылануу процесстерди туура түшүнүү, баалоо, компетенттүү мамиленин негизинде таанып-билүү	0,75	0,57	1,31

	компетенцияларына ээ болуу.			
2	Болочок кесиптин потенциалын туура аныктоо, проектирлөө жана анализдөө максатында базалык кесиптик билимдерди жана ыктарды терең өздөштүрүү.	0,81	0,65	1,24
3	Лингводидактикалык билимдерди чыгармачыл деңгээлде ойлоноштуруу, компетенттүү мамиленин агымдарын туура түшүнүү, кабыл алуу жана анализ берүү компетенцияларына ээ болуу.	0,79	0,62	1,27
4	Интерактивдүү технологияларды таанып- билүү жана аларды кесиптик ишмердүүлүгүндө колдонуу компетенцияларына ээ болуу.	0,83	0,65	1,27
5	Инсандык деңгээлде сезе билүү окуучулардын таанып-билүү активдүүлүгүнө жоопкерчиликти	0,73	0,59	1,23

3.7.Таблицасы – Тарбиялык иштерде лингводидактикалык компетенттүүлүктүн өзөгүн түзгөн маданияттулук компонентти чагылдырган компетенцияларды студенттер толук өздөштүрүлгөнү боюнча изилдөөнүн жыйынтыктары:

№	Компетенциялардын аталашы	Сандык көрсөткүчтөр		
		I _э	I _к	Ю
1	Чет тилдерди билүү жана инсандар, маданияттар аралык компетенттүүлүктүнкөрсөткүчтөрүнө ээ	0,69	0,58	1,18

	болуу.			
2	Гумандуу негизде окуучулар менен мамиле түзө билүү.	0,78	0,67	1,16
3	Жалпы маданияттын мыйзам ченемдүүлүктөрүн пайдалана билип, демократиялык карым-катнаш стилге ээ болуу.	0,74	0,51	1,45
4	Өз элинин, кошо жашаган элдердин маданияты, тарыхы, адабияты, каада-салттары жөнүндө танып билүү компетенцияларына ээ болуу жана эл аралык мамилелерди чындоодо колдоно билүү	0,77	0,65	1,18
5	Баарлашуу маданиятына, жалпы жана эл аралык коммуникативдүүлүк компетенцияларына ээ болуу.	0,63	0,47	1,34
6	Эл аралык биримдикке үндөө жана чындоо компетенцияларына ээ болуу.	0,71	0,62	1,14

Педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө эксперименталдык окутуунун максималдуу мүмкүн болгон натыйжалуулугуна жетүү маселеси ачык бойдон калса да, окуу процессинин жыйынтыгынын студенттердин иш жүзүндө жетүүгө мүмкүн болгон деңгээлине жакындагандыгын белгилөөгө болот.

ҮЧҮНЧҮ ГЛАВА БОЮНЧА КОРУТУНДУ

Педагогика багытындагы студенттерин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында чет тил дисциплинасынын окуу материалдарынын мисалында окутуучу программада иштеп чыгуу жана аларды эксперименталдык түрдө окутуунун натыйжасында төмөнкүдөй жыйынтыктарды алууга мүмкүн болду.

1. Чет тил дисциплинасынын мисалында педагогика багытында окуган студенттеринин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында традициялык методдор аркылуу окутуу бир кыйла кыйынчылыктарды алып келери белгилүү болду. Анткени, педагогикалык адистиктердин студенттери кесиптик өзгөчөлүктөрү менен айырмаланып, чет тил дисциплинасынын мисалында лингводидактикалык компетенттүүлүктү өздөштүрүүгө оң мотивациялары калыптанган эмес. Чет тил дисциплинасынын дедуктивдүү түрдө берилиши аны өздөштүрүүдө педагогика багытындагы адистиктердин студенттери үчүн бир кыйла оорчулуктарды жарата тургандыгы окумуштуулардын иликтөөлөрүнөн маалым болгон. Демек, бул курсту келечектеги кесиби менен ийгиликтүү айкалыштырып өздөштүрүүнүн башкача жолдору да иликтөөчү талап кылат.

2. Педагогика багытындагы адистиктердин студенттеринин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында чет тил дисциплинасынын окуу материалдарын болочок мугалимдик кесипке багыттап окутуунун негизги жоболору толук мүмкүн экендиги аныкталды. Чет тил дисциплинасын заманбап окутуу технологиялар аркылуу, компьютердик технологиянын негизинде педагогикалык анын ичинен лингводидактикалык багытын эсепке алып окутуу аталган проблемаларды кандайдыр бир деңгээлде чечүүгө мүмкүндүк түзөт. Бул проблема боюнча көптөгөн изилдөөлөр жүргүзүлүп, азыркы учурда жогорку окуу жайларынын окутуу процессинде колдонулуп келүүдө.

3. Биздин эксперименталдык иликтөөбүздө чет тил дисциплинасынын мазмунда студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн

калыптандырууда болочок мугалимдик кесиптин талаптарынын максатына ылайыктоо маселеси коюлду. Биз сунуштуган окутуучу программада «АТАКТУУ ПЕДАГОГДОР»« ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫК МАСЕЛЕЛЕР», «ОКУТУУНУН ДИДАКТИКАЛЫК ПРИНЦИПТЕРИ», «ЗАМАНБАП МЕЙКИНДИКТЕГИ ОКУТУУ ТЕХНОЛОГИЯЛАР», «КЫРГЫЗТАНДЫН ТАРЫХЫЙ-МАДАНИЙ БЕРМЕТТЕРИ» аттуу бөлүмдөрү иштелип, андан тышкары педагогика багытындагы адистиктердин студенттеринин кесиптик өзгөчөлүктөрү жана мүмкүнчүлүктөрү эске алынып, (Силлабус, англис тилди педагогикалык багытта окутуу үчүн окуу куралы, тесттер, компьютер аркылуу иштөө, өз алдынча аткаруучу иштер, контролдук иштер, салтуу эмес окутуу технологияларды колдонуу) түзүлдү.

4. Педагогика багытындагы адистиктердин студенттерин чет тил дисциплинасын окутууда, алардын лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда болочок мугалимдик кесибинин заманбап талаптарына жараша түзүлгөн окутуучу программа бир кыйла эффективдүү натыйжа бере тургандыгы эксперименталдык изилдөөнүн негизинде аныкталды.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ ЖАНА СУНУШТАРЫ:

Жогорку окуу жайларында педагогика багытындагы адистиктерде билим алган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын окуу материалынын мисалында калыптандырууга арналган биздин диссертациялык ишибизде изилдөөнүн максаты жана милдеттери коюлуп, аларды чечүүгө карата теориялык адабияттарды иликтөөнүн жана бул багыттагы калыптанган практикалык иштерди жалпылоонун негизинде биз төмөнкүдөй жыйынтыктарга ээ болдук:

1. Педагогика багытындагы студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын окуу материалынын мисалында калыптандыруунун өзгөчөлүктөрү аныкталды. Бул маселени иликтөөдө чет тил дисциплинасынын окуу материалынын мисалында студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда топтолгон проблемаларды аныктоо менен катар, жогорку окуу жайларынын студенттеринин чет тил дисциплинасын өздөштүрүү процессин уюштурууда болочок мугалимдик кесибин заманбап өзгөчөлүктөрүн эске алып окутуунун ролу талкууга алынып, аталган багытта студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун маанилүү экендиги белгиленди.

2. Билим түзүүчү элементтерди структуралаштыруу жана негизги педагогикалык булактарды издөө жана изилдөөлөрдүн негизинде студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында теоретикалык модел иштелип чыкты. Аталган модель өзүнө төрт компонентти камтыйт: когнитивдүү компонентти, баалоочулук компонентти, ишмердүүлүк компонентти, маданиятуулук компонентти. Моделде сунушталган компоненттердин мүнөздөмөлөрүнүн негизинде ойлонгон экспериментке жараша студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырылган деңгээлин үйрөнүү максатында критерийлер жана көрсөткүчтөр негизделди.

3. Педагогика багытындагы адистиктердин студенттеринин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун натыйжалуулугу – бул сапатты аныктаган критерийлер, окутуу-тарбиялоо процессинин мазмуну жана педагогикалык шарттарынын дал келүүсү демекчибиз. Биздин изилдөөбүздө болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда анын заманбап кесиптик өзгөчөлүктөрүнө жараша атайын психологиялык-педагогикалык мазмундагы: «Мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгү» аттуу эксперименталдык программа иштелип чыгарылды; болочок мугалимдерди жогорку окуу жайындагы окутуу процессинде кесиптик жактан даярдоонун үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылуу максатында өз алдынча педагогикалык билимдерин андан ары өркүндөтүүгө жана кесиптик компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын негизинде калыптандырууга багытталган англис-кыргыз тилинде студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн “Англис тил” окуу куралы иштелип чыгарылды; «XXI кылымдын мугалими жана компетенттүү мамиле» аттуу атайын тесттик тапшырмалар, ал тесттик тапшырмалар интерактивдүү доска менен жана компьютер менен иштөөгө сунушталынды; студенттердин болочок мугалим катары окуу-тарбия процесске байланышкан практикалык компетенцияларын калыптандырууга багытталган контролдук иштердин жыйнагы иштелип чыгарылды. Андан тышкары жаңы окутуу технологияларды кеңири колдонуп, окутуунун интерактивдүү методдорунун мазмунун болочок мугалимдик кесиптин багытына жараша иштеп чыгарылышы жана окуу процессин, үзгүлтүксүз педагогикалык практиканы заманбап талаптарга жараша уюштурулушу - педагогикалык шарттар катары белгиленди.

4. «Мугалимдин атайын лингводидактикалык компетенттүүлүгү» аттуу эксперименталдык окутуучу программа аркылуу болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптанышынын критерийдик баалоо аппараты иштелип жана көрсөткүчтөрү аныкталды:

– болочок мугалим катары өз кесиби тууралуу таанып-билүү кызыкчылыгы толук калыптанган жана жалпы жана методологиялык таанып-билүү системасы боюнча билимдерге ээ болуу компетенцияларынын калыптанышы;

– гумандуу окутуу программанын билгичтерине ээ болуп, заманбап кесиптик компетенцияларынын калыптандыруу максатында жеке инсандык баалуулугунун багытын туура реалдаштыра алышы;

– болочок кесиптик ишмердүүлүгүнө карата өз алдынча баалуулук мамилесинин жандыра алып жана болочок кесиптик компетенцияларынын топтомун калыптандыруу максатында өзүнүн лингводидактикалык компетенттүүлүгүнө талдоо жүргүзө алышы;

– өзүнүн педагогикалык иш аракетине жараша диагностикалык компетенцияларга ээ болуп жана бүтүмдүү педагогикалык процесстин маңызын, мыйзамдарын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүнүн колдоно билүү компетенцияларынын толук калыптанышы;

– азыркы активдүү окутуу технологияларын компетенттүү мамиленин негизинде колдоно алып, кесиптик практикалык компетенцияларды толугу менен демонстрациялап, көрсөтө билиши;

– калыптанган лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн негиздерин ар кандай педагогикалык жагдайларда көрсөтө алып жана англис тилин жакшы деңгээлде билип, инсандар жана маданияттар аралык байланыштарды түзө алган көрсөткүчтөрүнө ээ боло алышы.

Аталган көрсөткүчтөр эксперимент түрдө калыптандыруу жолдор аркылуу текшерилди. Эксперименталдык изилдөөнүн жыйынтыгы менен чет тил дисциплинасынын окуу материалынын мисалында педагогика багытындагы студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун эффективдүүлүгү аныкталды жана томөнкү практикалык практикалык сунуштар ырасталды:

1.ЖОЖдын окуу программаларындагы окуу курстарга (өзгөчө чет тил дисциплинасынына) болочок кесиби менен байланыштырып окутууга маани берип компетенттүү мамиленин негизинде калыптандыруу.

2. Окуу-тарбия иштерин интесивдештирүү максатында алтернативдик окутуу программаны иштеп чыгып, болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында жаңы окутуу технологияларды, заманбап дидактикалык принциптерди жана техникалык каражаттарды колдонуу аркылуу окутуу.

3. Коомдун өсүп-өнүгүүсүндөгү өзгөрүүлөр: глобалдаштыруу проблемасы, рынок экономикасынын стратегиялык багытынын өсүшү, эл аралык мамилелердин кескин түрдө өзгөрүлүшү жана мугалимдик кесипке заманбап коюлган талаптар (гумандаштыруу процесстерди уюштуура билүү, эл аралык мамилелерди чындоо багыттарды колдоно билүү, инсандар жана маданият аралык байланыштарды түзө алуу ж.б.у.с.), педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда жогоруда аталган заманбап талаптарды эске алынып тереңдетип окутуу.

Колдонулган адабияттар:

1. **Абакумова И.В.** О становлении толерантной личности в поликультурном образовании [Текст] / И.В.Абакумова, П.Н.Ермаков // Вопросы психологии. – 2003. – №3. – С.11 – 18
2. **Абдрахманов Т.А.** Компетентностный подход в современном образовании [Текст] / Т.А.Абдрахманов, М.А.Ногаев. – Бишкек, 2011. – 114 с.
3. **Абдуллина О.А.** .Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования [Текст] / О.А. Абдуллина. – М.: Просвещение, 2005. – 141 с.
4. **Абдуллина О.А.** Педагогическая практика студентов [Текст] / О.А.Абдулина, Н.Н.Загвязкина. – М.,2008. – 174 с.
5. **Абдыманапов С.А.** Педагогическая практика как этап профессиональной подготовки будущего учителя [Текст] / С.А.Абдыманапов , Г.С. Ахметкаримова , Л.В. Нефедова, М.Г.Соколова // Вестник Евразийского национального университета им.Л.Гумилева. – Бишкек., 2002. – № 1-2. – С. 102 – 106.
6. **Абульханова-Славская К.Е.** Деятельность и психология личности [Текст] /К.Е. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 344 с.
7. **Адольф В.А.** Профессиональная компетентность современного учителя [Текст]: Монография / В.А. Адольф. – Красноярск, 1998. – 151с.
8. **Ажибаева А.Ж.** Реализация личностно-ориентированного подхода в профессиональном воспитании будущего педагога [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед.наук :13.00.01/А.Ж.Ажибаева.– Бишкек, 2007. –15с.
9. **Акматалиев А.А.** Баба салты,эне адеби [Текст] / А.А. Акматалиев. – Бишкек,1993. – С.15-24.
10. **Акчекеева М.С.** Объективные характеристики и сопоставление безударенных гласных: [Текст]: автореф....дис. канд.фил. наук 10.00.19 /М.С.Акчекеева. – Л.,1980. – 35 с.

11. **Алимбеков А.А.** Теория и практика этнопедагогической подготовки учителя в системе высшего педагогического образования [Текст]: Монография/ А.А. Алимбеков. – Бишкек, 2009. – 146 с.
12. **Алиев Т.И.** Кыргыз Республикасында баштапкы кесиптик билим берүүнүн дидактикалык системасы[Текст]: педагогика б.ча канд.дис–нын автореф–ты :13.00.01 / Т.И.Алиев. –Бишкек, 2005. –186–б.
13. **Алмазова Н.И.** Кросс – культурная составляющая иноязычной коммуникации: когнитивный и дидактический аспекты [Текст] / Н.И. Алмазова – Санкт Петербург.: «Наука», 2003. – 139 с.
14. **Амонашвили Ш.А.** Личностно – гуманная основа педагогического процесса [Текст] / Ш.А.Амонашвили. – Минск, 1990. – 560 с.
15. **Ананьев Б.Г.** Человек как предмет познания [Текст] / Б.Г. Ананьев.– 3-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 288 с.
16. **Андреев А.** Знания или компетенции? [Текст] /А. Андреев // Высшее образование в России. – 2005. – №1. – С.3 – 12.
17. **Андреев А.** Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско – методологического анализа [Текст] /А.Л.Андреев// Педагогика.– 2005. – №4. – С.19 – 27.
18. **Архангельский С.И.** Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы [Текст] /С.И.Архангельский – М.,1989. – 368 с.
19. **Асадуллин Р.** Системная логика построения в вузе педагогических дисциплин [Текст] / Р.Асадуллин // С.И. Вестник высшей школы . С.И. – 2006. – №12. – С.19 – 22.
20. **Асипова Н.А.** Научно – педагогические основы формирования культуры межнационального общения [Текст]: автореф....дис. д–ра пед. наук:13.00.01/ Н.А. Асипова . – Алма–Ата, 1993. – 35 с.
21. **Асипова Н.А.** Компетентностный подход к подготовке педагогических кадров [Текст] / Н.А.Асипова // Вестник ОШГУ.- №1,2, – 2006.С.184 – 188.

22. **Асипова Н.А.** Проблемы формирования профессиональной компетентности будущих педагогов [Текст] / Н.А.Асипова // Кыргыз – Түрк «Манас» университетинин коомдук илимдер журналы. – Бишкек, 2006. – С.226 – 234.
23. **Асмолов А. Г.** Личность как предмет психологического исследования [Текст]/ А.Г.Асмолов. – М.: МГУ, 1984. – 104 с.
24. **Асмолов А.Г.** Системно-деятельностный подход к разработке стандартов нового поколения [Текст]/ А.Г.Асмолов // Педагогика. – 2009. – №4. – С.14 – 22
25. **Бабанский Ю.К.** Рациональная организация учебной деятельности [Текст] / Ю.К. Бабанский. – М.: Знание,1981. – 96 с.
26. **Байденко В. И.** Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения [Текст] /: Методическое пособие / В. И. Байденко.– М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.
27. **Безукладников К.Э.** Лингводидактические компетенции: концепция формирования[Текст] / К.Э Безукладников. – Монография. – Пермь. –2011. – 207с.
28. **Бекбоев И.Б.** Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы [Текст] / И.Б.Бекбоев, А.Алимбеков, – Бишкек, «Бийиктик», 2001 – ж 28 – б
29. **Бекбоев И.Б.** Инсанга багытап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери [Текст] / И.Б. Бекбоев. – Бишкек.: Педагогика века. – 2004. – 384 – б.
30. **Бекбоев И.Б.** Проблема новой ориентации системы образования [Текст] / И.Б.Бекбоев //Теория и практика инновационного образования. – Бишкек, 2000.
31. **Белых И.** Формирование профессиональных компетенций: проблема управления [Текст]/ И.Белых // Высшее образование в России. – 2006. – №11. – С.46 – 49.

32. **Беспалько В.П.** Слагаемые педагогической технологии [Текст]/В.П.Беспалько. – М.: Политиздат, 1989. – 225 с.
33. **Библер В.С.** Мышление как творчество: введение в логику мысленного диалога [Текст]/В.С. Библер. – М.: Политиздат, 1975. – 399 с.
34. **Богин Г. И.** Современная лингводидактика [Текст] : учеб. пособие / Г. И. Богин. – Калинин :КГУ, 1980. – 61 с.
35. **Боева Т. В.** Лингводидактические основы профессионального общения при подготовке специалистов (Иностранные языки) [Текст]: дис. . канд. пед. наук : 13.00.08 / Т. В. Боева. – Воронеж, 2002. – 166 с.
36. **Болотов В.А.** Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе [Текст] / В.А.Болотов, В.В.Сериков // Педагогика. – 2003. – №10. – С.8–14.
37. **Бордовский В.А.** Теория и практика организационно-методического обеспечения инновационного развития высшего педагогического образования: [Текст]: автореф...дис. докт. пед. наук. 13.00. 01/ В.А. Бордовский – С.Петербург,1999. – 39 с
38. **Браже Т.Г.** Профессиональная компетентность специалиста как многофакторное явление [Текст]/ Т.Г Браже. – Л.:Знание, 1990. – 312с.
39. **Буйдаков Х.** Дидактические основы формирования обобщенных знаний учащихся старших классов в целостном педагогическом процессе [Текст]: автореф. ...дис. д-ра пед. наук: 13.00.01/ Х.Буйдаков. – Душанбе, 1993. – 47 с.
40. **Варламова Е.Ю.** Формирование лингводидактической компетентности будущих учителей иностранного языка как второй специальности [Текст] : дис. . канд. пед. наук : 13.00.08 / Е. Ю. Варламова. – Чебоксары, 2005. – 202 с
41. **Вербицкий А.А.** Школа компетентностного обучения как модель реализации компетентностного подхода в общем образовании [Текст]/ А.А. Вербицкий, О.Б. Ермакова // Педагогика. – 2009. – №2 – С.12 – 18.

42. **Выготский Л.С.** Мышление и речь. [Текст]: собр. соч. в 6 т. / Л.С. Выготский. – Т. 2. Проблема общей психологии – М.: Наука, 1982. – 450 с.
43. **Гальперин П.Я.** Психология обучения [Текст]/ П.Я. Гальперин. – М.: Прогресс, 2000. – 452 с.
44. **Гез Н.И.** Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пособие для студ. лингв, ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н.Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 104с.
45. **Гершунский Б.С.** Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования [Текст] / Б.С. Гершунский // Педагогика . – 2002. – №7. – С.109 – 113.
46. Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования по направлению «Педагогическое образование» – бакалавриат и магистратура. – Б, – 2015. – 350с.
47. **Грачев В.В.** Компетентностный подход в высшем профессиональном образовании [Текст]/ В.В. Грачев, О.А. Жукова, А.А. Орлов // Педагогика. – 2009. – №2. – С.107 – 112.
48. **Григорян Е.А.** Развитие уровня профессиональных притязаний студентов в процессе обучения в педагогическом вузе [Текст] : автореф. дис. ... канд. Пед. наук / Е.А. Григорян. – М., 1986. – 16
49. **Гуманизация процесса обучения** [Текст]/ М.: Российская АО, НИИ содержания и методов обучения, 1993. – 95 с.
50. **Гузеев В.В.** Образовательная технология: от приема до философии [Текст]/ В.В. Гузеев. – М.: Сентябрь, 1996. – С.9 – 10.
51. **Давыдов В.В.** Теория развивающего обучения [Текст]/ В.В. Давыдов. – М.: ИНТОР, 1996. – 544с
52. **Даль В.И.** Толковый словарь [Текст]/ В.И. Даль. – М.: Русский язык, 1978. – 504 с.
53. **Данилюк А.Я.** Учебный предмет как интегрированная система [Текст] / А.Я. Данилюк // Педагогика, 1997. – №4. С.24–28.

54. **Дахин А.Н.** Педагогика компетентности [Текст] / А.Н.Дахин // Школьные технологии, – 2012. – №6 – С.67 – 78.
55. **Добаев К.Д.** Теоретические основы обучения лексике кыргызского языка в русскоязычной начальной школе [Текст] : автореф. дис...д-ра пед. наук: 13.00. 01/К.Д.Добаев. – Бишкек,1999. –334с.
56. **Добаев К.Д.** Еще раз о государственных образовательных стандартах высшего образования на основе компетентностного подхода по педагогическим направлениям и специальностям. [Текст] / К.Д.Добаев., Э.Р.Сакимбаев //Известия КАО. – № 1. – Бишкек, 2011. – С.12 – 17.
57. **Доманский Е.В.** Рефлексивное обучение в подготовке учителя[Текст]/ Е.В. Доманский // Педагогика, 2009. – №3 – С.74 – 79.
58. **Донских О.А.** Дело о компетентностном подходе[Текст]/ О.А.Донских // Высшее образование в России, 2013.: – №5 – С.36 – 41.
59. **Дубровина Т. С.** К вопросу о профессиональной компетентности будущих учителей иностранных языков [Текст] / Т. С. Дубровина // Молодой ученый. 2011. –№4. Т.2. –С. 86-89.
60. **Дурай – Новикова К.М.** Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности [Текст]: автореф. дис...д-ра пед. наук: 13.00. 01/ К.М.Дурай – Новикова.– Москва,1983. – 44 с.
61. **Дюшеева Н.К.** Психолого-педагогические основы профессионально-личностного формирования будущего учителя в вузе [Текст]/ автореф. дис....д-ра. пед. наук : 13.00. 01/ Н.К Дюйшеева. – Бишкек, 2009. – 43с.
62. **Жолдошбаева Ы.** Болочок мугалимдердин атайын кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары[Текст] Вестник КНУ им. Ж.Баласагына. – Выпуск № 4. – Бишкек, 2013. – С.339-342
63. **Жолдошбаева Ы.** Студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу маселелери [Текст]/ Ы.Жолдошбаева // Вестник КНУ имени Ж.Баласагына. – Выпуск № 1. – Бишкек, 2014. – С.239-242

64. **Жолдошбаева Б.** Англис тилинин практикалык курсу (Студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн)[Текст]/ Б.Жолдошбаева.– ЖАГУ, 2014. – 35 б.
65. **Зеер Э.Ф.** Компетентностный подход к модернизации профессионального образования [Текст]/ Э.Ф.Зеер, Э.Э.Сыманюк //Высшее образование в России,2005.– №4.– С. 23–30.
66. **Зимняя И.А.** Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования [Текст]/ И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – М.,2003. – №5.
67. **Иванова Л.А.** Проектирование в обучении: дидактические принципы [Текст]/ Л.А.Иванова // Учитель, – 2004. – №6. – С.45 – 49.
68. **Измаилов А.Э.** Народная педагогика [Текст]/А.Э.Измаилов: Педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана. –М.,1991. – 131с.
69. **Ильин Е.Н.** Искусство общения [Текст]/ Е.Н. Ильин. – Минск: Народная асвета, 1987. – 108с.
70. **Кадырбекова П.К.** Толерантный менталитет кыргызов [Текст]/ П.К.Кадырбекова., Е.У.Тынаева. / Историческая роль Александра Гумбольдта и его экспедиций в развитии мировой, региональной и национальной науки : Материалы 2-ой Международной конференции. – Алматы, 2004. – С.76 – 81
71. **Кадыров Б.** Межпредметные связи: инновация и творческое мышление учащихся [Текст]/ Б.Кадыров. – Душанбе, 2004.
72. **Калдыбаев С.К.** Теория и практика педагогических измерений [Текст]: дисс. ...д-ра пед.наук : 13.00.01 / С.К.Калдыбаев. –Бишкек, 2009. – 271с.
73. **Калдыбаева А.Т.** Эл акындарынын этнопедагогикалык идеяларын жаштарды тарбиялоодо колдонунун педагогикалык негиздери [Текст]: педагогика б – ча. докт. дис-нын. автореф-ты: 13.00.01./ А.Т. Калдыбаева. – Бишкек, 2007. – 43 б.

74. **Кан-Калик В.А.** Учителю о педагогическом общении [Текст] : книга для учителя / В.А.Кан-Калик. – М.:Просвещение,1987. – 190с.
75. **Крупченко А.К.** Становление профессиональной лингводидактики как теоретико-методологическая проблема в профессиональном образовании [Текст]: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01/ А.К. Крупченко – М., 2007. – 28с.
76. **Кашлев С.С.** Современные технологии педагогического процесса: [Текст] / С.С.Кашлев //Пособие для педагогов, – Минск, 2002. – 95с.
77. **Ким Н.П.** Формирование грамматических умений на английском языке в5-7классах кыргызской школе [Текст] :дис. ... канд. фил. наук: 10.00.19/ Н.П.Ким,М.,1973. – 197с.
78. **Кларин М.В.** Педагогическая технология в учебном процессе [Текст] / М.В. Кларин. – М.,1989. – 327с.
79. **Койнова-Цельнер Ю.В.** Педагогические технологии активного обучения в начальной школе [Текст]/ Ю.В.Койнова-Цельнер–Б.: 2011. –144с.
80. **КолевГ.** Формирование профессионально-педагогической направленности студентов педагогических учебных заведений [Текст]/ Г.Колев. –Л.,1989.–38с.
81. **Колесина К.Ю.** Построение процесса обучения на интегративной основе[Текст]: дис. ... канд. пед. наук: / К.Ю.Колесина. –Ростов-на-Дону, 1995. –197 с.
82. **Коменский Я.А.** Великая дидактика [Текст]:избр. пед. соч.: в 2 томах / Я.А. Коменский. – М. 1982. – 543с.
83. **Коменский Я.А.** Педагогическое наследие [Текст] / Я.А.Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж.Руссо, И.Г. Песталоцци. –М.: Педагогика, 1989. – 416с.
84. **Кон Ч.А.** Подход к формированию компетентной структуры компетенции [Текст]/ Ч.А.Кон, В.И.Фрейман, А.А.Южапов. // Высшее образование в России. –2013. –№7. – С.37–43

85. **Копьев В.В.** Средства массовой коммуникации в контексте глобализации мировой экономики и развитие информационного пространства- [Текст]/ В.В.Копьев. – М.: Изд-во «Научная книга», 2000. –184 с.
86. **Краевский В.В.** Моделирование в педагогическом исследовании [Текст]/ В.В.Краевский В кн. «Введение в научное исследование по педагогике»: Уч. пособ. для студ. пед. инст. Под ред. В.И.Журавлева. – М., 1988, – 239 с.
87. **Краевский В.В.** Основы обучения: Дидактика и методика– [Текст] /В.В.Краевский, А.В. Хуторской. –М.: Издательский центр Академия, 2007. – 353с.
88. **Кузьмина Н.В.** Способности, одаренность, талант учителя [Текст]/ Н.В.Кузьмина. –Л.,1985. –32с.
89. **Кузьмина Н.В.** Методы исследования педагогической деятельности [Текст] / Н.В. Кузьмина. –Л.: Изд-во ЛГУ, 1970. –114 с.
90. **Кузьмина Н.В.** Очерки психологии труда учителя [Текст]: Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности / Н.В. Кузьмина. –Л.: Изд-во ЛГУ, 1967 –183 с.
91. **Кун Д.** Основы психологии: Все тайны поведения человека: [Текст]/ Д.Кун. –Моногр. –9-е изд. –СПб.: «Прайм – Еврознак»,2004. –864 с.
92. **Курбаналиева Л.П.** Общие вопросы методики преподавания[Текст] / Л.П.Курбаналиева. – АГПИ, 2003. –119 с.
93. **Кутнаева А.М.** Дидактические основы личностно-ориентированного обучения в вузе на первом уровне бакалавриата [Текст]: автореф. дис....канд. пед. наук : 13.00. 01 /А.М. Кутнаева.–Бишкек, 2002. –19с.
94. **Лебедев О.Е.** Компетентностный подход в образовании [Текст]/ О.Е. Лебедев // Школьные технологии, 2004. –№5. –С.5–12.
95. **Левина М.М.** Технологии профессионального педагогического развития [Текст]/ М.М.Левина. –М.:Академия,2001. –272с.
96. **Леонтьев А.А.** Педагогическое общение[Текст]/ А.А. Леонтьев. –М.: Наука, 1979. –268с.

97. **Лернер И.Я.** Проблемное обучение [Текст]/ И.Я. Лернер. –М.: Знание, 1974. –64с.
98. **Лукьянова М.И.** Психолого-педагогическая компетентность учителя: Диагностика и развитие [Текст]/ М.И.Лукьянова. –М.:Сфера, 2004. –144с.
99. **Максимова В.Н.** Сущность и функции межпредметных связей в целостном процессе обучения [Текст] : автореф. дисс... канд. пед. наук : 13.00.01 / В.Н. Максимова. –Л.,1981.–45 с.
100. **Максимова В.Н.** Межпредметные связи и совершенствование процесса обучения [Текст] : Книга для учителя / В.Н. Максимова. – М.:Просвещение, 1984. –143 с.
101. **Мамбетакунов Э.М.** Методология и качество педагогических исследований[Текст]/ Э.М.Мамбетакунов. –Бишкек, 2010. –304б.
102. **Мамбетакунов Э.М.** Компетентностный подход к педагогическому образованию [Текст]/ Э.М.Мамбетакунов // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына. – Бишкек, 2013. –№1. –С.37–39.
103. **Мамытов А.М.** Билим берүүнүн философиясы жана технологиясы эмнеде? [Текст] /А.М. Мамытов. –Кут билим. –2009. –№2. –5б.
104. **Манько Н.Н.** Технологическая компетентность педагога [Текст] / Н.Н. Манько // Школьные технологии, 2002.–№5–С.33–39
105. **Маркова А.К.** Психологический анализ профессиональной компетентности учителя [Текст]/ А.К. Маркова //Советская педагогика. – №8. 1990. –212 с.
106. **Махмутов М.И.** Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей [Текст] / М.И. Махмутов. –М., 1977. –240с.
107. **Монахов В.М.** От традиционной методики к новой технологии обучения. [Текст]/ В.М. Монахов.– М.-Тула: Будрус, 1993. - 143 с.
108. **Мусаева В.И.** Орто мектепке кептин стилдерин окутуу менен окуучулардын байланыштуу кебин өстүрүүнүн илимий-методикалык негиздери (9–11 класстар)[Текст]: педагогика б.ча канд.дис–нын автореф–ты :13.00.01/В.И.Мусаева–Бишкек, 2008. –184 б.

109. **Наргозиев А.К.** Проектирование образовательно-профессиональных программ в ВУЗе на основе компетентностного подхода по кредитной технологии. [Текст]: монография / А.К. Наркозиев. – Бишкек: Илим, 2009. – 264 с.

110. **Нефедова Л.А.** Развитие ключевых компетенций в проектном обучении [Текст] / Л.А. Нефедова, Н.М. Ухова // Школьные технологии. – 2006. – №4. – С. 61–66.

111. **Никитина Г.В.** Педагогические условия развития ключевых профессиональных компетенций будущего учителя в педагогическом колледже [Текст]: автореф. дисс... канд. пед. наук. 13.00.01 / Г.В. Никитина. – Иркутск, 2005. – 19 с.

112. **Нусубалиева Е.Ш.** Формирование межкультурной коммуникационной компетентности у студентов в условиях педагогического вуза [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е.Ш. Нусубалиева. – Бишкек, – 2005. – 23 с.

113. **Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка** [Текст] / Департамент современных языков Директората по образованию, культуре и спорту Совета Европы; Перевод выполнен на кафедре стилистики английского языка МГЛУ под общ. ред. проф. К. М. Ирисхановой. — М.: Изд-во МГЛУ, 2003

114. **Ожегов С.М.** Толковый словарь русского языка [Текст] / С.М. Ожегов, Н.Ю. Шведов. – М., 2008. – 597 с.

115. **Оконь В.** Основы проблемного обучения [Текст]: пер. с полск. / В. Оконь – М.: Просвещение, 1968. – 208 с.

116. **Оразханова Н.А.** Межпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса (на примере каз. яз.) [Текст]: автореф. дисс... канд. пед. наук. 13.00.01 / Н.А. Оразханова. – Алматы, 1993. – 25 с.

117. **Панина С.А.** Становление профессиональной компетентности у будущих учителей иностранных языков [Текст] / С.А. Панина // Высшее образование сегодня. – 2001. – №3. – 19 с.

118. **Пассов Е. И.** Беседы об уроке иностранного языка [Текст] / Е.И.Пассов , Т.И. Колова., Т.А. Волкова., Т.Н. Добронравова: Пособие для студентов педагогических институтов. –М.: Просвещение, 1971. –148 с.
119. **Пидкасистый П.И.** Организация учебно-познавательной деятельности студентов: Образование XXI века [Текст]/ П.И.Пидкасистый// Педагогическое общество России, 2005. –123 с.
120. **Пискунов А.И.** Педагогическое образование: концепция, содержание, структура [Текст]/ А.И.Пискунов // Педагогика, 2001. –С.41–46.
121. **Полат Е.С.** Метод проектов: история и теория вопроса [Текст]/ Е.С.Полат // Школьные технологии, 2006. –№6. –С.43–47.
122. **Понутриева В.П.** Коммуникативные умения учителя как условие активизации познавательной деятельности учащихся [Текст]: автореф. дисс... канд. пед. наук :13.00.01/ В.П. Понутриева–Брянск., 1997. –25с.
123. **Присяжная А.Ф.** Прогностическая компетентность преподавателей и обучаемых [Текст]/ А.Ф. Присяжная // Педагогика. –2005.–№5.–С.78-79
124. **Пушкина А.Е.** Формирование коммуникативного потенциала будущих учителей иностранного языка. [Текст]: автореф., дис. канд. фил. наук 10.00.19 /А.Е. Пушкина.–Казань,–2003. –30 с.
125. **Равен Дж.** Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация [Текст]: пер. с англ. /Дж. Равен. –М., 2002. –113 с.
126. **Разина Н.А.** Модель профессиональной компетентности учителя в соответствии со стандартами образования [Текст]/ Н.А. Разина //Завуч. – 2001. –№4. 241 с.
127. **Раимкулова А.С.** Формирование профессиональных компетенций будущего учителя по активизации познавательной деятельности школьников [Текст]: монография /А.С.Раимкулова. –Бишкек: КНУ имени Ж.Баласагына, 2011. –162 с.
128. **Раимкулова А.С.** Компетентностный подход в формировании профессиональных компетенций будущего учителя как один из кардинальных

путей модернизации современного образования [Текст]/ А.С.Раимкулова // Вестник КазГУ им. Аль-Фараби, 2010. –№2. –С.37–43.

129. **Розов Н.Х.** Интеллект, окружающий мир и новый век [Текст]/ Н.Х. Розов.-Изв.МСАО. –2006. –№4. –С.110–117.

130.**Романова О.В.** Модель формирования профессиональной компетентности учителя [Текст]/ О.В.Романова //Педагогика, 2012. –№2. –С.63–71

131.**Рубинштейн С.Л.** Основы общей психологии [Текст]/ С.Л.Рубинштейн. –СПб.: Изд-во Питер, 2000. – 712 с.

132.**Рубинштейн Е.Ю.** Аспекты профессиональной компетентности учителя в условиях гуманитаризации образования [Текст]/ Е.Ю.Рубинштейн // Аспирант и соискатель. –2003. –№2. –С.138–141.

133. **Рысбаев С.К** Окуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 1–4 класстарында кыргыз тилин окутууда окуучулардын маек кебин өстүрүү жолдору.[Текст]: педагогика б.ча канд. дис–нын автореф–ты :13.00.02/С.К.Рысбаев.–Бишкек,1995. –19б.

134. **Селевко Г.К.** Педагогические компетенции и компетентность: их классификация [Текст]/ Г.К Селевко // Сельская школа, 2004. –№3. –С. 29–32.

135. **Селевко Г.К.** Современные образовательные технологии [Текст]: учебное пособие /Г.К.Селевко. –М.:Народное образование. –1998. –255с.

136. **Сенашко В.С.** О компетентностном подходе в высшем образовании [Текст]/ В.С. Сенашко // Высшее образование в России. 2009. –№4. –С. 18–74.

137.**Симонова О.А.** Лингводидактическая среда как фактор формирования готовности студентов к межкультурной коммуникации: на примере факультета лингвистики [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ О.А.Симонова, Сургут, – 2008.

138. **Сияев Т.М.** Азыркы мезгилдин мугалиминин профессионалдык компетенттүүлүгү: мотив компоненти [Текст]/Т.М.Сияев // Материалы международной научно-практической конференции : «Наследие просветителей

в культуре, образовании и их влияние на современность» КГУ имени И.Арабаева. – Бишкек,2012.–С.20–23

139. **Сластенин В.А.** Педагогика: инновационная деятельность [Текст]/ В.А.Сластенин, Л.С.Подымова. –М., 1997. –224 с.

140. **Слободчиков В.И.** Психология развития человека [Текст]/В.И.Слободчиков.,Е.И.Исаев. – М.: Высшая школа, 2000. –С.14–24

141. **Слободчиков В.А.** Компетентностный подход в высшем профессиональном образовании [Текст]/ В.А Слободчиков // Педагогика. – 2009.: –№2. –107 с.

142.**Совет Европы:**[Текст]: симпозиум по теме «Ключевые компетенции для Европы»: Док. DECS/SC/Sec (96) 43. –Берн. 1996.С.41 –46

143. **Соловова Е.Н.** Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: [Текст] / Е.Н. Соловова: пособие для студентов пед. вузов и учителей. 4-е изд. М.: Просвещение, 2006.

144. **Соснин Н.В.** О структуре содержания обучения в компетентностной модели [Текст]/ Н.В.Соснин //Высшее образование в России. –2013. – №1– С.20–24

145. **Сулайманкулова А.Н.** Национально-культурная специфика речевого этикета «Обращение» в межкультурном контексте [Текст]/ А.Н.Сулайманкулова // Вестник Кыргызского Государственного Униерситета им. И.Арабаева. Вып.1.–Бишкек, – 2011. С.414–416.

146. **Талызина Н.Ф.** Пути разработки профиля специалиста [Текст]/ Н.Ф. Талызина, Н.Г.Печенюк, Л.Б.Хихловский–Саратов: Изд-во Саратов. Ун-та, 1987. –176с.

147. **ТареваЕ.Г.** Классификатор лингводидактических компетенций инструмент оценки качества подготовки преподавателя иностранных языков [Текст]. / Е. Г. Тарева // Инновации в языковом образовании: сборник научных статей. - Иркутск : ИГЛУ, 2008. - СС. 6-13

148. **Турсуналиев Т.** Методика обучения умений на английском языке в 5-7 классах кыргызском школе [Текст]: дисс...канд. пед. наук:10.00.19/ Т.Турсуналиев. –М.,1973. –197с.

149. **Тынаева Э.У.** Средства выражения вежливости в немецком и кыргызском языках [Текст]/ автореф.дисс...канд.фил.наук:10.00.20 Э.У.Тынаева. АКД на соискание ученой степени кандидата филологических наук. –Бишкек,2008. 24с.

150. **Уварова И.** Компетентность учителя: инструментарий оценки и самооценки [Текст]/ И.Уварова, Т.Цветкова //Директор школы. –2002. – №5.– С.33–41.

151. **Фролов Ю.В.** Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов [Текст]/ Ю.В. Фролов, Д.А Махотин. //Высшее образование сегодня, 2004. –№8. –С.34 –41.

152. **Хан Н.Н.** Некоторые особенности дидактической подготовки будущего учителя к организации коллективной познавательной деятельности учащихся [Текст]: дисс...канд. пед. наук:13.00.01/ Н.Н Хан. –Алматы, – 1981. – 25с.

153. **Хансен А.** Проблемы интеграции высшего образования Кыргызстана в мировую систему образования [Текст]/ А.Хансен, Б.Макгауэн, И.Прайд/– В.кн.:Образование и наука в новом геополитическом пространстве. Бишкек, – 1995. – С.25 – 31.

154. **Хмель Н.Д.** Педагогический процесс как объект деятельности учителя [Текст] / Н.Д. Хмель. –Алматы, 1978. –115с.

155. **Хмель Н.Д.** Теоретические основы профессиональной подготовки учителя [Текст]: автореф. дисс...д-ра пед. наук : 13.00.01/ Н.Д. Хмель. – Киев, 1986. –46 с.

156. **Холстед М.** Ключевые компетенции в системе оценки Великобритании. //Современные подходы к компетентностно–ориентированному образованию [Текст]:М.Холстед, Т.Орджи. –Самара, – 2001.С.8–12.

157. **Хуторской А.В.** Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения [Текст]/ А.В.Хуторской. –М.: Издательство МГУ. –2003. –416 с.
158. **Хуторской А.В.** Форум и совет: Состав, компетенция и деятельность [Текст]/ А.В.Хуторской // Школьное планирование. – 2006. –№4. С.36–42.
159. **Чернявская А.П.** Технологии педагогической деятельности. Часть I. Образовательные технологии: учебное пособие[Текст]/ А.П.Чернявской, Л.В.Байбородовой. –Ярославль;Изд-во ЯГПУ, 2012. – 311 с.
160. **Шадриков В.Д.** Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход [Текст]/ В.Д. Шадриков // Высшее образование сегодня, 2004. –№ 8–С.25–31.
161. **Шаталов В.Ф.** Куда исчезли тройки?[Текст]/ В.Ф. Шаталов–М.: Просвещение, 1989. – 188с.
162. **Шестап Н.В.** Профессиональная компетентность преподавателя [Текст]/ Н.В. Шестап // Высшее образования сегодня. –2010. –№1–С.72–74 (компетент.специал.)
163. **Школьный В.А.**Формирование креативности на уроках гуманитарного цикла с использованием интерактивных методов обучения [Текст]: автореф. дисс. ... канд.пед.наук : 13.00.01 / В.А Школьный –Бишкек, 2009, –19 с.
164. **Щедровицкий Г.П.** Схема мыследеятельности: системно-структурное строение, смысл и содержание [Текст]: Системные исследования: Методологические проблемы/Г.П.Щедровицкий // Ежегодник.–М.: Наука., 1986. –С.124–146.
165. **Щербаков А.И.** Психология труда и личности учителя [Текст]: сб. науч. тр. /А.И.Щербаков. –Л.: ЛГПИ, 1976. –134 с.
166. **Щукина Г.И.** Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе[Текст]/ Г.И.Щукина. –М.:Просвещение,1979. –160с.
167. **Юдина Е.Ю.** Формирование творческой направленности личности будущих учителей начальных классов в процессе изучения учебных дисциплин

эстетического цикла [Текст] : автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 /Е.Ю.Юдина . –М., 1985. –23с.

168. **Юсуфбекова Н.Р.** Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании [Текст]/ Н.Р Юсуфбекова. –М., 1991.–С.37–49.

169. **Юцявичене П.А.** Теория и практика модульного обучения [Текст] / П.А. Юцявичене . – Каунас: Гвинисса,1989. – 72 с.

170.**Якиманская И.С.** Знания и мышление школьника [Текст]/ И.С.Якиманская. –М.: Просвещение, 1985. –76 с.

171.**Якиманская И.С.** Принцип активности в педагогической психологии [Текст]/ И.С.Якиманская // Вопросы Психологии. 1989. –№ 6. –С.3–14.

172. **Якимова З.В.** Оценка компетенций профессиональная среда и вуз // [Текст]/З.В.Якимова,В.И.Николаева: Высшее образовании в России. –2012 – №12.–С.13–23

173. **Яковлева Е.В.** Становление учителя как субъекта культуры [Текст]: автореф. дисс. ...докт. пед. наук: 13.00.01 / Е.В Яковлева. –Москва,– 2004. – 36с

174. **Якунин В.А.** Психология управления учебно-познавательной деятельностью студентов [Текст]/ В.А. Якунин. –Л.: Изд-во ЛГУ, – 1986. – 136 с.

175. **Ясвин В.А.** Психология и гуманизация образования в XXI веке. Психология моделирование образовательных сред [Текст]/ В.А Ясвин// Психологический журнал. –2000. –Т.21. –№4.

176. **Common European Framework** of Reference for Language Learning and Teaching. Draft 1 of a Framework proposal. Language Learning for European Citizenship. . Strasbourg, 1996

177. **Bruning L&Saum, T.:** Kopfkin, In: Kooperatives Lernen, Methoden fur den Unterricht, Kasel, 2008

178. **Frey K.:** Die Projektmethode. Der Weg zum bildenden Tun, Beltz Verlag, Weinheim und Basel, 2007

179. **HandkeU.:** Mehr Erfolg im Unterricht. Ausgewählte, Methoden, die Schüler motivieren. Berlin, 2008

180. **Hugenschmidt B.& Technau, A.:** Methoden schnell zur Hand. 66 schüler- und handlungsorientierte Unterrichtsmethoden, Klett-Verlag, Leipzig, 2005

181. **Schulz vThunF.** Miteinander reden. –Stile, Werte und Persönlichkeit-entwicklung/Reinbeck. –Rowohlt,1989

«XXI кылымдын мугалими жана компетенттүү мамиле» аттуу атайын окутуучу программада сунушталган компьютер менен иштей турган тесттиксуроолор:

1) Педагогикалык ишмердүүлүктүн компоненттери?

- а) максат, объект, субъект, каражат;
- б) билим, окуу китептери, каражат;
- в) объект, билим берүү, максат, каражат;

2) Компетенттүү педагогдун сапаттары?

- а) чебер, колунан көөрү төгүлгөн, табышкер;
- б) байкагычтык, темперамент, фантазия, табышкерлик;
- в) илимдүү, билимдүү, мыкты мугалим;

3) Чыныгы сабак-бул...?

- а) мугалим менен окуучунун чындыкты биргелешип изденүүсү;
- б) мугалим тараптан окуучунун кызыгуусун күчөтүү;
- в) жаңы материалды өздөштүрүү;

4) Компетенттүүлүк түшүнүгүнүн башаты болуп.....эсептелинет.

- а) тарбия;
- б) окуу китептери
- в) билим;

5) Педагогикалык чеберчиликтин 4 компонентти. Алар:

- а) гуманисттик багыт, профессионалдык билим, педагогикалык жөндөмдүүлүк, пед. техника;
- б) гуманисттик билим, пед. техника, пед. такт, профессионалдык багыт;
- в) гуманисттик багыт, профессионалдык билим, педагогикалык чеберчилик, пед. техника;

6) Педагогикалык баарлашуунун стилдери:

- а) либералдык, инсандык, демократиялык;
  - б) авторитардык, либералдык, демократиялык,
  - в) авторитардык, тарбиялык, либералдык;
- 7) XXI-кылымдын мугалиминин эн алдыңкы сапаттары:**
- а) кыймылдуу күчтө, тырышчаак, билимдүү;
  - б) демилгелүү болуу, чыгармачыл, компетенттүү;
  - в) тырышчаак, билимдүү, тапкычтуу;
- 8) Бүгүнкү күндөгү билим берүүдөгү жаңылоолорунун багыттары:**
- а) билим берүүнүн мазмунун гумандаштыруу, билим берүүнүн мазмунунун көлөмүнүн өзгөрүшү, окуу предметтеринин жаңылануусу;
  - б) окуу мөөнөтүнүн узарышы, билим берүү менен тарбиянын кеңейүүсү, билим берүүнүн мазмунун жаңылануусу;
  - в) окуу китептеринин мазмунунун өзгөрүшү, билим берүүнүн мазмунун гумандаштыруу, билим берүүнүн мазмунунун көлөмүнүн өзгөрүшү;
- 9) Педагогикалык техника деген терминине түшүнүк.**
- а) мугалим окуучуга жөндөмүнө жараша билим берүүсүнүн ар түрдүү ыкмаларынын жыйындысы;
  - б) мугалимдин окуучуга жеке таасир этүүсүнүн ар түрдүү ыкмаларынын жыйындысы;
  - в) эрктүү таасир этүү жөндөмдүүлүгүнүн ар түрдүү ыкмаларынын жыйындысы;
- 10) Педагогикалык техника деген түшүнүк канча компоненттерден турат?**
- а) эки;
  - б) үч;
  - в) төрт;
- 11) Педагогикалык ишмердүүлүктүн эң негизги инструменти?**
- а) педагогикалык техника;
  - б) педагогикалык такт;
  - в) баарлашуу;

- 12) Педагогикалык баарлашуунун негизги багыты?
- а) окуучу менен мамиле түзүү;
  - б) жагымдуу психологиялык климат түзүү;
  - в) мугалим өз билимин берүү;
- 13) Педагогикалык процессте үч негизги мамилебар. Алар:
- а) туруктуу оң мамиле, пассивдүү оң мамиле, туруктуу баарлашуу;
  - б) туруктуу оң мамиле, пассивдүү оң мамиле, туруксуз мамиле;
  - в) пассивдүү оң мамиле, туруксуз баарлашуу, туруктуу келишпесдик;
- 14) «Балдарга жүрөгүмдү берем»- деген китептин автору ким?
- а) В.А. Сухомлинский;
  - б) Я.А. Каменский;
  - в) Л.В. Занков;
- 15) «Кайра байланыш» идеясынын автору?
- а) Т.И.Гончарова;
  - б) М.Н.Таланчук;
  - в) Б.Исаков;
- 16) «Обучение, Оценка, Отметка» деген китептин автору?
- а) Л.В.Занков;
  - б) Ш.А.Амонашвили;
  - в) В.А.Сухомлинский;
- 17) «Мектеп мүдүрү менен болгон сүйлөшү» чыгармасын ким жазган?
- а) В.А.Сухомлинский;
  - б) И.Б.Бекбоев;
  - в) К.Тыныстанов;
- 18) «Баарлашуунун искусствосу» китебинин автору?
- а) В.Ф.Шаталов;
  - б) В.А.Караковский;
  - в) Е.Н.Ильин;
- 19) «Точка опоры» деген китепти жазган автор?
- а) М.Монтессори;

- б) В.Ф.Шаталов;
в) С.Френе;
- 20)** « Мугалим-модернизациянын өзөгү» деген макаланын автору?
а) Б.Исаков;
б) М.Байымбетов;
в) И.Бекбоев;
- 21)** Коллективде жана коллектив аркылуу тарбиялоо ишин сунуштаган автор?
а)А.С.Макаренко;
б) Я.А.Коменский;
в) Т.И.Гончарова;
- 22)** “Бир эле мезгилде 40 – 50 окуучуну бир мугалим окутса болот” деген идеянын автору?
а) И.Ф.Герберт;
б) Я.А.Коменский;
в) Ш.А.Амонашвили;
- 23)** Жаңы муундагы стандарттарды компетенттүү мамиленин негизинде изилдеген автор?
а) С.И.Коноваленко;
б)А.Мамытов;
в)С.Мамбеткалиев;
- 24)** 1989-жылы чыккан “Педагогикалык чеберчиликтин негиздери” деген китептин автору?
а) И.Я.Зязюн;
б) А.А.Леонтьев;
- 25)** Класстык сабактын системасын ким негиздеген?
а) Н.И.Пирогов;
б) Г.Н.Волков;
в) Я.А.Коменский;
- 26)**Студенттердин линводидактикалык ж.б.компетенттүүлүгүн изилдеген окумуштуулар?

- а) Е.Н.Соловова;
- б) Н.Баженова;
- в) Т.И.Гончарова;

27) Кыргызстандын тарыхый-маданияттык мурастары:

- а) Ысык-Ата, Кыргыз деңизи, Нарын суусу;
- б) “Манас” күмбөзү, Сулайман-Тоо, Ташрабат;
- в) Рух-Ордо, Манас айылы, Медео;

28) Студенттердин болочок мугалим катары сапаттуу деңгээлге лингводидактикалык компетенттүүлүгүнүн калыптанышы кандай процессте ишке ашат?

- а) окуу куралдарында;
- б) тарбиялык сабактарда;
- в) окуу-тарбия процессинде;

29) Лингводидактикалык түшүнүк кандай компоненттерден турат?

- а) когнитивдүүлүк, ишмердүүлүк, баалоочулук, маданияттуулук;
- б) процессуалдык, таанып-билүүчүлүк, активдүүлүк, билим берүүчүлүк;
- в) активдүүлүк, сезимдүүлүк, процессуалдуулук, ишмердүүлүк;

30) Студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууга таасир эткен принциптер:

- а) көрсөтмөлүүлүк, өз ара байланыш жана жеткиликтүү принциптери;
- б) өнүгүү, туура тандап алуу жана предметтүүлүк принциптери;
- в) туура тандап алуу, оордон жеңилге жана уникалдуулук принциптери;

Тест боюнча ачыкч баракчасы.

Ачыкч	1	2	3
1	А		
2		Б	
3	А		
4			В
5	А		
6		Б	
7		Б	
8	А		
9		Б	
10	А		
11			В
12		Б	
13		Б	
14	А		
15	А		
16		Б	
17	А		
18	А		
19		Б	
20			В
21	А		
22		Б	
23		Б	
24	А		
25			В
26	А		
27		Б	
28			В
29	А		
30		Б	

Интерактивдүү такта менен өз алдынча иштөө тапшырмалары:

1.Көрсөтүлгөн текстти окуп, тексттин аягындагы сөздөрдү кошуп сүйлөмдү толуктагыла.

КАДР №1

Исак Бекбоевич Бекбоев кыргыз педагогикасында белгилүү ойчул, алдыңкы ... катары белгилүү. Анын кыргызстандын мектептерине жана педагогика илимине кошкон салымын бүтүмдүү бөлүнбөс процесс катары кошсок болот. Исак Бекбоевдин идеяларын жана педагогикалык илимине кошкон салымы билим берүү системасында жарык көрүнүш. Кыргыздын илгерки салттан бери эле өсүп келе жаткан ... туруктуу кызыгуу жаралып келген. Мына ушуга байланыштуу Исак Бекбоев инсандын өсүп өнүгүшү менен тыгыз байланыштуу. Ал өмүр бою өзүнүн ... билим берүүнүн жана тарбиялоонун гуманисттик принциптеринин негизинде иштеп келген.. Көрүнүктүү дүйнөлүк педагогдордун Дж.Дьюи, С.Т.Шацкий, Л.Н.Толстой, Дж.Аддамс, Гессен ж.б., ... билим берүү системасында ал жаңылоонун муктаждыгын баса белгилеп чыккан. Ал азыркы учурдун педагогдордун арасында 12 жылдык билим берүү ... деген концепциясы менен белгилүү. Бул концепцияда иштин эң негизги жолдорунун бири болуп базалык 9 жылдык мектептен, базалык 10 жылдык мектепке толук 10-11 класстарды ... өткөрүүнү баса көрсөтүп кеткен. Бүгүнкү күндө мектеп балага билим жана тарбия берүүдөгү жүктөлгөн милдетин толук кандуу аткара албай жаткандыгы өкүнүчтүү. Бүтүрүүчүлөрдүн арасында китепти ... эжелеп окугандары же өзүнүн атын араң жазгандары да кездешет. Мектептин мындай абалын оңдоону программаны көбөйтүп, тереңдетип, ... 10 жылдык билим берүү мөөнөтүн 11 жылдыкка узарттык, азыр 12 жылга узартууга аракет жасап жатабыз. ... негиздеп, аны менен катар биринчи кезекте педагогдорго көңүл бурушу керектигин, алардын баркын көтөрүүнү айткан.

---

12 жылдык билим берүү идеясы, 12 жылдык мектеп, перспективдүү жаңычыл идеялары, педагог, шар окуй албаган, идеяларын жакшы өздөштүргөн, дүйнөлүк интеграцияга карай жол, инсанга, чыгармачылык изденүү, окуу мөөнөтүн узартып.

Студенттер Кадр 1-деги тапшырманы окуп, электрондук почта аркылуу мугалимге жөнөтөт. Мугалим текшерип көрүп, төмөнкү жооптордун бирин кайра жөнөтөт:

- ✓ Сиздин жообуңуз туура эмес. Электрондук окуу куралдарга кайрылып, кайрадан окуп чыгып, туура жообун тапканга аракет кылыңыз.
- ✓ Сиздин жообуңуз туура. Окууну улантыңыз.

Туура жоопту алган студент экинчи кадрга өтөт.

КАДР №2

Кыргыз Республикасынын Эл мугалими **Бектур Исаков** адабият таанууга да, ... да, манастанууга да, публистикага да өз салымын кошкон. Окуучуларга сапаттуу жана ... билим берүү ишине бүт өмүрүн арнап. Азыркы учурда Талас районундагы Арал мектебининде үзүрлүү эмгектенип жаткан ири устат, 35 илимий-педагогикалык китеп, кыргыз тилин, адабиятын жана ... эпосун окутууга байланышкан 250гө жакын макала жарыялаган чыгаан педагог.

Кыргыз тилин окутуунун ... аркалаган туура белгиленбесе, бардык аракеттер сая кетет. Жогорудагы мисалданган мүчүлүштөр бекер жеринен жаралып жатканы жок. Окутууга туура ... берилүүгө тийиш. Демек, эл мугалими Бектур Исаков белгилеген, окуу программасына жана окуу китептерине киргизген төрт багыт кыргыз тилин орто мектепте окутуунун түпкү максаты болуп саналат. Орто мектепте окутуунун стратегиясын, стандарттарын, окуу программалары менен ... , окутуудан натыйжа алуучу нукка которуу учурдагы өтө зарыл милдеттерден. Билим берүүнүн ... жалаң эле чет өлкөдөн издебей, ата мекендик педагогиканы да сергек көз менен карап чыгуу зарыл.

Мындан тышкары Кыргыздын улуу «Манас» эпосу жөнүндө таамай айткан сөздөрү. «Манас» эпосу түгөнгүс ... кенч. Өз элин, тилин, тарыхын, каада-салтын тереңдеп казгысы келген адам баарынынан мурун «Манасты» окуп үйрөнүшү керек. Ал эми мектепте ... болом дегендин баары чыгармачыл изденүүсүн «Манастан» башташы шарт. «Манасты» билбей, «Манасты» жан ... адабиятчы мугалим болуу мүмкүн эмес деп айткан.

«Манас» , Терең , түпкү максаттарын , педагогика, окуу китептери жаңылап, багыттар, дүйнөлүк стандарт, маданий, мыкты адабиятчы мугалим, дили менен сүйбөй туруп.

Мамбеткалиев Султан Мамбеткалиевич 18-августта 1942 – жылы Чүй районундагы Кегети айылында туулган. 1961-жылы Кегети ... бүткөн. 1962-1968-жылдары ... Кыргыз Улуттук университетинин филология факультетин аяктаган. 1968-жылы кыргыз элинин арасынан биринчилерден болуп ... бүтүп келип иштеп жаткан М.Сасыгуловдун сунушу менен университетке окутуучу болуп кабыл алынган. Андан соң ... орун басары, студенттик профсоюздар комитетинин төрөгасы кызматтарын аркалаган. 1991-жылы доценттик наам берилген.

1991-1992-жылдары “Тилдерди тез үйрөтүүчү университет” ... түзүлүп, ага илимий жетекчи болот. Ошол эле жылдары топтолгон тажрыйбанын негизинде жеке өзүнүн демилгеси менен Республикалык ... ачат.

С.Мамбеткалиев коомдук иштерге ... жана педагогика тармагында үзүрлүү эмгектенгиндиги үчүн “Кыргыз Республикасынын Эл агартуу тармагынын мыкты кызматкери” деген төш белгиси менен сыйланган. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын “Эл агартуу тармагынын эмгек сиңирген кызматкери” деген наам ыйгарылган.

С.Мамбеткалиев илимий жана педагогикалык ишмердүүлүгүндө мектеп курагындагы балдар жана ... студенттери үчүн жазылган 11 окуу куралынын жана окуу методикалык эмгектердин автору. Ошондой эле 60тан ашуун илимий жана ... республикалык басма сөз беттерине жарыяланган.

Өзгөчө айрым бир кыргыз тилчи-окумуштуулардын тобу чыгып, калыптанып калган орфографиянын жаңы эрежелерин киргизип жибергенде анын туура эмес экендигин далилдеп күндөлүк агымга үстөккө- босток макала жарыялап, “жаңычылбыз” деген тилчи-окумуштууларга катуу тил кайрыган. Нукура кыргыз тилчи –окумуштуу катары үн коштогон мээнети текке кетпей ... менен кайрадан мурдагы орфографиялык эрежелер калыбына келтирилген.

С.Мамбеткалиев 12 окуу китебинин, окуу-методикалык эмгектердин жана 60тан ашуун ...автору.

Активдүү катышкан, республикалык борбор, коомчулуктун кысымы, Ж.Баласагын атындагы , Москва Мамлекеттик университети, илимий макала, орто мектеп, окуу бөлүмүнүн башчысы, жогорку колледж, жогорку окуу жай, публицистикалык макала,

Мамбетакунов Эсенбек Мамбетакунович 1945-жылдын 15-февралында Кыргыз Республикасынын Нарын облусуна караштуу ... районунун Жаңы-Күч айылында туулган. Атасы Шайылда уулу Мамбетакунов ушул ... уюштуруучусу жана колхоздун башкармасы болуп иштеп жүрүп, 1948-жылы каза болгон.

Эсенбек 1950-жылы Жаңы-Күч ... мектебинин биринчи классына кирип, аны 1954-жылы бүтүргөн. Андан кийин Калинин атындагы мектептен 7-классты, Кара-Суу орто мектебинен 8-классты, Пограничник орто мектебинен 10-классты 1960-жылы жакшы ... менен аяктаган. Ошол эле жылы ал Кыргыз мамлекеттик университетиндеги ... факультетинин физика бөлүмүнө кирип, аны 1965-жылы физик, физика ... адистигин алуу менен бүтүргөн.

Эмгек жолун 1965-жылы Ат-Башы айылындагы №2-Ленин атындагы окуу ... тилинде жүргүзүлгөн орто мектепте физика мугалими болуу менен

баштаган. 5-класста математика, 6-11-класстарда, андан сырткары ошол эле мектептин кечки жана ... окуу бөлүмдөрүндө да физика жана астрономия боюнча орус тилинде сабак берген. Ошол ... эле физиканы окутуунун методикасын жакшыртуу маселесине ... бөлүп, ал боюнча тажрыйба топтой баштаган. Алсак “Физикалык кээ бир тапшырмалар” деген көлөмдүү макаласы “Мугалимдер газетасынын” 1966-жылдагы ... санына (22.01, 16.08) жарыяланган.

1967-жылдын октябрынан ... директорунун тарбия иштери боюнча орун басары деген кызматтын жаңы киргизилгенине байланыштуу Э.Мамбетакунов ошол орунга дайындалган. Бул иште да ... менен бирге райондук жана республикалык газеталарга “Лекторская группа”, “Мүнөздү талбай билели”, “Коомчулук колдоого алса”, ... “Улуу юбилейдин урматына”, “Илимдин негизинде”, “Пусть учитель будет другом родителей”, “... менен тыкыз байланыштабыз” деген ... жарыялаган.

Баалар, үзүрлүү эмгектенүү, айыл, ата-энелер, физика-математика, “Личность учителя”, мектеп, эки, мугалим, орус ,Ат-Башы, сырттан, жылдары, башталгыч, көңүл, макалалар.

Мамады Байымбетов 1927-жылы 5-майда Кара-Кулжа районундагы Кашка-Жол айыл округуна караштуу ... айылында туулган. 1948-жылы Өзгөн шаарындагы Ворошилов атындагы ... бүтүргөн. 1950-жылы мугалимдер институтун, 1964-жылы Ош мамлекеттик ... институтун кыргыз тили жана ... боюнча аяктаган.

М. Байымбетов эл агартуу тармагына сиңирген ... үчүн “Эмгектеги каармандыгы” медалы , ... медалы менен сыйланган, “СССРдин эл агартуусунун отличниги” , “Кыргыз Республикасынын Эмгек сиңирген

мугалими”, Ош мамлекеттик университетинин ардактуу профессору, ... ардак наамдарына арзыган.

М. Байымбетов педагогикалык кесибин ... жана илимий иштер менен да жалгаштырып келди. Анын “Ыйман сабагынын программасы”, “Мактанба”, “Каада-салт жобосу”, “Манас эпосу - ... ”, “Тил сабагында ой жүгүртүү”, “Окуучу ойлоно билсин”, “Тил сабагындагы ... сабак” аттуу китептери, жалпыга маалымдоо каражаттарында ... орчундуу маселелерди көтөргөн элүүгө ... макаласы жарык көргөн.

Орто мектеп, ыр, “Кыргыз Республикасынын Эл мугалими”, көркөм чыгармачылык, педагогика, адабияты адистиги, жакын, тарбия кенчи, эмгек, Тоготой, “Эмгек ардагери”, коомдук.

Контролдук иштердин жыйнагы:

1. Кесиптик компетенттүүлүктү калыптандыруучу көнүгүүлөр:

1. Компетенттүүлүк жана аны калыптандыруунун мааниси.
2. Педагогикалык компетенттүүлүк жана педагогикалык ишмердүүлүк.
3. Педагогикалык компетенттүүлүктүн социалдык маанилүүлүгү.
4. Педагогикалык компетенттүүлүктүн мазмуну жана аны ишке ашуу жолдору.
5. Педагогикалык компетенттүүлүк система катары.
6. Педагогикалык компетенттүүлүктү калыптандыруучу компоненттери.
7. Компетенттүү мугалимдин педагогикалык техникасы.
8. Мугалимдин коммуникативдүү компетенттүүлүгү жана аны калыптандыруунун шарттары.
9. Сабактагы компетенттүүлүк жана аны ишке ашыруу жолдорунун ар түрдүүлүгү.
10. Тарбиячынын компетенттүүлүгү.
11. Коомду демократиялаштыруунун шартындагы мугалим-тарбиячыга коюлуучу талаптар.
12. Педагогикалык компетенттүүлүктү изилдеген окумуштуулар.

2. Лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруучу көнүгүүлөр:

Module 1. Where does your son live?

I. Where does your son ...?

1. Work   2. to work   3. works   4. worked.

II. Where does your friend ...?

1. lives   2. lived   3. leaved   4. live

III. Where do your friends ...?

1. study   2. to study   3. studies   4. studied.

Module 2. My brother likes English.

I. My brother... English.

1. To like   2. likes   3. like   4. liked

II. Many students ... looks from library.

1. to take   2. taket   3. takes   4. take

III. My classmates ... of the JASU.

1. To work   2. Worked   3. works   4. work

Module 3. My parents loves us.

I. My parents ... us

1. to love   2. loved   3. love   4. loves

II. My neighbors ... high music.

1. Dislike   2. Miss like   3. Unlike   4. Diss liked

III. We are... of our parents.

1. proud   2. prouds   3. to be proud   4. prouded

Homework: write answers.

Тапшырма: жообун жаз.

Задание: пиши ответы.

Translating exercises.

Module 1. Ал менин эжемдин баласы.

He is my sister's son.

1. My father and my mother my parents _____
2. My father's and my mother's parents are my grand parents _____
3. My grandmother's mother is my great grandmother _____
4. My grandfather's father is my great grandfather _____
5. My mother's or my father's sister is my aunt _____

Module 2. Ал менен таякем.

He is my uncle.

1. Aunt's brother is my uncle _____
2. My uncle's children is my cousins _____
3. The child of a brother or sister is my niece or nephew _____
4. My brother... wife is my sister-in-law _____
5. My sister's husband is my brother – in – law _____

Make up sentences your own.

1. Water – суу – вода
2. Support – колдоо – поддержка
3. Waster – пайдасыз – бесполезна

Module 1. We water vegetables in the evening.

Water is life.

1. I need your (колдоо – поддержка).

2. Air and water (Камсыздайт - поддержка) life on our planet.
3. It is ... of time, don't wait her any longer.
4. Don't (пайдасыз – пустата) time.

Homework: write answers.

Тапшырма: жообун жаз.

Задание: пиши ответы.

Variant «А»

№1

1. Write as many words as you can the following sounds.

[ai] [ei] [dʒi:]

№2

Translate into English.

1. Мен студентмин. Ж.Баласагын атындагы университеттинде окуйм.
2. Биз Курманжан Датка атындагы паркка барабыз.
3. Мен Сары Челек жөнүндө окуйм.
4. Биздин группада татар, кыргыз, узбек улутунун студенттери бар.
5. Биздин китепканада Алыкул Осмоновдун китептери бар.
6. Пилдер – эн кичтиш жаныбарлар.
7. Биздин шаарда кооз жерлер көп.
8. Мен Чокан Валихановдун макаласын которушум керек.
9. Ал орус элинин акыны Сергей Эсенинди окуйт.

10. Мен бшгшн кёчёдён эл мугалими Ө.Шаршекеевди кёрдшм

III. Fill in the missing article.

1. She drunk... cup of warm milk
2. .... boys made, bookshelves in their workshop
3. She learned about ... writes of our town.
4. .... names of famous people never die
5. My sister is studding to be ..... doctor.

IV.Fill in the right form of the verb «To be»

1. I .... a first year student
2. Aisha ..... a doctor
3. Students of our group..... in Kara-Alma in summer
4. Leningrad ..... famous tourists' beautiful bridges
5. She ..... a dreamy girl.

V. Arrange in pairs of opposites

Strong, new, war, enemy, for, slowly, wet, high, old, peace, friend, quickly, dry, week, low, close.

VI. Fill in the missing preposition

1. A bright fire is burning ..... the place
2. My little son can write... the pensile
3. There is a portrait ... the wall.
4. This is the picture ... a great writer I think.
5. There is a bag ... the table

VII. Answer the questions

1. What can we see with?
2. What can we hear with?
3. What can we walk with?
4. What can we do things with?
5. What can we talk with?

VIII. Write the words in plural forms:

a worker, a doctor, a nurse, a chair, child, woman, man, a lamp, a lamb, a cat, a cow.

Variant B

I. Write as many words as you can.

[ju:] [oi]

II. Arrange the words, of opposites

slow, open, right, take, hurry, hot, give, left, shut, cold.

III. Give the three forms of the verbs

Go, get, know, do, see, leave, lose, tell, say, speak.

IV. Fill in the missing article.

1. Students make – lot of experiments.
2. My friend has – large family
3. Where are – students
4. This is – apple
5. He wants to ask – ten questions

V. Fill the right form of the verb

1. I – late
2. There – little light in the room
3. They – at school now
4. Kerim – a teacher
5. I – in Leningrad last year

VI. Fill in the missing preposition

1. We go home – bus
2. The hall is full – people
3. How do you get – your office?
4. He translated this text – English
5. Classes and – 3 o'clock

VII. Use the necessary verb in the right form

1. I – to the library every day.
2. Marat – his break fast at 7 o'clock in the morning
3. _____ your friend like to watch TV in the evenings.
4. My brother – in 6 th form
5. The sun – brightly

VIII. Translate into English

1. На столе лежит книга Ч.Айтматова “Первый учитель”
2. В воскресные дни Жамал всегда встает рано.

3. Я был в Оше у подножия Сулайман Тоо.
4. Ты должен прочитать про Анну Ахматову.
5. Я потеряла красный карандаш
6. На улице много людей и среди них космонавт С.Шарипов
7. Сегодня я хочу пойти на спектакль с участием героев эпоса "Манас"
8. Мы в комнате, где среди гостей поэт Омор Султанов.

Variant E

I. Write as many words as you can on the following sounds.

[i:] [ai] [o]

II. Translate in to English.

1. Я учусь в университете имени Н.Исанова.
2. Отец Асана прочитал статью о Ч.Айтматове.
3. Надира умеет говорить по - английски хорошо.
4. Мой дедушка очень пожилой человек и знает много легенд.
5. Жумаш умеет хорошо танцевать как Ч.Базарбаев
6. Моя комната больше чем твоя комната.
7. Гулмира интересуется игрой "Тогуз Коргол"
8. Сестра Эмиля работает в больнице имени И.Ахунбаева
9. Они знают русский язык, язык великого Пушкина
10. Он купил ручку в магазине имени Ч.Тулбердиева.

III. Fill in the missing article.

1. I am ... is student.
2. What color is ... floor in your room?
3. Wait for me ... little.
4. This is ... English text book.
5. These are ... form of the verb "to be".

IV. Fill in the right form of the verb "to be".

1. I ... fond of my family.
2. There ... many cars in the street.
3. My grandfather ... a pensioner.
4. What ... you looking?
5. Our class ... over.

V. Arrange in pairs of synonyms.

Big, clever, beautiful, come, large, some, town, different, great, nice, appear, city, various, work, little, job, small.

VI. Fill in the missing preposition

1. I, am writing ... a pen.
2. Show ... me your new design.
3. ... what language are they speaking?
4. The book is ...the table.
5. Come ... why are you late?

VII. Answer the questions.

1. What kind of books do you like?

2. What can you say about your family?
3. Why did you choose your profession?
4. Where is situated your reading hall?
5. What do you like better cinema or theater?

VIII. Put tail questions to the sentences

1. Today is Monday .... ?
2. Monday comes after sun day .... ?
3. You haven't an English book .....?
4. I am on duty today ....?
5. Your fathers is a doctor .... ?

Variant F

I. Write as many words as you can on the following sounds.

[ou] [i:]

II. Translate into English.

1. Меня зовут Айчурок как героиню эпоса “Семетей”
2. Я живу в городе Ташкенте на улице А.Навои.
3. У меня есть брат он как Жусуп Мамай хочет быть манасчи.
4. Наша семья большая и мы всегда слушаем “Кыргыз обондору”
5. Мои родители живут в селе имени К.Тыныстанова
6. У них есть большой дом и его родители пенсионеры.
7. Мои родители рабочие на комплексе Рух Ордо.

8. Они работают в колхозе имени М.Фрунзе
9. В нашем селе есть клуб, где обучают игре на комузе.
10. Молодежи проводят свободное время в клубе.

III. Fill in the missing article.

1. Ann works in _____ hospital.
2. Winter is _____ coldest season in _____ year.
3. There is _____ lot of fruit in autumn.
4. _____ First of May is _____ holiday.
5. Dima works _____ post office.

IV. Fill in the right to the verb “to be”.

1. The driver’s name _____ mike.
2. I _____ nineteen.
3. Mairam _____ a nurse.
4. There _____ two cars in the street.
5. I _____ in Bishkek last year.

V. Arrange in pear.

Take, clean, give, forget, dirty, remember, cry, find, laugh, stand, absent, sit, present, rich, poor.

VI. Fill in missing prepositions.

1. There is a beautiful flowered _____ the house.
2. There is a little garden _____ the house.
3. Let’s go _____ the post office.

4. He cleans the blackboard ____ the duster.

5. There is a map ____ the wall.

VII. Answer the questions.

1. What is your native language?
2. When do you miss your lesson at the University?
3. Are you sorry when you can't go to the University?
4. What must you do when you are in?
5. Can you speak English?

VIII. Put questions to the sentences.

Bishkek is the capital of Kyrgyzstan.

There are seven days in a week.

The 9th of May is a Victory Day.

I have a nice bag.

Variant – C

I. Write as many words as you can oh the following sounds.

[I:] [tʃ] [s]

II. Find the antonyms of the following

Lose, late, short, write, thin, find, west, stop, to, under, go to bed.

III. Fill in the missing article.

1. It was – long way to the station
2. We like to listen to – music in the evening

3. This is – village where I was born.
4. I have – alarm clock on – table.
5. Give me the milk which is on – table.

IV. Use the necessary phrases

at the top of

at the bottom of

in the middle of

on night side of

on the left side of

1. Asan is so tall that he can write easily _____.
2. Mary put a plate full – on the blackboard of sweet fresh – of the table, so everyone could take some.
3. The pupils of the 1st form, are so small that they can write only – of the blackboard.
4. If you look at the map you can see the North – the south – the west – and East – of the map.
5. There tallest boys usually sit – of the class and those who are shortest or cannot see it.

V. Write the words in plural form.

Hero, man, froth, child, woman, potato, goose, a table, a cat, a map.

VI. Give the three forms of the verbs.

Get, hang, hear, lose, play, sell, sleep, speak.

VII. Translate into English

1. Я студент университета имени К. Тыныстанова
2. Я живу возле Сулайман-Тоо.
3. В нашем городе есть большой рынок “Ош”
4. В центре города расположен университет имени И. Арабаева
5. Мой друг живет в Бишкеке возле улице Жоомарта Бокомбаева.
6. Он прочитал книгу Шота Руставели
7. У него есть две дочери и один сын Жантай
8. Мои родители учителя они работают в школе им. Н. Орозалиев
9. Я люблю своего друга, который переводит стихи С. Есенина
10. Мой брат учитель в США имени А. Навои.

VIII. Fill in the right form of the verb “to be”

1. The top of the mountain – covered with snow
2. The coat – made of wool
3. Street – needed to produce cars, lorries tractors, etc
4. Who – on duty? I – on duty.
5. There – ten of us in the house, including the children.

Variant D.

I. Write as many words as you can on the following sounds

[m] [d] [f] [s] [u] [r]

II. Fill in the missing article

1. I have got ... brother
2. Give me ... apple, please
3. ... name of our planet is ... Earth.
4. May I ask you ... question?
5. I have ... friend.

III. Translate in to English.

1. У меня есть две сестры: Аруке и Жыныл.
2. В прошлом году я ходил в библиотеку имени Ч.Тулебердиева.
3. В прошлое воскресенье Асан ходил в кино о Б.Бейшеналиевой.
4. В прошлом месяце мы жили в Бишкеке, на улице Т.Сатылганова
5. Мой друг работает на ферме имени М.Горького
6. Это книга о акыне Жусупе Мамае
7. Бауржан играет на домбре каждый день.
8. Отец Айнуры читал вчера в саду “Повесть о настоящем человеке”

IV. Fill in the missing preposition

1. He came ... 5 o'clock
2. I go... the cinema every week.
3. Last year we lived .... Moscow
4. I have class ... the mooning
5. The bank is open ... Friday

V. Ask “tail” question

1. It is gold ... ?
2. You don't like heavy rains ...?
3. The children like to play games ...?
4. Mother, hasn't came, x ...?
5. I opened the window,... ?

VI. Arrange in pairs of antonyms

Friend, day, lose, there, send, find, night, enemy, receive, here.

VII. Give three forms of the verbs.

Lose, make, build, think.

VIII. Answer the questions.

1. Which is the first season of the year?
2. How long does it take you to do your homework?
3. Where do you keep your books?
4. What is the capital of Russia?
5. What means of communication Londoners use?

Ishenkul Boldzhurova

Ishenkul Boldzhurova, Sadykova was born on 22 december in 1951 in the village of Tasma Tyup district of Issyk-Kul region in the family of servants. She graduated with honors from the historical faculty of the Kyrgyz State University in 1973. She was a scholar of scholarship V. I. Lenin and Karl Marx. In 1973-1977 he studied at the postgraduate of Moscow State University. Named after M. V. Lomonosov in 1977 he defended his thesis on the history of the USSR. In June 2006s he successfully defended her doctoral thesis at Moscow State Linguistic University on the theme "History of development of education system in Kyrgyz Republic during the transition period. 1990-2005" years at the 13.00.01 - General pedagogic, history of pedagogic and education (PhD diploma VAK MES of the Russian Federation dated 21.07.2006, No. 29д/98.) The higher attestation Commission of the Kyrgyz Republic of April 29, 1999, awarded the title of Professor. Under the scientific leadership of I. S. Boldzhrova defended 3 doctoral thesis on the history of Kyrgyzstan and sociology. She is currently a member of the dissertation Council on protection of dissertations on competition of a scientific degree of doctor (PhD) of pedagogical Sciences. At the Kyrgyz Academy of education, Kyrgyz State University named after I. Arbaev Kyrgyz state University and Naryn state University S. Naamatova. He was also awarded orders and medals: "Order of Friendship" - the decree of the President of the Russian Federation V. V. Putin dated 25.07.2006. Memorial medal of ATA-Turk, Turkey (2008)

Ishenkul Boldzhurova**I. She graduate with .....**

1. honors 2. winners 3. Prises

II. Where did she study?

1. in London 2. in Moscow 3. in Paris

III. When did she defend her Doctoral thesis?

1. 2016 2. 1996 3. 2006

IV. Who was born on December 22 in 1951 year?

1. Ishenkul
2. Aida
3. Ykybal

V. She is from .....

1. Osh
2. Issyk-kul
3. Jalal-abad

VI. How many medals and orders she has?

1. about 2
2. about 3
3. about 4

Baisalov Dzhoomart

Dzhoomart Usubakunovich a doctor of pedagogical Sciences (1998), Professor (2001). He was born in the city of Przhivalsk, Issyk-Kul oblast. He graduated from Prjevalsk identification (1970), graduate of the Academy of pedagogical Sciences of the USSR (Moscow, 1985). He has worked as a school teacher, interested in and attracted many Methodists of the Republican Institute for teachers, researcher, head and sector head. Department, Kyrgyz scientific research Institute of pedagogy, interested in and attracted many Professor of KSU, head. The Department of KSPU named I. Arabaev Kyrgyz state University, head. KNU Department, from 2001 - Deputy d Director at KSNU. Didactic specialist in the field. Academician of the Russian Academy of pedagogical and social Sciences (2000). He has supervised 2 PhD theses. For more than 110 scientific works, including 2 monographs, 13 methodical manuals.

Major works:

1. Individualization and differentiation of teaching in the evening school (co-author). Moscow, 1984.
2. Profession of school students commencement of the course of mathematics. Frunze, 1989.
3. Algebraic equations and systems of equations (in collaboration). Bishkek, 1996.
4. Modular training in vocational and pedagogical training of students. Bishkek, 1997.
5. School-based learning course foundations of mathematical cloudy to the training guidelines) (co-author). Bishkek, 2000.

Baisalov Zhoomart

I. He was born in the city of .....

1. Przhhevsk 2. Jalal-Abad 3. Osh

II. Does he work at school?

1. no 2. Yes 3. Does't

III. What kind of Academy did he graduate?

1. JASU 2. OSH pedagogical Institute. 3. Academy of Pedagogical Science

IV. How many scientific works has he ?

1. more than 100 2. About 90 3. 80

V. He has about ..... monographs.

1. one 2. two 3. Five

VI. More than ..... methodical manuals.

1. four 2. ten 3. thirteen

The Syllabus for the students

No	Part	Themes of the practical lessons	Hours	Tasks during the practical lessons	Independent Works	Hours	Checking	T i
1.	Lesson 1	Grammar exercises	2	To speak on	Rhymes proverbs	1	orally	
2.	Lesson 2	Text: IsakBekboev	2	To speak on	My native town	1	orally	
3.	Lesson 3	Working exercises	2	Pronunciation of letters.	Songs	1	orally	
4.		Modal verbs in the past	2	To do some exercises		1	orally	
5.		Text: IsakovBektur	2	To learn the new words	.	1	orally	
6.		Text: EsenbekMambetakunov	2	To translate the text		1		
7.		Text: RysbaevSulaiman	2	To read the text	Jalal-Abad	1		
8.		Working on words	2	To do exercises 4,5		1		
9.		Educational system of KGZ	2	To translate the text	Relatives	1		
10.		Djoomart Baisalov	2	To retell	My hobby	2		
11.		Boljuriva I.S.	2	To retell		2		
MODULE I								
12.		Text: Nooruz	2	To translate the text	Osh	2	orally	
13.		Text: I want to be a teacher	2	To retell the text				
14.		Grammar exercises	2	To do exercises				
15.		The Past Indefinite Tense	2	To learn grammar rules	Internationals Woman's Day	2	orally	
16.		Text: RaimkulovaAzharbubu	2	To translate the text				
17.		Irregular and regular verbs	2	To do exercises		2	orally	
18.		The types of questions	2	To learn grammar rules		2	orally	
19.		Text: Parts of the day	2	To translate the text				
20.		Dialogul	2	To do exercises		1		
21.		Text: OzgorushSharshkeev	2	To speak		1		
22.		Dialogue	1	To learn				
23.		Proverbs	2	To learn				
			45	MODULE II		30		

Compiled by:

Y.K.Zholdoshbaeva

Педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн баалоого берилген анкетанын үлгүсү:

№1 Анкетасы

(студент жөнүндө маалымат _____ гр. _____)

1. Лингводидактикалык багытындагы түшүнүктөр боюнча таанып-билүү кызыкчылыктардын калыптандырууга багытталышы 5 4 3 2 1
2. Жалпы педагогикалык илимий жана методологиялык билимдерге ээ болуу деңгээлиң.....5 4 3 2 1
3. Гумандуу окутуу программанын билимдерине ээ болуу деңгээлиң....5 4 3 2 1
4. Лингводидактикалык компетенттүүлүктү калыптандыруу максатында жеке инсандык баалуулуктун багытын аныктоо мүмкүндүгүң..... .. 5 4 3 2 1
5. Бүтүмдүү педагогикалык процесстин маңызын, мыйзам ченемдүүлүктөрүн колдоно билүү компетенттүүлүккө ээ болуу деңгээлиң..... 5 4 3 2 1
6. Азыркы активдүү окутуу технологиялардын маңызын, өзгөчөлүктөрүн колдоно билүү компетенттүүлүккө ээ болуу дэңгээлиң.....5 4 3 2 1
7. Ар түрдүү сабактардын технологиясын билүү жана компетенттүү мамиленин негизинде колдонуу компетенцияларына ээ болуу дэңгээлиң.....5 4 3 2 1
8. Лингводидактикалык компетенттүүлүктүн түзүлүшүнүн компоненттеринин маңызын аныктай алуу дэңгээлиң.....5 4 3 2 1
9. Калыптанган лингводидактикалык компетенттүүлүктү ар кандай педагогикалык жагдайларда көрсөтө алуу деңгээлиң.....5 4 3 2 1
10. Чет тилдерди билүү жана маданияттар аралык компетенттүүлүктүн көрсөткүчтөрүнө ээ болуу деңгээлиң..... 5 4 3 2 1
11. Тарыхый маданияттык материалды чет тилди үйрөнүүдө пайдалана алуу компетенттүүлүгүнүн дэңгээлиң.....5 4 3 2 1
12. Толеранттуулугуң жана эл маданиятынын каада-салттарына карата оң мотивацияларыңдын калыптангандыгы.....5 4 3 2 1
13. Тарыхый – маданияттык, улуттук мурастардын баалуулук мааниси боюнча түшүнүктөрүңдүн калыптанган дэңгээли.....5 4 3 2 1

14. Чет тил дисциплинасынын окуу материалын тарыхый маданияттык принципке таянып, алып баруу компетенттүүлүгүндүн дэңгээли.....5 4 3 2 1
- 15.Инсандар аралык жана маданияттар аралык карым-катнашты калыптандырууга даярдыгың.....5 4 3 2 1